

ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ

ЮРИДИЧНА КЛІНІКА «ІСТИНА»
КАФЕДРА ЗАГАЛЬНОПРАВОВИХ ДИСЦИПЛІН
ФОНД НАРОДОНАСЕЛЕННЯ ООН
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВА ЛАБОРАТОРІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМ
СТАТУСУ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ ТА ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ

***Безоплатна правова допомога:
проблеми та перспективи***

*Матеріали Регіонального круглого столу
(м. Дніпро, 19 листопада 2020 р.)*

У к л а д а ч :
кандидат юридичних наук, доцент О.О. Орлова

Дніпро
2020

УДК 34
Б 40

*Рекомендовано до друку
Науково-методичною радою
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(протокол № 4 від 17.12.2020р.)*

Б 40 Безоплатна правова допомога: проблеми та перспективи: матер. Регіональн. круглого столу (м. Дніпро, 19 листоп. 2020 р.) ; уклад.: канд. юрид. наук, доц. О.О. Орлова. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; 2020. 176 с.

Вміщено матеріали регіонального круглого столу, в якому взяли участь представники юридичного клінічного руху; Центрив вторинної безоплатної правової допомоги; вчені у галузі права, філософії, політології та інших наук; представники громадських організацій; практики та здобувачі вищої освіти з м. Дніпро, м. Одеси, м. Сєверодонецьк, м. Вінниця, м. Костянтинівка та м. Суми.

Тематика тез доповідей охоплює актуальні проблеми надання безоплатної правової допомоги та юридичної клінічної освіти.

Матеріали регіонального круглого столу можуть бути використані викладачами для підготовки до занять з юридичної клінічної практики та конституційного права, також для розробки підручників та навчальних посібників. Збірник буде корисним для здобувачів вищої освіти при підготовці до навчальних занять із зазначених навчальних дисциплін.

Редакційна колегія не несе відповідальності за матеріали, опубліковані у збірнику. Всі матеріали надані в авторській редакції та виражають персональну позицію учасника круглого столу.

© Автори, 2020
© ДДУВС, 2020

Зміст

Кучук А.М. Організаційні питання юридичної клініки.....	8
Степаненко К.В. Розвиток інституту безоплатної правової допомоги в Україні як важливий елемент соціальної держави.....	10
Федулова С.О., Гармідер Л.Д. Продлемні питання надання безоплатної правової допомоги в умовах глобальної кризи та цифрової трансформації в Україні.....	13
Черненко А.П., Шиян А.Г. Право підозрюваного (обвинуваченого) на вільний вибір захисника при його призначенні повинно бути забезпечено.....	16
Степанова Г.А. Проблемні питання надання безоплатної правової допомоги: кримінально-правовий аспект.....	19
Фокша Л.В. Індивідуальні податкові консультації.....	23
Балагурак В.В. Реалізація конституційного права на безоплатну правову допомогу.....	26
Кольцова А.І., Кабазова М.Г. Правопросвітницька діяльність поліції в питаннях профілактики різних видів насильства серед молоді.....	28
Ніколенко Я.О. Безоплатна правова допомога як один із чинників розбудови демократичного суспільства.....	31
Калугіна В.В. Право на безоплатну правову допомогу.....	34
Ковіненко О.О. Принципи державної політики як важливі чинники надання безоплатної правової допомоги.....	37

Діденко Ю.І.

Місце та роль юридичних клінік у підготовці майбутніх юристів.....40

Мельниченко В.Р.

Безоплатна правова допомога: проблеми та перспективи.....43

Левадна В.С.

Безоплатна правова допомога: проблеми та перспективи.....46

Хмеленко К.М.

Генезис безоплатної правової допомоги в Україні 49

Забитчук І.В.

Професія юриста в незалежній Україні.....54

Лисак С.О.

Етичні аспекти надання правової допомоги pro bono та стандарти якості надання безоплатної правової допомоги.....56

Сребняк Д.В.

Місце юридичної клініки в системі навчання.....59

Стаценко О.О.

Юридична клінічна освіта як засіб удосконалення правничої освіти.....62

Черненко А.А.

Проблеми юридичних клінік у системі безоплатної правової допомоги...65

Іваній В.І.

Системи безоплатної правової допомоги в Україні та світі.....68

Вода А.І.

Еволюція розвитку клінічного руху в Україні та світі.....71

Вербицька А.О.

Проблемні аспекти забезпечення адвокатами права на захист в контексті практики Європейського суду з прав людини.....74

Проценко А.М.

Значення європейського досвіду надання безоплатної правової допомоги в Україні.....78

Радченко Ю.О.

Професійна етика юриста при наданні безоплатної правової допомоги...81

Яцуба Л.О.

Надання безоплатної правової допомоги в умовах карантину. Новели БПД.....84

Шмаленко Ю.І.

Особливості надання правової допомоги юридичною клінікою Одеського державного університету внутрішніх справ.....87

Фанік А.Р.

Особливості впровадження «street law» в Україні.....90

Тищенкова І.О.

Адміністративно-правові аспекти надання безоплатної правової допомоги 93

Бондар Е.Р., Карпенко Р.В.

Реалізація принципів надання безоплатної правової допомоги: актуальні питання.....95

Власенко І.В., Карпенко Р.В.

Реалізація права особи на безоплатну правову допомогу в цивільному процесі.....98

Орлова О.О.

Особливості надання правової допомоги юридичною клінікою «Істина» Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ.....102

Дегтяренко О.В., Карпенко Р.В.

Досвід інших держав в забезпеченні громадян права на безоплатну правову допомогу.....105

Карпенко Р.В.

Безоплатна правова допомога: теоретичні засади.....109

Іщенко А.А.

Проблемні питання функціонування інституту безоплатної правової допомоги 113

Апанасова В.С.

Правове положення учасників у сфері надання безоплатної вторинної правової допомоги в Україні 117

Артем'єва К.Д.

Проблеми якості надання безоплатної вторинної правової допомоги.....120

Артьоменко В.В.

Проблеми якості надання безоплатної первинної правової допомоги в Україні 123

Бешкенадзе Г.В.

Проблеми функціонування інституту безоплатної правової допомоги 126

Васецький А.О.

Поняття та правова сутність безоплатної вторинної правової допомоги 129

Возна Д.В.

Забезпечення основних прав і свобод людини через систему надання безоплатної правової допомоги 132

Жиляк В.Р.

Порядок фінансування витрат на безоплатну вторинну правову допомогу 135

Замкова Д.Р.

Повноваження Міністерства юстиції України у сфері надання безоплатної правової допомоги 138

Книш С.В.

Проблемні аспекти реалізації права на безоплатну правову допомогу в Україні.....141

Куц І.І.

Актуальні питання доступності безоплатної вторинної правової допомоги.....144

Мельниченко В.Р.

Інститут безоплатної вторинної правової допомоги в Україні: теоретико-правовий аспект 147

Миропольський В.В.

Правовий статус центрів з надання безоплатної первинної правової допомоги.....150

Паєцик К.С.

Конституційні основи надання безоплатної правової допомоги.....153

Родь К.Д.

Проблемні питання функціонування системи надання безоплатної правової допомоги.....156

Сєдих Ю.О.

Проблемні аспекти участі адвокатів у системі надання безоплатної вторинної правової допомоги.....159

Чередник В.І.,

Суб'єкти надання первинної безоплатної правової допомоги: перспективи розвитку.....163

Шакало Л.С.

Проблеми правового регулювання у наданні безоплатної правової допомоги.....166

Щербина В.О.

Проблемні питання функціонування системи безоплатної правової допомоги 169

Коптєвський О.Ю.

Відповідальність за порушення законодавства про безоплатну правову допомогу.....172

Кучук Андрій Миколайович,
професор кафедри права та методики
викладання правознавства,
доктор юридичних наук, доцент
(Сумський державний педагогічний
університет імені А.С.Макаренка)

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ПИТАННЯ ЮРИДИЧНОЇ КЛІНІКИ

Ще на початку другої половини ХХ століття народи Об'єднаних Націй визнали універсальність людських прав, проголосивши як цінності людську гідність, демократію, верховенство права і людські права. Це обумовило актуальність питання імплементації цих цінностей у національне законодавство учасників міжнародної взаємодії, яка не зменшилась на початку третього тисячоліття. Постійно у звітах різних міжнародних організацій (як урядових, так і неурядових) вказується на проблеми забезпечення людських прав, демократії, гласності, Freedom on the NET.

Це зумовлює необхідність зміни державної політики у правничій сфері. Державна влада має виходити з визнання людських прав та свого зобов'язання забезпечувати людські права. Важливу роль у процесі удосконалення діяльності держави (в аспекті забезпечення людських прав) відіграють громадянське суспільство і незалежні суди. Відтак, будь-яка демократична держава, будь-яке громадянське суспільство зацікавлені у наявності дієвих правових засобів та інститутів забезпечення людських прав, наявності правників, які належним чином виконують свою соціальну роль. Саме тому важливим питанням будь-якого демократичного суспільства завжди буде правнича освіта, яка дозволяє підготувати правників, для яких основними цінностями будуть людська гідність та людські права. Особливо актуальним це питання є для пострадянських держав, які обрали європейський вектор розвитку. Водночас, для них, як і для держав, у яких стабільно забезпечується високий рівень людських прав, важливою є проблематика окремих засобів удосконалення правничої освіти.

У цьому контексті слід відзначити, що починаючи з кінця ХХ століття актуалізувались дослідження юридичних клінік як засобу удосконалення правничої освіти чи інноваційної форми навчання. Це переважно дослідження в таких державах як Польща, Росія, Україна, Сполучені Штати Америки. Це пов'язано зі створенням перших юридичних клінік.

Ураховуючи, що такі класичні форми навчання як лекція, семінарське заняття, підсумковий контроль доволі застарілі, можна стверджувати, що юридична клініка справді є важливою інтерактивною формою правничої освіти, яка дозволяє ефективно формувати навички професійної правничої діяльності. Критичний аналіз освітньої функції юридичної клініки дозволяє виокремити лише позитивні аспекти клінічної освіти для студентів. Чи не

єдиним недоліком запровадження юридичних клінік є проблема ефективної організації діяльності юридичної клініки.

Однак, цей недолік стосується не освітньої діяльності студентів, а додаткового залучення коштів закладом вищої освіти. Функціонування юридичної клініки потребує наявності працівників – директор юридичної клініки, заступник (помічник) директора юридичної клініки (це можуть бути окремі посади в закладі вищої освіти). Викладачі, які залучаються до діяльності юридичної клініки, витрачають додатковий час на допомогу студентам, на проведення тренінгів для них тощо. При цьому зазвичай така робота не оплачується та не входить до обов'язкового навантаження викладача. Окрім цього, для функціонування юридичної клініки потрібні приміщення, у яких буде здійснюватися прийом клієнтів. Важливим організаційним аспектом, що потребує розв'язання є і навчальне навантаження студентів: яким чином робота в юридичній клініці зараховується в це навантаження? Чи це самостійна робота? Чи проходження практики?

Робота викладачів зі студентами в юридичній клініці переважно не оплачується і не зараховується в навчальне навантаження. Тобто це додаткова робота викладача. Тому діяльність юридичних клінік стикається з такими проблемами: фінансування юридичних клінік та оплата праці працівників клініки, викладачів, які залучаються до роботи клініки; недостатність кваліфікованих викладачів, що можуть і бажають навчити студентів практичним навичкам [1, с. 125-137].

Однак, на нашу думку, ця проблема частково фінансова, частково етична. Так, наприклад, у практиці Європейського суду з прав людини за ст. 4 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод є справи пов'язані з залученням правників до безоплатної роботи, пов'язаної з сприянням людям у сприяння реалізації людських прав.

На нашу думку, освітня діяльність викладачів з студентами в юридичній клініці не виходить за межі нормальної діяльності викладача та може бути розглянута як така, що є частиною звичайних громадянських зобов'язань і не накладає на викладача непропорційне зобов'язання.

І хоча участь студентів *in pro bono* під час професійного навчання не збільшує ймовірність подальшої участі у такій діяльності після закінчення навчання [2], навчання в юридичній клініці впливає на усвідомлення ролі правника в суспільстві, формування навиків етичної поведінки.

Бібліографічні посилання:

1. Khudoykina T.V., Lysenko V.V. Development of Clinical Legal Studies as an Essential Component in the Modernization of Legal Education. Integration of education. 2017. 21 (1). 125-137.

2. McKeown P. Law student attitudes towards pro bono and voluntary work: The experience at Northumbria University. International Journal of Clinical Legal Education. 2015. 22. n. 1, p. 6-46. doi:http://dx.doi.org/10.19164/ijcle.v22i1.407.

Степаненко Кирило Володимирович,
доцент кафедри загальноправових дисциплін
кандидат юридичних наук, доцент
*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

РОЗВИТОК ІНСТИТУТУ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ В УКРАЇНІ ЯК ВАЖЛИВИЙ ЕЛЕМЕНТ СОЦІАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ

За загально визнаними стандартами, соціальна правова держава служить суспільству, прагне виключити або звести до мінімуму соціальні відмінності, характеризується конституційним правлінням, розвиненою правовою системою і верховенством права у суспільному житті, існуючою системою соціального контролю над владою і наявністю ефективних механізмів, що гарантують правову соціальну захищеність особистості і забезпечують їй увесь комплекс загально визнаних прав і свобод. В соціальній державі створюються і впроваджуються ефективні політико-юридичні механізми, що гарантують правову і соціальну захищеність громадян від свавілля, високий рівень забезпечення їх конституційних прав і свобод, серед яких важливим є право на безоплатну правову допомогу.

У міжнародних правових актах встановлені основні орієнтири стандартів якості правової допомоги. Так, в Основних положеннях про роль адвокатів [1] і Основних принципах, що стосуються ролі юристів [2] спеціально вказується, що уряди повинні забезпечувати належну кваліфікацію і підготовку юристів та знання ними професійних ідеалів і моральних обов'язків, а також прав людини і основних свобод, визнаних національним і міжнародним правом. Про кваліфікований характер юридичної допомоги йдеться також у Декларації про право і обов'язки окремих осіб, груп і органів суспільства заохочувати і захищати загально визнані права людини та основні свободи [3].

Конституція України встановила, що Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава [4]. Згідно зі статтею 59 Конституції України кожен має право на професійну правничу допомогу [4, ч. 1 ст. 59]. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно. В Україні система безоплатної правової допомоги почала створюватися із набуттям незалежності та впровадженням міжнародних стандартів надання правової допомоги, особливо через конвенційний механізм захисту прав людини. У подальшому значимість цієї функції тільки зростала, а з прийняттям Закону України «Про безоплатну правову допомогу» з'явилася стійка інституціональна система надання безоплатної правової допомоги громадянам в межах концепції соціальної держави.

Основне соціальне призначення правової допомоги полягає у створенні належних умов ефективного захисту прав, свобод і законних інтересів громадян. Виходячи з цього, обов'язком держави є надання безоплатної

правової допомоги в будь-якій ситуації публічного обвинувачення, притягнення до відповідальності або обмеження прав і свобод громадян. В даному випадку соціальний аспект безоплатної правової допомоги полягає у тому, що для неї немає значення майновий стан громадянина або притаманні йому особливості. Держава зобов'язана створити умови, при яких реалізація права на доступ до правової допомоги не буде залежати від особистої правової обізнаності людини або його фінансових можливостей.

В останні роки в Україні склалася певна система пріоритетних прав громадян, реалізації яких держава надає всіляку підтримку, саме до таких прав відноситься право на безоплатну правову допомогу. Взаємодія правової допомоги та інших прав полягає в тому, що правова допомога в деяких своїх аспектах сама має елементи соціального права. Безоплатна правова допомога є різновидом соціальної допомоги в рамках соціальних зобов'язань держави і суспільства перед найбільш соціально незахищеними групами населення.

Зважаючи на важливість права на безоплатну правову допомогу, держава повинна створювати прозорі, зрозумілі та ефективні правові норми для його забезпечення, розвивати законодавство в цій сфері. Так, одним із проблемних питань залишається визначення змісту поняття «кваліфікована правова допомога». У вітчизняному законодавстві відсутнє єдине розуміння того, що мається на увазі під кваліфікованою правовою допомогою, а це, в свою чергу, призводить до невизначеності в питанні про забезпечення державою даного конституційного права громадян. Однією з ознак кваліфікованості такого роду послуги є те, що ця допомога надається не будь-якою особою, а кваліфікованим фахівцем, що володіє спеціальними знаннями в галузі права. Спеціальні пізнання можуть бути підтверджені дипломом про вищу освіту і іншими документами про юридичну освіту, а також документами, що підтверджують наявність у даної особи досвіду роботи за юридичною спеціальністю або проходження нею відповідного стажування.

На жаль, не тільки в Україні, але і в багатьох країнах світу стандарти, встановлені для надання безкоштовної правової допомоги, у більшості випадків формалізовані і не мають ефективності. Правова допомога сприймається часто не як другорядна потреба або як різновид благодійництва. Витрати на її фінансування з бюджету виділяються відповідно до такого підходу. З цього приводу багато вчених справедливо наголошують на необхідності створення стандарту якості правових послуг. Вимога ефективності правової допомоги обумовлює доцільність створення мінімального стандарту кваліфікованої правової допомоги, що передбачає наявність відповідної кваліфікації у особи, яка надає правову допомогу.

Таким чином, безоплатна правова допомога є невід'ємною умовою соціальної держави. Основне соціальне призначення безоплатної правової допомоги полягає у забезпеченні захисту прав, свобод і законних інтересів громадян. Виходячи з цього, обов'язком держави є надання безоплатної правової допомоги в будь-якій ситуації публічного обвинувачення,

притягнення до відповідальності або обмеження прав і свобод громадян. В Україні потрібно створити та впровадити на законодавчому рівні стандарт якості надання правових послуг, в основі якого повинна бути висока кваліфікація спеціалістів, які надають правові послуги громадянам на безоплатній основі.

Бібліографічні посилання:

1. Основні положення про роль адвокатів. Прийняті VIII Конгресом ООН по запобіганню злочинам у серпні 1990 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_835#Text

2. Основные принципы, касающиеся роли юристов. Приняты Восьмым Конгрессом ООН по предупреждению преступности и обращению с правонарушителями; Гавана, 27 августа - 7 сентября 1990 года. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_313#Text

3. Декларація про право та обов'язок окремих осіб, груп і органів суспільства заохочувати та захищати загально визнані права людини та основні свободи. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН від 9 грудня 1998 № 53/144. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_349#Text

4. Конституція України від 28 червня 1996 р. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про відновлення дії окремих положень Конституції України» від 21 лютого 2014 р. Офіційний вісник. 2014. № 19. Ст. 583).

Федулова Світлана Олександрівна,
професор кафедри підприємництва,
організації виробництва та
теоретичної і прикладної економіки
доктор економічних наук, доцент
(ДВНЗ «Український державний
хіміко-технологічний університет»)

Гармідер Лариса Дмитрівна,
завідувач кафедри підприємництва,
організації виробництва та
теоретичної і прикладної економіки
доктор економічних наук, професор
(ДВНЗ «Український державний
хіміко-технологічний університет»)

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ КРИЗИ ТА ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ В УКРАЇНІ

Відповідно до Закону «Про безоплатну правову допомогу», безоплатна правова допомога (БПД) – правова допомога, що гарантується державою та повністю або частково надається за рахунок коштів Державного бюджету України, місцевих бюджетів та інших джерел [1]. Така правова допомога також гарантована Конституцією України громадянинам України та іноземцям і особам без громадянства (у тому числі біженцям чи особам, які потребують додаткового захисту) [2].

Але введення карантинних дій, пов'язаних з пандемією коронавірусу COVID-19 дещо обмежили можливість повноцінного виконання таких гарантій, що підштовхнуло правників до прийняття відповідних рішень в умовах глобальної кризи. На ряду з цим, з'явилися і нові проблемні питання надання безоплатної правової допомоги в зазначених умовах.

З початком запровадження карантинних заходів, центри БПД, бюро правової допомоги та правові клуби були вимушені перейти на роботу в дистанційному режимі. Працівники перейшли на консультування за гарячою лінією, також на електронні пошти центрів, бюро та правових клубів можна надсилати звернення та копії необхідних документів. Для можливості підтримки живого діалогу працівники почали застосовувати для спілкування із клієнтами месенджери. Така ситуація спричинила більше навантаження на працівників сфери БПД. У зв'язку з цим постали гострі питання збільшення оплати праці, але бюджети вже сформовані, а економічна ситуація не сприяє пересмотру збільшення ставок [3].

Також, більшість центрів, бюро та правових клубів під час пандемії змушені закупувати засоби захисту власним коштом або їх мають придбати самі співробітники.

У зв'язку з тим, що онлайн формат проведення співбесід для конкурсу з відбору адвокатів для надання БПД не передбачений, наразі відбір на зазначений конкурс призупинено до закінчення карантину.

З метою спрощення зазначених ускладнень все в більшому ступені почали запроваджуватися продукти діджиталізації.

Серед он-лайн сервісів для забезпечення безоплатної правової допомоги можна виділити довідково-аналітичну систему *WikiLegalAid*. Вона являє собою базу консультувань, що побудована за загальним принципом *Wiki*.

Також, отримати юридичну консультацію або роз'яснення з правових питань можна у месенджері Фейсбук-сторінки системи БПД та за допомогою чат-боту «Безоплатна правова допомога» у Телеграм.

Восени Міністерство юстиції презентувало новий мобільний застосунок «Безоплатна правова допомога». Цей мобільний додаток розроблено, щоб знизити навантаження на центри БПД.

З коментарів Міністерства юстиції відомо, що даний додаток надасть можливість отримання безоплатної вторинної правової допомоги, тобто, фактично адвоката, який представлятиме особу в суді. Завантажити мобільний додаток можна через Play Market та App Store.

Зрозуміло, що в умовах продовження карантинних заходів та глобальної економічної кризи варто очікувати, що кількість тих, хто буде претендувати на безоплатну правову допомогу, значно побільшає. Зараз про це, вже свідчить статистика по зверненнях у зв'язку із порушенням трудових прав [3].

Треба зазначити, що величезне зростання цифрових платформ спостерігається за останнє десятиліття. За оцінкою, World Economic Forum, до 2022 року більше 60% світового ВВП буде оцифровано, а близько 70% нових цінностей, створених в економіці протягом наступного десятиліття, будуть засновані на платформах з цифровою підтримкою [4].

В розробленій Українським інститутом майбутнього стратегії «Україна 2030E – країна з розвинутою цифровою економікою» передбачається, що у 2030 році до 95% громадян мають бути активними користувачами високошвидкісного Інтернету. Мають бути сформовані цифрові навички (Digital Quotient, або DQ) [5]. Саме цифрові навички та компетенції є запорукою повноцінного розвитку цифрової економіки. В сучасних умовах однією з головних компетенцій повинна стати цифрова грамотність як для працівників, так і для усіх членів суспільства. Зазначені тенденції також потребують підвищення компетентності й грамотності населення у сфері інформаційно-комунікаційних технологій та розвитку цифрової інфраструктури.

Бібліографічні посилання:

1. Закон України «Про безоплатну правову допомогу». Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2011. № 51. ст.577.

2. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. К. : Преса України, 2009. 80 с.
3. Новіков І. Як надають послуги в системі БПД в умовах глобальної кризи. Закон&Бізнес. 18.04-24.04.2020. URL: https://zib.com.ua/ua/142354-yak_nadayut_poslugi_v_sistemi_bpd_v_umovah_globalnoi_krizi.html
4. Всемирный экономический форум - Международная организация государственно-частного сотрудничества. URL: <https://www.weforum.org/>
5. «Україна 2030Е». Український інститут майбутнього. Київ, квітень 2019. 104 с.

Черненко Анатолій Павлович,
доцент кафедри
кримінально-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук, доцент
(*Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ*)

Шиян Анатолій Григорович,
старший викладач
кафедри кримінально-правових дисциплін
(*Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ*)

ПРАВО ПІДОЗРЮВАНОВОГО (ОБВИНУВАЧЕНОГО) НА ВІЛЬНИЙ ВИБІР ЗАХИСНИКА ПРИ ЙОГО ПРИЗНАЧЕННІ ПОВИННО БУТИ ЗАБЕЗПЕЧЕНО

Відповідно до ст. 59 Конституції України кожен має право на професійну правову допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно. Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав [1].

Реалізація цього фундаментального положення в кримінальному судочинстві забезпечується відповідними нормами Кримінального процесуального кодексу України (далі - КПК) та деяких інших законодавчих актів. Так, згідно зі ст. 20 КПК підозрюваний, обвинувачений, виправданий, засуджений має право на захист, яке полягає у наданні йому можливості надати усні або письмові пояснення з приводу підозри чи обвинувачення, право збирати і подавати докази, брати особисту участь у кримінальному провадженні, користуватися правовою допомогою захисника, а також реалізовувати інші процесуальні права, передбачені цим Кодексом (ч. 1). Слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд зобов'язані роз'яснити підозрюваному, обвинуваченому його права та забезпечити право на кваліфіковану правову допомогу з боку обраного ними або призначеного захисника (ч. 2). У випадках, передбачених цим Кодексом та/або законом, що регулює надання безоплатної правової допомоги, підозрюваному, обвинуваченому правова допомога надається безоплатно за рахунок держави (ч. 3) [2].

Механізм реалізації надання безоплатної правової допомоги регламентується Законом України від 2 червня 2011 року «Про безоплатну правову допомогу». Ним, зокрема, визначено зміст права на безоплатну правову допомогу (як первинної, так і вторинної), порядок його реалізації, підстави і порядок надання безоплатної правової допомоги, державні гарантії, якими забезпечується таке право, та ін. Згідно зі ст. 15 цього Закону суб'єктами надання безоплатної вторинної правової допомоги є: 1) центри з

надання безоплатної вторинної правової допомоги; 2) адвокати, включені до Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу [3].

Зазначені норми законодавства України повністю узгоджуються з положеннями пункту «с» ч. 3 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року (далі «ЄКПЛ»), згідно з якими кожний обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення має право захищати себе особисто чи використовувати юридичну допомогу захисника, вибраного на власний розсуд, або – за браком достатніх коштів для оплати юридичної допомоги захисника – одержувати таку допомогу безоплатно, коли цього вимагають інтереси правосуддя [4].

Отже, виходячи з викладеного, маємо можливість констатувати, що право підозрюваного (обвинуваченого) використовувати юридичну допомогу захисника, вибраного на власний розсуд, в законодавстві України закріплено, воно повністю відповідає міжнародним зобов'язанням нашої держави. У цьому зв'язку виникає потреба з'ясувати, наскільки повно це право забезпечується в практичній діяльності органів досудового розслідування та суду.

Проведений аналіз такої діяльності вказує, що, на жаль, таке право забезпечується не завжди. Як відомо, залучення захисника у кримінальному провадженні може здійснюватися двома способами: 1) шляхом запрошення або 2) призначення у випадку та в порядку, визначених ст.ст. 49, 53 КПК. Перший спосіб забезпечує можливість вільного вибору захисника на всіх етапах кримінального провадження. Що стосується другого способу, то він таке право підозрюваного (обвинуваченого) належним чином не забезпечує, що засвідчує наступне.

Питання призначення захисника у кримінальному провадженні регулюється ст. 49 КПК України. Так, відповідно до ч. 1 ст. 49 КПК слідчий, прокурор, слідчий суддя чи суд зобов'язані забезпечити участь захисника у кримінальному провадженні у випадках, якщо:

- 1) відповідно до вимог статті 52 цього Кодексу участь захисника є обов'язковою, а підозрюваний, обвинувачений не залучив захисника;
- 2) підозрюваний, обвинувачений заявив клопотання про залучення захисника, але за відсутністю коштів чи з інших об'єктивних причин не може його залучити самостійно;
- 3) слідчий, прокурор, слідчий суддя чи суд вирішить, що обставини кримінального провадження вимагають участі захисника, а підозрюваний, обвинувачений не залучив його.

Захисник може бути залучений слідчим, прокурором, слідчим суддею чи судом в інших випадках, передбачених законом, що регулює надання безоплатної правової допомоги.

У випадках, передбачених ч. 1 цієї статті, слідчий, прокурор виносить постанову, а слідчий суддя та суд постановляє ухвалу, якою доручає відповідному органу (установі), уповноваженому законом на надання безоплатної правової допомоги, призначити адвоката для здійснення захисту

за призначенням та забезпечити його прибуття у зазначені у постанові (ухвалі) час і місце для участі у кримінальному провадженні (ч. 2).

Постанова (ухвала) про доручення призначити адвоката негайно направляється відповідному органу (установі), уповноваженому законом на надання безоплатної правової допомоги, і є обов'язковою для негайного виконання. Невиконання, неналежне або несвоєчасне виконання постанови (ухвали) про доручення призначити адвоката тягнуть відповідальність, встановлену законом (ч. 3).

Надалі до реалізації призначення адвоката приступає Центр з надання безоплатної вторинної правової допомоги. Так, згідно з ч. 6 ст. 19 Закону України від 2.06.2011 року в разі отримання постанови слідчого, прокурора, ухвали слідчого судді, суду про залучення захисника для здійснення захисту за призначенням або проведення окремої процесуальної дії Центр зобов'язаний негайно призначити захисника з числа адвокатів, включених до Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу. Повноваження цього адвоката підтверджуються дорученням Центру.

Виходячи з викладеного, ми бачимо, що рішення про призначення захисника приймається Центром з надання безоплатної вторинної правової допомоги; при цьому підозрюваний (обвинувачений) фактично позбавляється права на вільний вибір захисника. Це явно суперечить положенням ст. 59 Конституції України, а також пункту «с» статті 6 ЄКПЛ. Крім цього, аналіз положень Закону України від 2.06.2011 року дає підстави стверджувати, що він допускає можливість дискримінації осіб за матеріальною та майновою ознакою: особам, які володіють фінансовими ресурсами, дозволяється вільно обирати собі адвоката за власним вибором, тоді як тим, у кого вказані ресурси відсутні, такий вибір не надається і вони змушені користуватися правовою допомогою адвоката, призначеного Центром з надання безоплатної вторинної правової допомоги. Щоб усунути ці грубі порушення прав підозрюваних (обвинувачених) вбачається необхідність законодавчого корегування деяких положень Закону України від 2.06.2011 року.

Бібліографічні посилання:

1. Конституція України. Відомості Верховної Ради України, 1996, № 30, ст. 141.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 3 серп. 2020 р. К.: ПАЛИВОДА А.В., 2020. 452 с.
3. Закон України від 2 червня 2011 року № 3460-VI «Про безоплатну правову допомогу». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text>
4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року. URL: <https://irs.in.ua/ua/european-convention-on-human-rights>

Степанова Ганна Анатоліївна,
студентка 4 курсу, юридичного факультету
Науковий керівник - асистент кафедри
правознавства Гніденко В. І.
(Східноукраїнський національний
університет ім. Володимира Даля)

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ: КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Наприкінці 20 століття Україна була на шляху становлення у всіх сферах: політичному, економічному, суспільному, змінювався державний механізм і це не залишило осторонь, звичайно, правову систему. За останні декілька десятиріч років українське законодавство піддавалось активному реформуванню. Важливим кроком на цьому шляху держави було прийняття Конституції України 28.06.1996 року [1], яка проголосила Україну демократичною державою, в якій вищою цінністю є людина, її права та свободи.

Саме ч. 1 ст. 59 Конституції України передбачає, що кожен має право на правову допомогу. У випадках, передбачених законом, така допомога надається безоплатно.

Насправді ж безоплатну правову допомогу почали надавати лише з прийняттям Закону України «Про безоплатну правову допомогу» від 02.06.11р.[2] і саме в цьому законі вперше було закріплено поняття «правової допомоги».

А щодо історичної передумови появи цього закону, то створення системи безоплатної правової допомоги було ініційовано та запроваджено Міністерством юстиції України з метою як реалізації положень закріплених у Конституції України, так і виконання міжнародних зобов'язань, які були передбачені Резолюцією «Про виконання обов'язків та зобов'язань України». Положення даної Резолюції зобов'язували Україну покращити доступ до правосуддя шляхом запровадження системи безоплатної правової допомоги у відповідності до стандартів Ради Європи та практики Європейського Суду з прав людини [3].

Проблемі реалізації та перспективам розвитку системи безоплатної правової допомоги в Україні присвячували свої роботи такі дослідники і науковці як: Є.Ю. Бова, А.В. Іванцова, О.В. Хорошенко, С.Д. Шаталюк та інші.

Згідно ст. 1 Закону України «Про безоплатну правову допомогу» безоплатна правова допомога - це допомога, яка гарантується державою і повністю або частково надається за рахунок коштів Державного бюджету України, місцевих бюджетів та інших джерел та визначає два види правової допомоги -первинну та вторинну.

Якщо говорити про первинну правову допомогу, то вона полягає у наданні консультацій, роз'яснень з правових питань, складенні документів правового характеру, може надавати рекомендації на звернення за вторинною правовою допомогою і т.д. І ось тут ми маємо звернутися до ст. 25 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [4] яка закріплює порядок та умови надання адвокатами безоплатної правової допомоги. Ми робимо висновок, що адвокат не є основним суб'єктом, який може надавати первинну правову допомогу.

А якщо говорити про вторинну правову допомогу, то вона полягає у захисті від обвинувачення, здійсненні представництва інтересів осіб та складення документів процесуального характеру і т.д. Такий вид правової допомоги надають адвокати, які пройшли відбір відповідно до Порядку, затвердженого Постановою КМУ від 28 грудня 2011 року № 1362 [5].

Система безоплатної правової допомоги, безумовно, є позитивним явищем правової системи України з уже сформованою правовою базою. Але на практиці все рівно виникають проблеми питання реалізації цієї системи. Наразі ми хотіли б дослідити проблемні аспекти надання БПД.

БВПД надається чималому переліку осіб, які мають на неї право відповідно ст.14 ЗУ «Про безоплатну правову допомогу», відтак це є забезпеченням широкого доступу до правосуддя та захисту прав людини.

Але з попитом людей на такий вид правової допомоги виникає питання оцінки якості цієї безоплатної, для користувачів, послуги. Згідно з наказом Міністерства юстиції України «Про стандарти якості надання безоплатної вторинної правової допомоги у кримінальному процесі» [6] встановлені єдині стандарти якості при наданні безоплатної правової допомоги для всіх адвокатів. Якість надання безоплатної правової допомоги оцінюється за такими критеріями як своєчасність, результативність, доступність, відкритість, зручність, повага до особи, професійність та конфіденційність.

Згідно звіту Координаційного центру з надання правової допомоги за 2019 рік [7] було 6 835 звернень з кримінального права і це становить 5% звернень з усіх галузей права, а загальна задоволеність клієнтів рівнем обслуговування становить 57%- це повністю задоволені, інші 19% задоволені на 8-9 балів з 10, 15% на 5-6 і 11% незадоволені взагалі. Ця статистика стосується дистанційних та мобільних пунктів надання БПД. Ми можемо зробити висновок, що 57% повністю задоволених клієнтів- це, звичайно, більше половини і доволі непогано, але це не є ідеальним показником. На наш погляд центри з надання БПД приділяють дуже велику увагу правовій просвіті, різноманітним заходам, які в свою чергу, безумовно, мають велике значення для даної системи, але залишається незрозумілим, чому якості надання саме вторинної правової допомоги з кримінального права приділяється недостатньо уваги. Так, заступник голови комісії з оцінювання якості, повноти та своєчасності надання адвокатами безоплатної правової допомоги при Раді адвокатів Хмельницької області, адвокат Євген Коваль зазначив: «Так, останнім часом, на адресу Комісії почали надходити як

ухвали судів різних інстанцій, так і їхні листи із вимогами провести перевірку якості, повноти та своєчасності надання визначеним адвокатом безоплатної правової допомоги в конкретному кримінальному провадженні» [8]. Це може бути підтвердженням того, що БВПД надається не на тому рівні якості, як хотілося б.

З вищевикладеного постає питання відповідальності адвокатів за неякісне, неповне або несвоєчасне надання правової допомоги. Відповідно п.2 ст.25 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» «Оцінка якості, повноти та своєчасності надання адвокатами безоплатної первинної правової допомоги здійснюється за зверненням органів місцевого самоврядування, а безоплатної вторинної правової допомоги - за зверненням органу (установи), уповноваженого законом на надання безоплатної правової допомоги, комісіями, утвореними для цієї мети радами адвокатів регіонів.» Відповідно до п.10 ч.4 ст.48 цього ж закону до повноважень Ради адвокатів регіону входить: створення спеціальної комісії з оцінки якості, повноти і своєчасності надання адвокатами безоплатної правової допомоги, але звернення клієнтів, які можуть бути не задоволені якістю надання БПД не передбачено національним законодавством. До того ж, якщо проаналізувати ст.30 Закону України «Про безоплатну правову допомогу», то можна дійти висновку, що відповідальність адвокатів, які працюють за контрактом з Центрами відсутня, адже дана норма містить положення про те, що рішення Центру про відмову в наданні безоплатної вторинної правової допомоги в установленому законом порядку можуть бути оскаржені до суду. Отже, питання конкретизації порядку та умов надання БВПД, а також механізму звернень клієнтів із заявами про неякісне надання правової допомоги є нагальним.

Підсумовуючи, ми можемо зазначити, що БПД розвивається і її підтримка з боку законодавців і загалом держави є важливою з огляду на те, що БПД є гарантом забезпечення рівного доступу людей до здійснення гуманного правосуддя, правової інформації, отримання консультацій, вона є засобом за допомогою якого посилюється правова спроможність особи. Щодо центрального інструменту, який гарантує здійснення БПД особливо вторинної кваліфіковано-адвокатів, то на сьогоднішній день існує досить багато проблем надання адвокатами БПД, деякі з них ми дослідили. Саме вони формують створення подальших досліджень, розробок, а також це є тим недосконалим елементом всієї системи БПД яка потребує в перспективі реформування і розвитку.

Бібліографічні посилання:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. №30.Ст. 141.
2. Закон України «Про безоплатну правову допомогу». *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 51. стор. 2136. ст. 577.

3. Про виконання обов'язків та зобов'язань Україною: Резолюція Парламентської Асамблеї Ради Європи №1466 від 05.10. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_611
4. Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» // Відомості Верховної Ради України. 2013. No 27. стор. 1438. ст. 282
5. Постанова Кабінету Міністрів України від 28 грудня 2011 р. No 1362 «Про затвердження Порядку і умов проведення конкурсу з відбору адвокатів, які залучаються до надання безоплатної вторинної правової допомоги». URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1362-2011-p>
6. Наказ Міністерства Юстиції України від 25.02.2014 No 386/5 «Про затвердження стандартів якості надання безоплатної вторинної правової допомоги у кримінальному процесі». URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0337-14>
7. Звіт Координаційного центру з надання правової допомоги за 2019 рік. URL: <https://www.legalaid.gov.ua/publicna-informatsiya/bezoplatna-pravova-dopomoga-2019/>
8. Проблеми, що виникають при оцінюванні якості надання адвокатами. URL: <https://khmelnyskyi.legalaid.gov.ua/ua/advotaky/24-novyny/1143-problemy-shcho-vynykaiut-pry-otsiniuvanni-iakosti-nadannia-advokatamy-bezoplatnoi-pravovoi-dopomohy-potrebuiut-vyrishennia-na-zakonodavchomu-rivni>

Фокша Лілія Володимирівна,
доцент кафедри цивільно-правових
кандидат юридичних наук, доцент
*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ІНДИВІДУАЛЬНІ ПОДАТКОВІ КОНСУЛЬТАЦІЇ

Колізії законодавчих норм, складність їх тлумачення, призводять до необхідності платникам податків звертатися за консультаціями, у тому числі і до контролюючих органів. Важливим механізмом захисту прав платників податків в Україні є податкові консультації. Організація роботи з розгляду звернень фізичних та юридичних осіб є одним із важливих напрямків діяльності контролюючих органів, спрямованих на захист конституційних прав і свобод людини і громадянина. Статтею 40 Конституції України громадянам гарантовано право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових осіб цих органів, які зобов'язані розглянути звернення і надати обґрунтовану відповідь у встановлений законом строк [1].

Правовий статус податкових консультацій наразі закріплено гл. 3 Податкового кодексу України (далі ПКУ) [2].

Під індивідуальними податковими консультаціями слід розуміти роз'яснення контролюючого органу, надане платнику податків щодо практичного використання окремих норм податкового та іншого законодавства, контроль за дотриманням якого покладено на контролюючий орган, та зареєстроване в єдиному реєстрі індивідуальних податкових консультацій (пп. 172.1 п. 1 ст. 14 ПКУ) [2].

Поряд з індивідуальними податковими консультаціями в Україні діють узагальнюючі податкові консультації - це оприлюднення позиції центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну фінансову політику, щодо практичного використання окремих норм податкового та іншого законодавства, контроль за дотриманням якого покладено на контролюючі органи, що склалася за результатами узагальнення індивідуальних податкових консультацій, наданих контролюючими органами платникам податків, та/або у разі виявлення обставин, що свідчать про неоднозначність окремих норм такого законодавства. (пп. 173 п. 1 ст. 14 ПКУ) [2].

Податкова консультація є одним із інструментів захисту платника податків, що надає йому можливість заздалегідь з'ясувати позицію контролюючого органу і не допустити помилок в податковому обліку, а отже, уникнути можливих проблем. Метою податкових консультацій є сприяння належному виконанню платниками податків, зборів, податковим агентами та іншими особами виконанню обов'язків, передбачених законодавством.[3, с. 45]

Податкові консультації надаються контролюючі органи безоплатно за зверненням платників податків з питань практичного використання окремих норм податкового законодавства (ст. 52.1 ПКУ). Слід враховувати що індивідуальна податкова консультація має індивідуальний характер і може використовуватися виключно платником податків, якому надано таку консультацію (ст. 52.2 ПКУ). [2]

ПКУ містить норму, згідно якої платника податку (як фізичну, так і юридичну особу) не може бути притягнуто до відповідальності, включаючи фінансової (штрафні санкції та/або пеня), якщо він діяв відповідно до індивідуальної податкової консультації, наданої йому у письмовій формі, а також узагальнюючої податкової консультації, за діяння, що містить ознаки податкового правопорушення, зокрема на підставі того, що у подальшому така податкова консультація була змінена або скасована.

Системний аналіз наведених законодавчих норм дає підстави для висновку про те, що податкова консультація за своєю правовою природою є фактично відповіддю контролюючого органу платнику податків на його питання, яка повинна містити конкретні роз'яснення такому платнику практичної форми та/або моделі його поведінки у визначеному колі податкових правовідносин. Для цього, в свою чергу, законодавець вимагає від платника податків, який звертається за індивідуальною податковою консультацією, правильно формулювати самі запитання, які мають бути поставлені конкретно, чітко та зрозуміло, з описом індивідуальної ситуації, що склалась (Постанова Верховного суду від 18.02.2020 № 826/15636/15, касаційне провадження N К/9901/28382/18).[4]

Слід враховувати, що надаючи податкову консультацію, контролюючий орган не встановлює (змінює чи припиняє) відповідно норму законодавства, а лише надає роз'яснення щодо практичного її застосування. [5]

Отже, можна виділити наступні ознаки індивідуальної податкової консультації:

1. має рекомендаційний характер щодо практичного використання правової норми;
2. не впливає на права та обов'язки платників податків;
3. не породжує жодних юридичних наслідків, адже за своїм змістом не є рішенням суб'єкта владних повноважень чи нормативно-правовим актом;
4. не є обов'язковими для виконання;
5. практичне використання правової норми у відповідності до результатів консультації звільняє платника від відповідальності.

Слід звернути увагу на той факт, що згідно Закону України № 466 [6] норми щодо звільнення від відповідальності платника податків, який діяв відповідно до наданої індивідуальної податкової консультації, а також узагальнюючої податкової консультації (п. 1 ст. 53 ПКУ) діють до 31.12.2020. Проте з 01.01.2021 вказані норми відповідно до Закону № 466 переносяться до п. 112.8 ст. 112 ПКУ та продовжать діяти.

Узагальнюючи вищезначене, можна дійти висновку, що податкові консультації є важливим механізмом захисту прав платника податків, адже є практичною допомогою платнику податків при виконанні ним податкового обов'язку. Фактично, консультації забезпечують повноту і своєчасність сплати податків шляхом налагодження партнерських взаємовідносин між платниками податків і контролюючими органами.

Бібліографічні посилання:

1. Конституція України прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року / Редакція від 15.05.2014: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Податковий кодекс України : від 02.12.2010 р. №2755–VI [: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>
3. Теремецький В. І. Проблема вдосконалення консультативно-роз'яснювальної роботи територіальними органами державної фіскальної служби України. *Вісн. Акад. адвокатури України*. 2015. Т. 12, № 3. С. 39-47.: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vaau_2015_12_3_7
4. Постанова Верховного суду від 18.02.2020 № 826/15636/15, касаційне провадження N K/9901/28382/18: URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/87682459>
5. Ткачик Ф.П. Податкове консультування. Навчальний посібник. Тернопіль: Вектор, 2015. – 252 с.
6. Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо вдосконалення адміністрування податків, усунення технічних та логічних неузгодженостей у податковому законодавстві: Закон України № 466-IX від 16.01.2020 р. // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2020, № 32, ст.227

Балагурак Вероніка Василівна,
студентка III курсу юридичного факультету
Науковий керівник – к.ю.н., доцент Орлова О.О.
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

РЕАЛІЗАЦІЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА НА БЕЗОПЛАТНУ ДОПОМОГУ

Захист та реалізація прав в демократичній країні посідає вагомe місце для кожного громадянина і держави в цілому. Якщо говорити про способи захистів то люди найчастіше говорять та знають тільки про судовий захист. Але як ми вже знаємо на судовий захист в майже всіх випадках необхідні кошти які необхідні як найменше для судового збору, не кажучи про приватних захисників які для представлення інтересів сторони потребують великих коштів. Можна сказати, що мало хто знає про існування безоплатної правової допомоги. Тому, процес становлення та реалізації є дійсно актуальним питанням та потребує детального обговорення.

Конституція України визначає можливість громадян на отримання безоплатної правової допомоги, а саме стаття 59 говорить «Кожен має право на правову допомогу. У передбачених законом випадках ця допомога надається безоплатно» [1]. Таке трактування цієї норми, на наш погляд, виражено не достатньо коректно, адже при існуванні безоплатної правової допомоги громадяни можуть звертатися туди з будь-якого питання стосовно консультації щодо їх прав та захисту. А саме поняття безоплатної правової допомоги трактується як правова допомога, що гарантується державою та повністю або частково надається за рахунок коштів Державного бюджету України, місцевих бюджетів та інших джерел [2] та не містить твердження стосовно надання такої допомоги тільки у визначених законом порядку. Тобто, можна говорити про те, що право на безоплатну правову допомогу є нічим не обмеженим, реальним та доступним, так як законодавець не сторив чіткий перелік питань, стосовно яких кожна людина може звернутися за такою допомогою та якого кола осіб це може стосуватися.

Щодо реального існування та дії безоплатної правової допомоги, то можна сказати що вона дійсно діє, як факт цього існування можна вказати на систему з надання безоплатної правової допомоги, яка існує під вільним доступом в мережі Інтернет, на якій можна знайти всю необхідну інформацію про правову допомогу та безпосередньо звернутися за цією допомогою через соціальні мережі або по телефону.

На базі безоплатної правової допомоги існує також довідково-інформаційна платформа правових консультацій «WikiLegalAid» в які можна знайти свого роду «тлумачення» різних прав та можливостей людини та безліч інформації стосовно правових питань в різних галузях права які є актуальними для населення. Ця платформа є досить корисною не тільки для

правників, а й для студентів та звичайних осіб для обізнаності та будування правової свідомості кожної людини.

Виходячи з ситуації яка зараз існує у світі, то на платформі «WikiLegalAid» можна знайти консультації спрямовані на інформування людей стосовно питань які виникають у зв'язку з поширенням COVID-19, а саме стосовно відпусток в період карантину, обмеженням прав громадянина та багато інших.

Підсумовуючи, можна сказати, що безоплатна правова допомога є реалізацією конституційного права людини. Можливість створення таких систем та реальну їх дію, говорить про існування демократії в країні та реальну можливість реалізації та захисту своїх прав у всіх сферах суспільного життя.

Бібліографічні посилання:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02 червня 2016 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 28. Ст. 532).
2. Про безоплатну правову допомогу : Закон України № 3460-VI від 2 червня 2011 року. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2011. № 51. Ст. 577.
3. Довідково-інформаційна платформа правових консультацій «WikiLegalAid» URL:<https://wiki.legalaid.gov.ua/>

Кольцова Аліна Ігорівна,
учениця ліцею м.Костянтинівка,
учасниця «Молодіжної Ліги майбутніх поліцейських»

Кабазова Мар'яна Геворківна,
учениця Костянтинівської ЗОШ № 8, учасниця громадської
організації «Молодіжної Ліги майбутніх поліцейських»

Науковий керівник - Дужак О.В.,
(інспектор з ювенальної превенції Костянтинівського відділення поліції
Бахмутського ВП ГУНП в Донецькій області,
координатор громадської організації «Молодіжна Ліга
майбутніх поліцейських»)

ПРАВОПРОСВІТНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ПОЛІЦІЇ В ПИТАННЯХ ПРОФІЛАКТИКИ РІЗНИХ ВИДІВ НАСИЛЬСТВА СЕРЕД МОЛОДІ

В кожній правовій державі захист людини від насильства є одним із основоположних принципів. В статті 3 Конституції України зазначено : «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні визнаються найвищою соціальною цінністю» [1]. В Україні як в правовій державі приділяється велика увага проблемі попередження та протидії різним видам насильства в суспільстві, а саме: домашньому насильству, фізичному насиллю, булінгу, безпеці в Інтернет-мережі, випадкам торгівлі людьми та іншим формам насилля. В наших тезах ми хочемо поділитися досвідом у даному напрямку діяльності щодо заходів, які проводять поліцейські Донеччини у співдіяльності з молоддю громадської організації «Молодіжна Ліга майбутніх поліцейських», проводячи просвітницькі заходи з населенням.

Так, в ст.11 Закону України «Про Національну поліцію» зазначено, що діяльність поліції здійснюється в тісній співпраці та взаємодії з населенням, територіальними громадами та громадськими об'єднаннями на засадах партнерства і спрямована на задоволення їхніх потреб [3]. Діючи на засадах партнерства, поліцейські Донеччини проводять чимало превентивних заходів з протидії різним видам насильства, і в цих профілактичних заходах поліцейським намагаються допомагати підлітки з «Ліги майбутніх поліцейських». Громадська організація дітей-патріотів «Молодіжна Ліга майбутніх поліцейських» діє в Донеччині з 2015 року і по сьогоднішній день за ініціативою керівництва Головного управління поліції в Донецькій області у населених пунктах Донецької області. Ця молодіжна організація діє згідно до Статуту Громадської організації «Молодіжна Ліга майбутніх поліцейських» та відповідно до «Програми Ліги». Головною метою Організації є здійснення діяльності, спрямованої на реалізацію та захист прав і свобод, удосконалення морального, патріотичного виховання молоді, підвищення її правосвідомості, що направлене на профілактику скоєння

правопорушень. Діяльність «Молодіжної Ліги майбутніх поліцейських» є безоплатною, це громадська організація. Учасниками «Ліги майбутніх поліцейських» (далі – лігівцями) можуть стати молодь віком від 14 до 35 років, яка має бажання сприяти чи має зацікавленість у діяльності Національної поліції. Громадська організація «Молодіжна Ліга майбутніх поліцейських» керується у своїй діяльності Конституцією України, Законами України «Про громадські об'єднання», «Про молодіжні та дитячі громадські організації», іншими законодавчими актами України, Статутом [4].

Саме на партнерських засадах з поліцейськими діють учасники «Молодіжної Ліги майбутніх поліцейських» у різних напрямках превентивних заходів, і у тому числі з профілактики насильства. Це різноманітні інформаційно-просвітницькі заходи, під час яких підлітки-лігівці допомагають поліцейським розповсюджувати інформаційні листівки та плакати. Оскільки домашнє насильство є латентним правопорушенням, тобто таким, яке найчастіше є закритим від сторонніх очей, бо відбувається в колі родини і оточуючі можуть і не знати про факти насилля в певній родині, то постає необхідність, щоб постраждала від насильства людина знала, куди саме, до яких фахівців їй можна звернутися по допомогу. Тому дуже важливим для попередження правопорушень та для розкриття таких правопорушень є розповсюдження серед населення пам'яток з номерами телефонів фахівців, які можуть надавати фахову допомогу постраждалим від насильства. Лігівці Донеччини постійно допомагають діючим поліцейським розповсюджувати такі пам'ятки : кидають по поштових скринях громадян, вручають пересічним громадянам під час інформаційно-просвітницьких заходів з поліцією. В свою чергу - ці листівки є результатом співпраці Костянтинівського відділення поліції з соціальними партнерами : психологами «Української фундації громадського здоров'я», фахівцями з відділу у справах сім'ї та молоді, служби у справах дітей. Таким чином, листівки, в яких зазначено номери телефонів цих фахівців,, виражаючись образно, заповнюють знаннями інформаційний вакуум серед населення стосовно установ, які надають фахову допомогу при домашньому насильстві. Або, наприклад, з березня 2020 року в Україні, як і в усьому світі, було запроваджено карантин через поширення світом пандемії, спричиненої коронавірусом COVID-19. Карантинні заходи передбачають перебування громадян вдома. Для допомоги людям Міністерство внутрішніх справ України та Національна поліція підготувало та направило в органи поліції спеціальні плакати з покроковою інструкцією «Домашнє насильство : план безпеки в умовах карантину» для розміщення їх для уваги громадянам. Ці плакати містять інформацію, яка здатна надати дієву просвітницьку допомогу людям, щоб громадяни отримали інформацію стосовно безпеки від насильства під час карантинних обмежень. Також під час карантину 2020 року поліцейські та лігівці Костянтинівки проводили інформування громадян щодо профілактики домашнього насильства за допомогою радіоефірів на

місцевій радіостанції, зачитуючи покрокову інструкцію щодо плану безпеки в умовах карантину.

В докарантинний період косянтинівські учасники «Ліги майбутніх поліцейських» також приймали активну участь в просвітницьких заходах. Такою є участь молоді в щорічних інформаційних кампаніях «16 днів проти насильства», які проводяться світовою спільнотою в період з 25 листопада по 10 грудня. Дана акція – це широкомасштабна пропаганда основоположних принципів правової держави, одними з яких є повага до особистості, недоторканість людини, честь та гідність людини [2]. Під час інформаційної кампанії «16 днів проти насильства» лігівці Донеччини допомагають старшим товаришам-поліцейським розробляти сценарії та проводити для уваги громадян видовищні флешмоби, наприклад, вулична акція «Стоп-насильству». Під час такої акції пересічні громадяни зупиняються біля пересувних столів та наметів, і мають змогу ознайомитися з відповідною літературою. Зокрема, з досвіду проведення таких флешмобів у період з 2016 по 2019 рік можемо сказати, що громадянам цікаві такі інформаційні акції, вони підходять до наших столиків з законодавством, читають кодекси та Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», задають питання та отримують фахову інформацію від психологів, соціальних працівників та від поліціантів.

В статті 89 Закону України «Про Національну поліцію» зазначено : «Поліція надає підтримку програмам правового виховання, пропагує правові знання в освітніх закладах, засобах масової інформації та у видавничій діяльності» [3]. Адже діти та підлітки в школах, ліцеях та інших навчальних закладах також потребують роз'яснювальної інформації щодо вміння розрізняти види домашнього насильства та куди звертатися по допомогу. Крім того, поліцейські проводять багато заходів, спрямованих на протидію насильству та цькуванню в шкільному середовищі (булінгу). Для змістовного проведення таких заходів поліцейські запропонували лігівцям формат бесід «рівний навчає рівного». Цей формат передбачає, що лігівці, які перебувають у підлітковому віці, добре розуміють проблеми, котрі постають перед їхніми сверсниками, і допомагають поліцейським більш вдало розповісти молоді важливі теми, наприклад, тему безпеки чи тему профілактики негативним звичкам серед дітей та молоді, про профілактику булінгу та попереджувальні заходи щодо захисту від насильства в Інтернет-просторі. А також поліцейські ювенальної превенції поліції Донеччини завжди приділяють значну увагу профілактиці безвісного зникнення дітей. Такий вид правопорушення стосовно дітей зазвичай супроводжується насильством до дитини. Саме тому вважаємо за край необхідне проводити роз'яснювальні заходи з малюками та підлітками щодо протидії безвісному зникненню неповнолітніх. І в цих заходах лігівці здатні допомогти діючим поліцейським. Так, разом з поліціантами учасники «Ліги майбутніх поліцейських» приймають участь в дитячих виставах на тему протидії насиллю по відношенню до дітей, ілюструючи тим самими для дітей модель правильної поведінки, щоб не

стати жертвою насильства. Також поліція разом з лігівцями проводять роз'яснення прав людини (дитини) під час пересувних книжкових виставок «Закони про права людини». Ознайомлення з законодавством також є дієвим механізмом захисту людини від насильства.

Тож, підводячи підсумки, можна зробити висновок, що проблема протидії домашньому насильству, та й взагалі різним видам насилля, є актуальною та потребує вирішення. В пошуку найефективніших шляхів вирішення проблеми протидії насиллю, сучасна поліція запроваджує дієву співпрацю з соціальними партнерами та з громадськими молодіжними організаціями, наприклад, «Молодіжна Ліга майбутніх поліцейських», для проведення превентивних заходів для суспільства з метою безпеки громадян, пропаганди дотримання прав людини. Така співпраця поліції з населенням в партнерстві є ефективною.

Бібліографічні посилання:

1. Конституція України – Київ, редакція юридичних видань «Правова єдність», 2020.
2. Загальна декларація прав людини. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text.
3. Про Національну поліцію : Закон України від 02 липня 2015 р. № 580-VIII: URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.
4. Статут громадської організації «Молодіжна Ліга майбутніх поліцейських»: URL: <http://liga-police.com.ua/about>.

Ніколенко Ярослав Олександрович,
студент III курсу юридичного факультету
Науковий керівник – к.ю.н., доцент Орлова О.О.
*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

БЕЗОПЛАТНА ПРАВОВА ДОПОМОГА ЯК ОДИН ІЗ ЧИННИКІВ РОЗБУДОВИ ДЕМОКРАТИЧНОГО СУСПІЛЬСТВА

У сучасному світі майже кожна людина зіштовхувалась з проблемами, деякими розбіжностями між ними, які потребують того чи іншого вирішення юридичним шляхом. Деякі звертаються до суду, інші до приватних нотаріусів, але і в тому, і в іншому випадку потрібні кошти задля здійснення правової допомоги. Тому, в наш час існують такі державні організації, які надають безоплатну правову допомогу і тим самим допомагають людям як з вирішенням питань, так і зі збереженням їх фінансового положення, адже не кожна людина має кошти на адвоката у суді. В нашій країні влада гарантує право на безоплатну допомогу кожному, хто її потребує. Воно закріплено Конституцією України і Закону України «Про безоплатну правову допомогу» та іншими законами і підзаконними актами. Право на безоплатну правову допомогу несе вагомий внесок для розбудови демократичної держави, так як, правління такої держави будується на народовладді, а право на безоплатну допомогу надає можливість суспільству за державні кошти реалізовувати та бути обізнаним в своїх правах. Тому дане питання потребує детального дослідження.

Надання безоплатної правової допомоги набуло реальної основи після прийняття ЗУ «Про безоплатну правову допомогу», який містить положення та особливості її реалізації. Згідно цього закону безоплатну допомогу поділяють на первинну та вторинну.

Безоплатна первинна правова допомога - вид державної гарантії, що полягає в інформуванні особи про її права і свободи, порядок їх реалізації, відновлення у випадку їх порушення та порядок оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб [1]. Таку допомогу повинні надавати органи виконавчої влади і органи місцевого самоврядування. Ця юридична допомога базується на наданні консультації особам, створення документів правового характеру, інформування щодо їх можливості звернення до вторинної правової допомоги та інше.

Безоплатна вторинна правова допомога - вид державної гарантії, що полягає у створенні рівних можливостей для доступу осіб до правосуддя [1]. Вона полягає в процесуальному забезпеченні тих послуг, які покладені на безоплатну первинну правову допомогу, а саме безпосереднє представництво інтересів та захист осіб які звернулися за правовою допомогою в державних установах. Слід зазначити, що в нашій державі право на безоплатну вторинну

допомогу надається тільки певним категоріям осіб, які зазначені в ЗУ «Про безоплатну правову допомогу».

Головним завданням безоплатної правової допомоги є захист прав шляхом забезпечення та можливості доступу до інформації і можливість представляти інтереси соціально вразливих груп населення.

Державна політика у сфері надання безоплатної правової допомоги ґрунтується на таких принципах: 1) верховенством права; 2) законність; 3) доступність безоплатної правової допомоги; 4) забезпечення якості безоплатної правової допомоги; 5) гарантоване державне фінансування (ст. 5 Закону) [1]. За допомогою цих принципів формується вирішення правових питань, які стосуються особи, що прийшла для отримання відповіді на свою проблему.

Право на безоплатну допомогу в нашій країні є досить розвиненим і людям необхідно інформувати про можливість користування такою правовою допомогою, задля реалізації своїх особистих прав. Завданням влади є розповсюдження інформації про безоплатну правову допомогу серед суспільства, тим самим показуючи, що держава забезпечує та піклується про осіб, які не мають фінансової можливості, але потребують правової допомоги для вирішення спірних питань, а також для розуміння та використання своїх конституційних прав.

Бібліографічні посилання:

1. Про безоплатну правову допомогу : Закон України № 3460-VI від 2 червня 2011 року. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2011. № 51. Ст. 577.

Калугіна Вікторія Вікторівна,
студентка 2 курсу юридичного факультету
Науковий керівник – к.ю.н., доцент Орлова О.О.
*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ПРАВО НА БЕЗОПЛАТНУ ПРАВОВУ ДОПОМОГУ

Статтею 59 Конституції України кожному гарантується право на безоплатну правову допомогу. Від самого моменту прийняття Конституції реалізація такого права в повному обсязі була неможливою через відсутність єдиної законодавчо визначеної політики у сфері надання правової допомоги коштом держави.

І от нарешті Верховною Радою України 02 червня 2011 року було прийнято Закон України «Про безоплатну правову допомогу», який набрав чинності 09 липня 2011 року. Цим законом роз'яснюється зміст права на безоплатну правову допомогу, поняття безоплатної правової допомоги, порядок та підстави її надання. Прийняття даного Закону забезпечує виконання як статті 59 Конституції України, так і низки міжнародних договорів, учасником яких є Україна, таких як Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р та Міжнародний пакт про громадянські та політичні права 1966 р.

Закон встановлює принципи державної політики у сфері надання безоплатної правової допомоги:

- 1) верховенство права;
- 2) законність;
- 3) доступність безоплатної правової допомоги;
- 4) забезпечення якості безоплатної правової допомоги;
- 5) гарантоване державне фінансування.

Закон передбачає створення двох взаємопов'язаних складових системи безоплатної правової допомоги - первинної та вторинної.

Безоплатна первинна правова допомога полягає в інформуванні особи про її права і свободи, порядок їх реалізації, відновлення у випадку їх порушення та порядок оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб і включає такі види правових послуг:

- надання правової інформації;
- консультацій і роз'яснень з правових питань;
- складення заяв, скарг та інших документів правового характеру (крім документів процесуального характеру);
- надання допомоги в забезпеченні доступу особи до вторинної правової допомоги та медіації.

Правом на безоплатну первинну правову допомогу відповідно до цього Закону можуть скористатися усі особи, які перебувають під юрисдикцією України.

Безоплатна вторинна правова допомога полягає у створенні рівних можливостей для доступу осіб до правосуддя і передбачає надання таких видів правових послуг:

- захист від обвинувачення;
- здійснення представництва інтересів осіб, що мають право на безоплатну вторинну правову допомогу, в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами;
- складення документів процесуального характеру.

Законом також визначено певні категорії осіб, які мають право на безоплатну вторинну правову допомогу.

У роз'ясненні Міністерства юстиції України від 09.04.2012 зазначається, що наданням первинної правової допомоги займаються і юридичні клініки, які створюються при юридичних факультетах вищих навчальних закладів III - IV рівнів акредитації. У таких клініках студенти надають безкоштовні юридичні консультації особам, що не можуть собі дозволити звернутися за платною юридичною допомогою. Діяльність юридичних клінік врегульовано наказом Міністерства освіти і науки України № 592 від 3 серпня 2006 року «Про затвердження Типового положення про юридичну клініку вищого навчального закладу України». Типове положення береться за основу Положення про юридичну клініку, яке затверджується вищими навчальними закладами III-IV рівнів акредитації.

Вперше юридичні клініки з'явилися у США, де й набули великої популярності. Згодом клінічна правова освіта здобула широку підтримку і в інших країнах світу, таких як Франція, Німеччина, Англія та ін.

Українська правова база і конкретні суспільно-політичні та економічні умови нашої країни поступово сформували власне українські стандарти клінічної освіти. Перша українська юридична клініка з'явилася у 1996 році в Київському національному університеті ім. Тараса Шевченка, яка називалася «ProVono», в перекладі з латини - «на благо», що є девізом усіх юридичних клінік та означає безоплатну допомогу. У подальшому юридичні клініки створювалися, як правило, при ВНЗ за участю молодіжних студентських та інших громадських організацій у Харкові, Львові, Одесі, Ужгороді, Луцьку, Бердянську, Сімферополі та інших містах.

Юридичні клініки діють як для забезпечення правової допомоги особам, які неспроможні отримати таку допомогу платно через фінансові труднощі, спричинені, наприклад, соціальним статусом (це поступово руйнує стереотип недоступності і неможливості захисту своїх прав та інтересів), так і для отримання практичних знань студентами, зацікавленими в отриманні таких знань для подальшого їх застосування при працевлаштуванні та у кар'єрі.

Отже, діяльність юридичних клінік в Україні є одним із напрямів формування високої правової культури і правової свідомості громадян, ствердження свободи і демократії, формування громадянського суспільства і правової держави, а тако реалізацію громадянами права на безоплатну правову допомогу.

Ковіненко Орина Олександрівна,
студентка I курсу юридичного факультету
Науковий керівник – к.ю.н., доцент Орлова О.О.
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

ПРИНЦИПИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЯК ВАЖЛИВІ ЧИННИКИ НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ

Згідно зі ст. 59 Конституції України «Кожен має право на правову допомогу. У випадках передбачених законом, ця допомога надається безоплатно» [1].

Система надання безоплатної правової допомоги в Україні все більш набирає популярності. За допомогою цієї системи реалізується право українців на правовий захист, забезпечуються рівні можливості для кожного вирішувати всі свої повсякденні проблеми у правовий спосіб, створено можливості для ефективного запобігання порушенням прав людини та захисту прав людини. Проблеми і перспективи розвитку системи безоплатної правової допомоги в Україні досліджували А. Іванцова, О. Хорошенко, Є. Бова, С. Гончаренко, С. Шаталюк, П. Корнієнко, М. Стаманіна, А. Атамасов, О. Лисенко, А. Вишневський.

Для реалізації тих чи інших реформ, що проводяться на національному рівні, обов'язкова наявність певних важливих та неодмінних вимог, неухильне виконання яких має призвести до швидких задовільних змін в окремій галузі держави.

Згідно зі ст. 5 Закону України «Про безоплатну правову допомогу», державна політика у сфері надання безоплатної правової допомоги ґрунтується на наступних принципах:

- верховенство права;
- законність;
- доступність безоплатної правової допомоги;
- забезпечення якості безоплатної правової допомоги;
- гарантоване державне фінансування [2].

Додержання вищенаведених принципів відіграє значну роль у підвищенні правової спроможності країни, її територіальних громад. Громадянин України має свідомо реалізовувати своє виборче право коли формуються органи місцевого самоврядування, повинен здійснюватись контроль за діяльністю цих органів. Активна участь людей у політичному, економічному житті країни, як правило, добре впливає на здолання пасивного очікування покращень умов життя від держави та зниження рівня корупції. Але виникає проблема щодо зацікавлення мільйонів людей заглиблюватися в більшу частину дій влади. Не стане зайвим розуміння того, що почати розбиратися у функціях своєї держави, намагатися засвоїти окремі нормативно-правові акти – це вже великий крок до знаходження юридичних

відповідей на свої запитання. Доречне визначення правової особистості ще на початку ХХ ст. дав Б. О. Кістяківський: правова особистість — це не лише особистість, наділена всіма правами, яка вільно ними користується, це особистість, дисциплінована правом і стійким правопорядком [3].

Як вітчизняні, так і міжнародні експерти констатують, що система надання безоплатної правової допомоги є одним із найуспішніших соціальних проєктів. Проте, дана система завжди потребує достатньо належної уваги та не терпить ігнорування хоча б одного з фундаментальних принципів державної політики у своїй сфері.

В Україні існують декілька причин, через які впровадження БПД знаходиться у скрутному становищі.

Перш за все, важко заперечити значущість прийому на роботу у спеціалізовані центри справжніх знавців своєї справи, а саме кваліфікованих адвокатів. На жаль, існують випадки, коли непрофесійні правники порушують адвокатську таємницю, відбувається втручання третіх осіб у діло. Проблема системи фінансування є ще однією причиною нелегкого впровадження БПД в Україні, яку досліджує лабораторія законодавчих ініціатив. Складність проявляється у недостатньому рівні оплати послуг адвокатів, дефіциті фінансування, надто широкому спектрі послуг БПД, фінансованих коштом держави, а також у ризику зловживанням правом та патерналізму отримувачів БПД [4].

Мають місце запропоновані шляхи полегшення впровадження БПД в Україні. Важливий напрямок – інтеграція системи надання безоплатної правової допомоги в громади.

«Плани розвитку системи БПД узгоджується з реформою децентралізації, процесом створення об'єднаних територіальних громад. Ми вивчаємо правові потреби громад. Є ідея створення спеціалізованих центрів у громадах, де не лише надаватиметься правова допомога, а й вирішуватимуться інші проблеми», – зазначив Олексій Бонюк, директор Координаційного центру з надання правової допомоги [5]. Одним із пріоритетів розвитку системи надання БПД є також покращенням доступу до безоплатної правової допомоги та інклюзивності. Зокрема, йдеться про спрощення перевірки – чи має людина право на адвоката за рахунок держави [6].

Отже, на підставі проведеного дослідження дійдено висновку: принципи державної політики у сфері надання безоплатної правової допомоги – головні правила, які слід беззаперечно дотримуватись задля запобігання краху цілої системи БПД. Активна участь громадян у політичному й економічному житті держави – важливий пункт на шляху до вирішення юридичних питань. Некваліфікованість працівників і труднощі з фінансуванням – основні причини скрутного впровадження БПД в Україні, вдалося визначити можливі способи його поліпшення.

Бібліографічні посилання:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Закон України «Про безоплатну правову допомогу» від 02.06.2011 року № 3460-VI: із змінами і доповненнями. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3460-17>
3. Кістяківський Б.О. Держава і особистість: вибране / Б.О.Кістяківський. К.: Абрис, 1996. С. 237–272.
4. Лабораторія законодавчих ініціатив / за фінансової підтримки Відділу з правоохоронних питань Посольства США в Україні. URL: https://parlament.org.ua/wp-content/uploads/2018/12/PR_1.pdf
5. Інтерв'ю від інформаційного агентства «Інформатор». URL: <https://www.facebook.com/informator.dp.ua/videos/2422455564680481/>
6. Національна Асоціація Адвокатів України / Рада адвокатів Київської області. URL: <https://radako.com.ua/news/yak-rozvivatimetsya-sistema-bpd-u-2020-roci>

Діденко Юлія Іванівна,
студентка 5 курсу юридичного факультету
Науковий керівник – к.ю.н., доцент Орлова О.О.
*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

МІСЦЕ ТА РОЛЬ ЮРИДИЧНИХ КЛІНІК У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ

Формування професійної компетентності майбутнього фахівця – одна з основних цілей вищої школи. Досягнення цієї мети вимагає створення таких умов, які роблять реально можливою системно, послідовно й ефективно освоюватися професійною діяльністю юриста. Однією із таких умов є створення позитивного налаштування до опанування професією юриста, формування професійної спрямованості. Тому останнім часом дуже актуальним серед науковців є дослідження юридичних клінік в Україні, діяльність яких спрямована на підвищення якості підготовки юристів та практичній підготовці студентів.

Якість юридичної освіти та становлення правової культури студентів залежить від набуття студентами практичних навичок під час проходження ними практики на базі органів державної влади та місцевого самоврядування, у приватному секторі економіки. Звідси провідну роль у навчальному процесі вищих навчальних закладів відіграє практика студентів на базі юридичної клініки, яка забезпечує формування у них відповідного рівня правової культури.

Особливе місце у напрямку зміцнення розвитку діяльності юридичних клінік займає питання їх правового регулювання. По суті, на початковому етапі становлення юридичних клінік в Україні їх діяльність: здійснювалась у формі самостійних громадських організацій або їх структурних підрозділів, як складових вищих навчальних закладів та освітнього процесу; розцінювалась як джерело правової інформації для населення, а тому регулювалась відповідним законодавством України (законами України «Про об'єднання громадян», «Про молодіжні та дитячі громадські організації», «Про освіту», «Про вищу освіту» тощо). Всеукраїнською громадською організацією «Асоціація юридичних клінік України» було сформовано власну внутрішню правову базу, спрямовану на забезпечення та уніфікацію діяльності юридичних клінік та на їх відмежування від інших форм об'єднань студентів та молодих юристів, які надають безоплатну правову допомогу (Стандарти юридичних клінік України, Типове положення про юридичну клініку та Етичний кодекс діяльності юридичної клініки в Україні).

На сучасному етапі розвитку юридичних клінік в Україні до внутрішніх нормативних актів, які забезпечують їх діяльність у структурі вищих навчальних закладів, належать установчі документи (статут освітньої установи, положення про юридичну клініку, посадові інструкції

співробітників тощо), організаційні документи (план роботи, журнал вхідної та вихідної документації тощо) та документи, які виникають у процесі надання правової допомоги (вхідна анкета відвідувача, консультаційна справа) [1, с. 9].

Як свідчить аналіз, повсякденна робота юридичних клінік на сьогодні має дві головні мети клінічної юридичної освіти: виховувати суспільно відповідальних юристів і надавати безкоштовні юридичні послуги малозабезпеченим членам громади [2, с. 40]. Юридична клініка створюється для практичного навчання студентів-юристів майбутньої професії шляхом здійснення правозахисної і правопросвітньої діяльності під керівництвом викладачів [3, с. 67]. Крім того, робота юридичних клінік забезпечує можливість практичного застосування студентами своїх знань та сприяє вирішенню питання загальнодержавного значення – допомоги соціально незахищеним верствам населення [4, с. 12]. Тобто при належній організації діяльності юридичної клініки у структурі вищого навчального закладу можна забезпечити надання студентами-консультантами кваліфікованої (якісної) правової допомоги населенню.

Безумовно, належне функціонування юридичної клініки є неможливим без її ефективної організації, яке полягає не лише у кадровому, інформаційному, матеріально-технічному та фінансовому забезпеченні, але й нормативному врегулюванні діяльності на локальному рівні (зокрема, у статуті вищого навчального закладу та положенні про юридичну клініку), а також інших внутрішніх актах з організації роботи [5, с. 121].

Таким чином, юридичні клініки відіграють провідну роль у процесі підготовки майбутнього професіонала. Юридичні клініки передусім спрямовані на організацію та управління пізнавальною діяльністю майбутніх професіоналів, на активізацію та інтенсифікацію їх навчально-пізнавальної діяльності, на розвиток мислення студентів тощо. У прагненні до ефективного розвитку юридичних клінік в Україні та стабільного їх функціонування важливого значення набуває належне правове регулювання діяльності юридичних клінік. Безумовно, необхідним є якнайшвидше законодавче вирішення правового статусу юридичних клінік в Україні. Тому подальші дослідження у цьому напрямі є важливими напрямками на сьогодні з метою розв'язання усіх проблемних питань, що виникають в процесі регулювання діяльності юридичних клінік в Україні.

Бібліографічні посилання:

1. Лоджук М. Т. Правове регулювання діяльності юридичних клінік в Україні: загальнотеоретичне дослідження : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук. Одеса, 2014. 20 с.
2. Галай А. Становлення юридичної клінічної освіти в Україні та у деяких інших країнах світу. *Науковий вісник Національної академії прокуратури України*. 2014. № 4. С. 39-48

3. Галай А.О. Юридична клініка як суб'єкт адміністративних правовідносин. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 4(138). С. 66–73.
4. Обучение в юридической клинике (правовые основы, методики, юридическая техника и практикум) / С. А. Балашенко [и др.] ; под общ. ред. С. А. Балашенко. Минск: ГИУСТ БГУ, 2008. 408 с.
5. Лоджук М.Т. Юридичні клініки в Україні: освіта та правова допомога: монографія. Одеса : Фенікс, 2015. 328 с.

Мельниченко Вікторія Русланівна,
студентка 2 курсу юридичного факультету
Науковий керівник – к.ю.н., доцент Орлова О.О.
*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

БЕЗОПЛАТНА ПРАВОВА ДОПОМОГА: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Сьогодні у всьому світі безкоштовна правова допомога відіграє важливу роль. Адже саме вона надає допомогу для малозабезпеченого верства громадян та теж іноземцям та персонам без громадянства [1]. В Україні безкоштовна юридична допомога гарантована Конституцією України, це зазначено у Законі України № 51, ст.577 «Про безоплатну правову допомогу», також отримати її можливо особисто, звернувшись до будь-якого центру з надання безкоштовної юридичної допомоги, бюро правової допомоги чи до громадських правозахисних організацій [4].

Згідно із процедурою, встановленою у ст. 18 Закону України «Про безоплатну правову допомогу» № 51, ст.577, звернення про надання одного із видів правових послуг супроводжується подачею документів, що підтверджують належність особи до однієї з вразливих категорій, особи з вразливих верст населення зазначені у Розділі 3 статті 13 Закону України «Про безоплатну правову допомогу» [3].

Хочу зазначити, що у великої кількості осіб, які бажають одержати безкоштовна правова допомогу, виникає багато проблем. Мова йде про отримання та індивідуальну підготовку потрібних документів, які вимагаються центрами з надання безоплатної допомоги. Слід зазначити, що особа, яка потребує юридичної допомоги, не знайде в Законі список необхідних документів, оскільки його наведено у наказі Координаційного центру з надання юридичної допомоги від 26 червня 2015 року № 160, про який відомо звісно не кожному, адже Закон не містить ніякого посилання на нього [3].

Відповідь на важливе питання, стосовно документів які потрібні для отримання безкоштовної юридичної допомоги, потрібен комплект з восьми окремих документів, а саме:

- 1) особисте посвідчення, що затверджує особу;
- 2) ідентифікаційний код громадянина;
- 3) довідку про одержання (неодержання) соціальної допомоги;
- 4) у разі відсутності зазначеної довідки такі особи подають:
- 5) довідку про склад сім'ї;
- 6) довідку про прибуток кожного члена сім'ї за останні 6 місяців;
- 7) довідку про перебування на обліку в центрі зайнятості та проведені виплати – у разі звернення до місцевого центру осіб, зареєстрованих у встановленому порядку, як безробітних;

8) довідка про подану декларацію про майновий стан і доходи (про сплату податку на прибуток фізичних осіб та про відсутність податкових зобов'язань з такого податку), видана належним центром обслуговування платників Державної фіскальної служби – у разі звернення до місцевого центру фізичних осіб – підприємців, самозайнятих осіб [2]. Дані документи потрібно подати до органу надання юридичної підтримки.

Отож, план аналізу звернень про надання безкоштовної юридичної допомоги занадто складна та необхідна у спрощенні з метою прискорення процесу термінового надання первинної правової допомоги особам, які її вимагають [2].

Так і в межах системи надання юридичної допомоги функціонує система відбору адвокатів, які жадають надавати безоплатну правову допомогу, тобто, щоб захисник міг надати індивідууму безоплатну правову допомогу, захисник має вже бути вибраний і залучений до Реєстру адвокатів, які надають безоплатну правову допомогу. Як тільки захисника внесено до потребуючого Реєстру, відповідний центр безкоштовної юридичної допомоги надалі адресуватиметься до адвоката й призначатиме його до відповідних дій.

Центри безкоштовної правової допомоги насамперед призначають правника, який надає безоплатну правову допомогу на постійній основі, і тільки якщо такий адвокат недосяжний, призначають правника, який надає безоплатну правову допомогу на тимчасовій основі [2].

Також, безкоштовна допомога ділиться на два види надання правових послуг, а саме: первинна і вторинна. Первинна правова допомога складається з консультацій, складання скарг, заяв та інших правових документів. Вторинна правова допомога більше схильна для захисту від обвинувачення та захисту інтересів осіб, що мають право на вторинну безкоштовну правову допомогу.

Виходячи із загального стану та спираючись на сукупність всіх раніше перерахованих і згаданих фактів, можна зробити висновок, що в Україні безкоштовна правова допомога, ще тільки набуває обороту, так її потрібно вдосконалювати, спрощувати процедуру звернення громадян, висвітлювати документи на подання у Законі України «Про безоплатну правову допомогу», а не приховувати у наказі Координаційного центру, про який мало кому відомо.

Хочу додати, що ця система правової допомоги в Україні вже на правильному шляху і не велика корекція тільки поліпшить її відносини з громадянами, які роблять певні висновки і бачать, що держава піклується про їх та їхні проблеми.

Бібліографічні посилання:

1. Закон України «Про безоплатну правову допомогу». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text>
2. Ігор Козьяков, Олена Говоруха. Актуальні питання реалізації принципів надання безоплатної правової допомоги, с. 107–116.

3. Крапив'янська В. В. Недоліки системи безоплатної правової допомоги в Україні. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. 2019. №7.
4. Міністерство Юстиції України. Безоплатна правова допомога.

Левадна Валерія Сергіївна,
студентка 2 курсу юридичного факультету
Науковий керівник – к.ю.н., доцент Орлова О.О.
*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

БЕЗОПЛАТНА ПРАВОВА ДОПОМОГА: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВА

У нашому світі найважливішими соціальними цінностями та головним об'єктом більшості конституційно-правових відносин є свободи людини та громадянина, які згідно зі ст. 55 Конституції України охороняються судом. Кожен має право на все, що не заборонено законом засоби захисту своїх прав і свобод від порушень та незаконного втручання. Водночас основний закон держави, а саме стаття 59, гарантує кожному право на професійну правову допомогу, яка надається безкоштовно у випадках, передбачених законом. У нашому світі найважливішими соціальними цінностями та головним об'єктом більшості конституційно-правових відносин є свободи людини та громадянина, які згідно зі ст. 55 Конституції України охороняються судом. Українська система безоплатної вторинної правової допомоги включає значний обсяг перелік осіб, які мають право на БВПД, таким чином забезпечує широкий доступ до справедливості та захист прав людини. Важливим є підтримка розвитку системи БПД тоді як це гарантує рівний доступ до правосуддя, правова інформація та консультації, зміцнення правоздатності громад.

Основні аспекти проблеми і перспективи розвитку системи безоплатної правової допомоги в Україні досліджували С. Шаталюк, С. Гончаренко, Є. Бова, О. Хорошенко, А. Іванцова, П. Корнієнко, А. Атамасов, М. Стаматіна, О. Лисенко, А. Вишневецький, Р.Г. Мельніченко, К.С. Пащенко, С.В. Прилуцький, Н.Ю. Сакара, С.І. Сафулько, О.Д. Святоцький, Є.Г. Тарло, Л.В. Тацій, П.В. Хотенець, Д.П. Фіолевський, Ю.Т. Шрамко.

На даному етапі розвитку України постало питання правового захисту людей, які не в змозі сплатити надання їм правової допомоги, адже наразі якісна юридична допомога зазвичай коштує недешево.

Для початку визначимо, що ж таке безоплатна правова допомога. Згідно з Законом України № 3671- VI «Про безоплатну правову допомогу», який було прийнято 08 липня 2011 року, то безоплатна правова допомога – це правова допомога, що гарантується державою та повністю або частково надається за рахунок коштів Державного бюджету України, місцевих бюджетів та інших джерел [1]. Закон передбачає як первинну, так і вторинну БПД. Первинна БПД - це вид державної гарантії, що полягає в інформуванні особи про її права і свободи, порядок їх реалізації, відновлення у випадку їх порушення та порядок оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових

осіб. Суб'єктами права на первинну БПД є всі особи, що перебувають під юрисдикцією України, а суб'єктами її надання є органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, фізичні та юридичні особи приватного права, а також спеціалізовані установи. Вторинна БПД - це вид державної гарантії, що полягає у створенні рівних можливостей для доступу осіб до правосуддя. Вона включає такі види правових послуг, як захист; здійснення представництва інтересів осіб, що мають право на вторинну БПД, в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами; складення документів процесуального характеру. Закон визначає широке коло суб'єктів, які мають право на отримання вторинної БПД: особи, середньомісячний сукупний дохід сім'ї яких є нижчим суми прожиткового мінімуму; діти-сироти; діти, позбавлені батьківського піклування; безпритульні діти; діти, які можуть стати або стали жертвами насильства в сім'ї; особи, до яких застосовано адміністративне затримання чи арешт і т.д. [1].

Побудова такого інституту дозволяє громадянам вірити, що держава прагне добра, намагаючись реформувати мислення не лише простих людей, а й державних службовців. Це допомагає висвітлити найактуальніші проблеми, з якими громадяни стикаються у своєму повсякденному житті. Найголовніше, вони знатимуть, куди йти, щоб захистити свої права, і будуть впевнені в цьому, що їх почують та допоможуть [2].

Аналізуючи безоплатну правову допомогу можна виокремити декілька проблем цієї системи. Отже, перша проблема БПД – це неможливість заміни адвоката БПД у певних випадках і подальше затягування кримінального провадження. Наприклад, якщо адвокат не в змозі з'явитися до суду, то центр БПД не може надати іншого адвоката, як це зазвичай відбувається в адвокатів, які діють за угодою з клієнтом [3]. Іншою проблемою являється намір держави збільшити кількість адвокатів БПД також створює реальну загрозу для майбутньої незалежності адвокатської діяльності, а також можливість домінування держави над адвокатурою [3].

Але деякі основні проблеми системи БПД потенційно можуть бути вирішені шляхом реформування вже існуючої системи.

Узагальнюючи результати дослідження, ми зазначаємо, що конституційне право особи на правову допомогу відіграє певну роль, відіграють важливу роль у забезпеченні захисту та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні як демократичній, соціальній та правовій державі. Наразі система надання безоплатної правової допомоги перебуває на етапі становлення, ще не завершено процес її інституалізації та правового регулювання, тому нею не досягнутий рівень європейських стандартів забезпечення доступу особи до правосуддя та якості правових послуг, а ця сфера в окресленому аспекті потребує удосконалення. Система безоплатної правової допомоги, яка існує зараз в Україні, діє недосконало і не гарантує важливих основних прав людини, як цього потребує закон. Недоліки законодавство та практика надання БПД створили можливість неприйняттого

тиску та контроль адвокатів з боку держави. Систему ще потрібно вдосконалити, адже завжди є до чого прагнути.

Бібліографічні посилання:

1. Закон України «Про безоплатну правову допомогу» № 3460-17 від 02.06.2011. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/3460-17>.
2. Формування системи безоплатної правової допомоги в Україні : <http://www.legalaid.gov.ua/ua/operatyvna-info/formuvannia-systemy>.
3. Суперечності та протиріччя системи БПД – приклади судді А. Іванова. URL: <http://unba.org.ua/assets/uploads/news/publikacii/ivanov-bpd-protyrichya.pdf>, с .1.

Хмеленко Катерина Михайлівна
студентка I курсу юридичного факультету
Науковий керівник – к.ю.н., доцент Орлова О.О.
*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ГЕНЕЗИС БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ В УКРАЇНІ

Дослідження історії появи безоплатної правової допомоги як явища на території України є актуальним зараз, бо подальші перспективи функціонування безоплатної правової допомоги залежать від обраного державою вектору розвитку цієї професійної діяльності юриста, що включає й запит суспільства, на основі історичного підґрунтя. Це означає, що аналіз причин виникнення, мети і цілей безкоштовної юридичної допомоги в історичному контексті сприятиме більш чіткому формулюванню цілей і задач, тобто моделі безоплатної правової допомоги сьогодні.

Питання історії формування безоплатної правової допомоги на території України досліджували такі українські наукові діячі, як С.Гончаренко, А. Іванцова, А. Коршенко та інші.

Інститут безоплатної правової допомоги пройшов тривалий та складний шлях розвитку. На початкових етапах становлення правовий захист мав характер товариської допомоги. З появою писаного права став професійним заняттям. Перша згадка про правову допомогу знаходиться в Біблії, де сказано, що сильна й знаюча закон людина відстоює права вдов, сирот й малозабезпечених. [1] А про появу вже самої безоплатної правової допомоги відомо ще зі Стародавнього Риму. Там існував інститут патронату: патрон надавав допомогу в суді без винагороди. З часом ця діяльність стала професією, за здійснення якої бралася плата, часто надто висока. І реакція держави не забарилася: заборона отримувати таку винагороду встановлювалася законом Марка Цінція (204 р. до н.е.), що слід розглядати як захист тих, хто звертався по допомогу у веденні справ у суді. Втім, є й інше тлумачення цього закону – нібито не існувало абсолютної заборони отримувати гонорар, а дозволялося лише добровільне «дарування» грошей. Однак навіть така форма була припустимою виключно після закінчення судового процесу, що врешті призводило до вельми високих гонорарів. Майже через три століття після закону Цінція був зроблений новий крок до обмеження гонорарів: постанова Сенату зобов'язувала сторони скласти присягу про те, що вони нікому нічого не давали, не обіцяли, не гарантували, але після закінчення судової справи дозволялося оплачувати роботу адвоката в обмеженому цією постановою розмірі. Саме у період становлення римського права зароджується інститут безоплатної правової допомоги. У свою чергу основи римського права стали базисом формування права у Київській Русі.

На території України безкоштовна юридична допомога почала з'являтися ще за часів Київської Русі. Так, у перших збірках писаних законів: «Руській Правді» 1019 р., Псковській і Новгородській судних грамотах зазначалося, що представниками обвинуваченого на суді можуть бути тільки його родичі, адже члени родини брали активну участь у житті підсудного, тобто були свідками його діяльності, й знають, на що він здатен. Проте така система захисту не була об'єктивною, тому з часом було прийняте рішення допускати до судового процесу лише двох уповноважених осіб, так званих «добрих людей». Вони були адвокатами, якщо розглядати їх обов'язки і повноваження у сучасному розумінні та надавали свої послуги безкоштовно. Так було до прийняття Литовських статутів, адже тоді у законодавство вже новоутвореної держави на українських землях - Великого князівства Литовського, було внесено корективи і законодавчо закріпилося, що особам, які не мали змогу себе захистити, призначався урядовий захисник. До категорії людей, що не могли себе захистити відносилися: вдови, сироти, бідні люди. [1]

Безоплатна правова допомога в сучасній Україні – це правова допомога, яка гарантується державою та повністю або частково надається за рахунок коштів Державного бюджету, місцевих бюджетів та інших джерел. [3] Відповідно до ст. 59 Конституції України кожен має право на правову допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно. Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав. Для забезпечення права на захист від обвинувачення та надання правової допомоги при вирішенні справ у судах та інших державних органах в Україні діє адвокатура. [2] Безоплатна правова допомога буває двох типів:

- *безоплатна первинна правова допомога (БППД)*: вид державної гарантії, що полягає в інформуванні особи про її права і свободи, порядок їх реалізації, відновлення у випадку їх порушення та порядок оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. БППД включає такі види правових послуг: надання правової інформації; надання консультацій і роз'яснень з правових питань; складення заяв, скарг та інших документів правового характеру (крім документів процесуального характеру); надання допомоги в забезпеченні доступу особи до вторинної правової допомоги та медіації.

- *безоплатна вторинна правова допомога (БВПД)*: вид державної гарантії, що полягає у створенні рівних можливостей для доступу осіб до правосуддя. [3] БВПД включає: захист від обвинувачення; здійснення представництва інтересів осіб, що мають право на таку допомогу в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами; складання документів процесуального характеру.

З часів існування Київської Русі, а тим більше Стародавнього Риму, безкоштовна юридична допомога як діяльність юриста стала включати в себе не лише безпосереднє представництво інтересів особи у суді, а ще й надання

консультацій з правових питань, складання скарг, заяв. Зараз Україна стала на шлях розбудови правової держави та створення власної моделі надання безоплатної правової допомоги. Така державна політика пов'язана із упровадженням європейських цінностей до правозахисної системи, а головний пріоритет – захист прав і свобод людей. Кроком вперед в цьому напрямку стало прийняття Закону України «Про безоплатну правову допомогу». [4] У трактуванні самого закону простежуються зв'язки з історією. Важливо провести порівняльний аналіз надання безкоштовної правової допомоги у період зародження та зараз. Порівняння буде проводитися за такими критеріями: причини надання безоплатної правової допомоги (визначення причин її появи), суб'єкти отримання безоплатної правової допомоги (визначення її цілей),.

Причинами надання безоплатної правової допомоги є:

- Київська Русь: необхідність захисту у суді людей, які відносяться до певних категорій населення; [1]
- Україна: необхідність роз'яснення законів, написання юридичних документів, надання певної правової інформації (безоплатна первинна правова допомога), необхідність захисту у суді, здійснення представництва у державних установах людей, що відносяться до певних категорій населення (безоплатна вторинна правова допомога).

Отже, основна причина надання безоплатної правової допомоги залишилася тією самою – це захист людей, що відносяться до певних категорій населення у суді. Це і є причиною виникнення безкоштовної юридичної допомоги. У сучасному законодавстві люди, яким надається така допомога виступають суб'єктами отримання безоплатної правової допомоги. Проте, у законодавстві прописано, що кожному гарантується право знати свої права і обов'язки. [5] Тому інститут безоплатної правової допомоги тепер надає послугу консультування осіб щодо їх прав і свобод, надає послугу роз'яснення правової інформації, а також написання різного роду юридичної документації.

Суб'єкти отримання безоплатної правової допомоги [5]

- Київська Русь: сироти, вдови, малозабезпечені люди. [1]
- Україна: безоплатну первинну правову допомогу мають право отримати усі особи, що знаходяться під юрисдикцією України. А право на безоплатну вторинну правову допомогу мають:

1) особи, якщо їхній середньомісячний дохід не перевищує двох розмірів прожиткового мінімуму для осіб, які належать до основних соціальних і демографічних груп населення, а також особи з інвалідністю, які отримують пенсію або допомогу у розмірі, що не перевищує двох прожиткових мінімумів (4014 грн) для непрацевдатних осіб.

Фактично, мова йде про малозабезпечених людей, яким у Стародавньому Римі і Київській Русі безкоштовно надавали послуги захисту на суді. У сучасній Україні поняття «малозабезпечені люди» отримало

конкретне значення, але ціль безкоштовної юридичної допомоги і сьогодні - допомогти таким людям захищати свої права.

Отже, перша ціль: допомога малозабезпеченим захищати свої права.

2) діти, у тому числі діти-сироти, діти, позбавлені батьківського піклування, діти, які перебувають у складних життєвих обставинах, діти, які постраждали внаслідок воєнних дій чи збройного конфлікту

Також, представники безоплатної правової допомоги покликані допомагати й дітям-сиротам, це сформувалося історично. Це друга ціль: допомагати дітям, що за певних причин позбавлені батьківського піклування. Але у зв'язку з початком російсько-української війни, багато населених пунктів у Донецькій та Луганській областях опинилися під обстрілами російської армії. Тоді постраждало багато сімей, в тому числі й діти, які залишилися без своїх будинків, що призвело до появи 3)внутрішньо переміщених осіб та громадяни України, які звернулися із заявою про взяття їх на облік як внутрішньо переміщених осіб, осіб, на яких поширюється дія Закону України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту», 4) а також були внесені поправки до закону «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту». Мова йде про людей, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України і брали безпосередню участь в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення, перебуваючи безпосередньо в районах антитерористичної операції у період її проведення, у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, забезпеченні їх здійснення, перебуваючи безпосередньо в районах та у період здійснення зазначених заходів [6]

Це ті категорії осіб, які мають право на безоплатну правову допомогу ще з давніх часів або отримали його після певних історичних подій. Отже, доходжу висновку, що головна ціль безоплатної правової допомоги – надати допомогу людям, що певним чином опинилися у скрутному становищі, а також людям, що заслужили це своїми діями. Така система була створена для того, аби всі люди мали рівні права перед законом, навіть якщо в них немає можливості оплатити послуги адвокатів.

Досліджуючи історію появи безоплатної правової допомоги як явища на території України я провела порівняльний аналіз причин надання цієї допомоги у часи існування Київської Русі і зараз, а також цілей такої професійної діяльності юристів. За результатами аналізу стає зрозуміло, що держава Україна обрала вектор проєвропейського розвитку у сфері безкоштовної юридичної допомоги, тобто впровадження європейських цінностей щодо рівності усіх людей і захисту їх прав. Історія появи безоплатної правової допомоги зіграла велику роль у початку формуванні сучасної української моделі безоплатної правової допомоги, адже основні напрями діяльності залишилися ті ж самі, додалися лише нові, про забезпечення яких вказано у Конституції; мета безоплатної правової

допомоги – забезпечити захист певних категорій населення, залишилася тією ж самою. Це означає, що вектор розвитку цього інституту правової допомоги вже покладено, а держава має йти по обраному шляху й контролювати механізм надання юридичної допомоги. Без знання історії України неможливо створити її правове майбутнє. Саме тому ця тема була мною досліджена.

Бібліографічні посилання:

1. Богма А.В. Історичний аспект становлення та розвитку безкоштовної юридичної допомоги в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. серія Право, N 25, 2014
2. Коршенко А.В. Міжнародно-правові стандарти права особи на правову допомогу та їх співвідношення. *Часопис Київського університету права*. 2013.
3. Закон України «Про безоплатну правову допомогу» від 2 червня 2011 р. № 3460-VI. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2011, N 51, ст. 577.
4. Гончар Д. «Моделі правової допомоги». *Публічне право*. № 1(21), 2016.
5. Конституція України - Розділ II «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина». ст.56, 1996 р. <https://www.president.gov.ua>:
6. Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» від 25 травня 2018 р. № 2443-VIII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1993, № 45, ст.425.

Забитчук Ірина Вадимівна,
студентка 2 курсу юридичного факультету
Науковий керівник – к.ю.н., доцент Орлова О.О.
*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ПРОФЕСІЯ ЮРИСТА В НЕЗАЛЕЖНІЙ УКРАЇНІ

Кожна людина стоїть перед вибором як побудувати своє життя, від цього залежить чи буде людина щаслива.

Яку професію обрати? Чим займатися? Чи буде професія цікава тобі все життя?

Багато хто вибирає найпопулярнішу і найпрестижнішу професію юриста.

Кожного року до нашого «Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ» йдуть навчатися понад 1500 студентів – майбутніх юристів, захисників правопорядку, юрисконсультів, нотаріусів, суддів та інших представників юридичних професій.

Адже дуже велика кількість переваг роботи юристом. Розглянемо основні плюси цієї професії:

1. Розвиває інтелект, пам'ять, увагу. Ця робота дуже цікава та творча.
2. Престиж, провідний юрист професіонал може по праву пишатися своїм становищем у суспільстві.
3. Швидко зростання коло знайомих, тісний контакт з людьми, ви отримуєте багато цікавих та корисних знайомих готових допомогти, але треба бути відкритим до спілкування.
4. Великі перспективи, є можливості для розвитку і зростання.
5. Будучи індивідуальними підприємцями є можливість працювати на себе, тобто бути незалежними, особисто розпоряджатися своїм часом як особистим так і робочим, не зобов'язані звітувати перед начальниками і виконувати розпорядження.
6. Професійний юрист за досвідом роботи є дуже поривавливий для клієнтів.

Кожен юрист повинен бути готовий правильно і своєчасно реагувати на запити суспільства, володіти методами і прийомами робіт з мінливим законодавством, великою документацією, опублікованою літературою.

Юрист повинен не тільки допомагати людям знайти вихід з певних ситуацій і обставини що сталося.

Юрист повинен постійно навчатися щоб стати затребуваним на ринку правових послуг, постійно поповнювати багаж знань, відстежувати зміни в законах, нормативних актах та постановах.

Відповідальний фахівець повинен виконувати своє завдання якісно, від нього залежить доля людини, сім'ї. Треба вміти нести на собі тягар і справлятися з ним.

Уміння працювати з людьми так щоб вони почали вам довіряти. Людина яка попала до скрутної ситуації важливо отримати чітку відповідь, що можна зробити, яким чином захистити інтереси бізнесу та сім'ї. Манера поведінки, інтонація професіонала повинна відчуватися впевнена.

Цілеспрямованість і наполегливість - це принцип роботи юриста. Фахівець навіть у самому безнадійному випадку шукає зачіпки, що поліпшити ситуацію для клієнта.

Також дуже важливим є уміння створити собі репутацію, успіх юриста залежить від того, що про нього говорять. Професіонали працюють над своїм іміджем, для потенційних клієнтів це має велике значення, навіть який одяг носить адвокат або юристконсультант.

Перш ніж звернутися до фахівця людина наводить про нього довідки, навіть питає у знайомих чи є в них добрі фахівці.

Якщо людині стає відомо, що справи у юриста і ідуть не дуже добре потенційні клієнти остерігатися йти до нього.

Моя майбутня професія надихає мене кожен день поповнювати свої знання в цій сфері.

Ще з дитинства в мене був інтерес до цієї професії, було дуже багато різних телепередач які я дивилася захопленням.

Було дуже цікаво дивитися як адвокати шукали зачіпку, ризикували своїм життям заради правди, інтересів. Я для себе зробила висновок, що юристи- це такі люди які віддали себе не заради грошей, не заради положення, а заради покликання.

У нашій державі є багато людей які узгоджуються з кримінальними елементами. І ось тому юрист бере на себе обов'язок захищати людей не дивлячись на те, що люди які вимагають захисту бувають різного соціального статусу.

Я студентка другого курсу «Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ» і жодного разу обрана мною професія не розчарувала мене, а навпаки з кожним днем мені все цікавіше навчатися. І звичайно ж працювати у свої улюблені сфері, бути прикладом захищати права і свободи громадян.

Кожен з нас - не просто громадянин своєї держави, а є творець історії. Займаючи щоденної прецею, ми стоїмо учасниками важливих історичних подій.

Лисак Сергій Олександрович,
начальник управління
«Дніпровська, міжрегіональна
ресурсно-комунікаційна платформа»
Координаційного центру з надання правової допомоги

ЕТИЧНІ АСПЕКТИ НАДАННЯ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ PRO BONO ТА СТАНДАРТИ ЯКОСТІ НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ

Надання правової допомоги pro bono здійснюється безкоштовно для користі громади. Така допомога є безкоштовною для отримувача та надається без отримання прибутку надавачем. Тобто особа, яка надає такі послуги не має на меті отримання грошової винагороди. Безоплатна правова допомога в Україні також надається безкоштовно але закон України «Про безоплатну правову допомогу» встановлює певні обмеження щодо кола осіб, які отримують таку допомогу, так законом передбачений вичерпний перелік категорій громадян, які мають право на отримання безоплатної вторинної правової допомоги, зокрема, до таких категорії належать соціально незахищені громадяни. Від надання правової допомоги на умовах pro bono, система надання безоплатної правової допомоги відрізняється і тим, що правники, які надають безоплатну правову допомогу отримують грошову винагороду, але не від особи, якій така допомога надається, а за рахунок держави.

Перші згадки або, вірніше сказати, перші задокументовані випадки надання правової допомоги pro bono можна знайти ще в кінці XIX століття в Америці. Приватні юридичні компанії стали консультувати соціально незахищене населення.

Асоціацією американських юристів у 1983 році у кодексі професійної етики було прийнято правило 6.1., яке визначає, що адвокат повинен витратити принаймні два відсотки свого робочого часу на надання професійних послуг безкоштовно (pro bono). Ці послуги можуть надаватися в наступних областях: закон про незаможних, закон про цивільні права і представлення інтересів благодійних організацій. На території США вищі школи права зобов'язують студентів брати участь в програмі pro bono. Це є негласним правилом під час вступу до вищих навчальних юридичні заклади, також при отриманні магістра ділового адміністрування.

У Європі перші згадки про безкоштовну юридичну допомогу відносяться до XIII-XIV століть. В цей час французька гільдія адвокатів зобов'язала адвокатів допомагати малозабезпеченим громадянам. На даний момент послуги pro bono у Франції носять характер консультації. Безкоштовні адвокати для ведення судових розглядів надаються за програмою державної субсидованої юридичної допомоги.

В Ірландії з 2005 року діє схема «добровільної допомоги». Була створена мережа некомерційних організацій, яка збирає заявки на допомогу і передає їх адвокатам.

У Великобританії з 1997 року працює координаційний центр LawWorks. Центр обробляє заявки громадян, які потребують допомоги і передає їх справи фахівцю, який є частиною команди юристів, що обслуговують цей центр.

Якість послуг мало залежить від того чи надається вона pro bono чи на замовлення держави, через систему безоплатної правової допомоги. Різні суб'єкти надання правової допомоги впливають на характер взаємовідносин та комунікаційні особливості спілкування клієнта безпосередньо з правником.

Якість допомоги, що надається особі, яка прийшла до правника залежить перш за все від правника до якого звернулись, саме його компетентність та професіоналізм будуть безпосередньо впливати на якість послуг. Етичні якості правника впливають на його відношення до клієнта та відношення до ситуації/кейса з яким він працює. Кожна правова ситуація потребує певних дій, в кожному окремому випадку потребується різний підхід до клієнта і, хоча існують типові справи, позови, та ситуації, але без персонального підходу в спілкуванні з клієнтом, отриманні доказів, звернення до установ організацій, складанні позову, представництва інтересів у суді та виконанні рішення суду неможливо допомогти людині. Можливо, саме тому на сьогоднішній день чисельні спроби надавати консультативну допомогу за допомогою інформаційних технологій викликає певні складнощі.

Деякі суб'єкти надання правової допомоги з метою уніфікації та введення певних мінімальних стандартів запровадили стандарти якості або етичні засади надання правової допомоги.

На сьогоднішній день, надавачі правової допомоги в Україні керуються рядом правил, регулюючих етичні аспекти надання правової допомоги: у системі надання безоплатної правової допомоги діють «Стандарти якості надання безоплатної вторинної правової допомоги у цивільному, адміністративному процесі та представництва у кримінальному процесі», Юридичні клініки України керуються «Етичним кодексом» та «Стандартами юридичних клінік України», Національна асоціація адвокатів України «Правилами адвокатської етики».

Такі стандарти та правила мають на меті не скільки контроль за якістю роботи виконавців, скільки задають тон, тобто встановлюють певну планку якості та строків надання правової допомоги, нижче якості якої, замовник вважає дії виконавця недобросовісними.

Все ж таки особи, які погодились надавати юридичні послуги від імені установ, не завжди у таких відносинах в першу чергу ставлять фінансову винагороду. Часто, ця співпраця з самого початку викликана бажанням та внутрішніми мотивами правника допомагати людям.

Якщо ми кажемо про внутрішні мотиви виконувати свою роботу якісно, професійно та вчасно, одним із саморегулюючих неписаних правил правників є бути добросовісним. Якщо одного разу правник вчинив недобросовісні дії, більше з ним ніхто не працюватиме.

Більш того, вважається, що юрист - це соціально відповідальна людина, тому надання професійної допомоги нужденним є частиною професії, а яким чином здійснювати таку допомогу: чи самотужки надавати правничу допомогу *pro bono*, чи співпрацювати з державою або громадськими формуваннями – цей шлях кожен обирає самостійно.

Сребняк Дар'я Віталіївна,
студентка 4 курсу Навчально-наукового інституту
історії, права та міжнародних відносин
Науковий керівник –к.п.н., доцент Іваній О.М.
(Сумський державний педагогічний
університет ім. А.С.Макаренка)

МІСЦЕ ЮРИДИЧНОЇ КЛІНІКИ В СИСТЕМІ НАВЧАННЯ

Юридична клініка – це структурний підрозділ вищого навчального закладу України III–IV рівнів акредитації, що здійснює підготовку фахівців у галузі знань «Право», який утворено як базу для практичного навчання, проведення навчальної та інших видів практики студентів шляхом їх безпосереднього залучення до надання безоплатної правової допомоги населенню.

Закріплене у Конституції України право на безоплатну правову допомогу може бути реалізованим також у юридичних клініках в рамках державної системи надання такої допомоги, про що свідчить і міжнародний досвід. Однак у Законі України «Про безоплатну правову допомогу» серед суб'єктів надання безоплатної правової допомоги (як первинної, так і вторинної) юридичні клініки відсутні, що не сприяє реалізації права особи на таку допомогу, а також не надає можливості юридичним клінікам функціонувати на більш якісному рівні. На усунення цієї законодавчої прогалини автором цього дослідження розроблено проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України» щодо визначення статусу юридичних клінік як суб'єктів надання безоплатної первинної та вторинної правової допомоги (реєстраційний № 0926 від 12.12.2012 р.), який на теперішній час знаходиться на розгляді Верховної Ради України у другому читанні [2].

Юридична клініка зазвичай має дві головні цілі:

- Навчальна мета — працюючи у юридичній клініці, студент має можливість застосувати отримані теоретичні знання на практиці без відриву від навчання.
- Соціальна мета — надання безоплатної юридичної допомоги та правової інформації малозабезпеченим верствам населення. Юридична клініка дозволяє цим особам, що дуже часто не знають про свої права, отримати доступ до правових послуг.

Навчальна мета у юридичних клініках вважається пріоритетною [3].

Різноманіття принципів діяльності юридичних клінік дозволяє здійснити їх поділ на дві основні групи: загальні та спеціальні. До групи загальних принципів діяльності юридичних клінік слід віднести такі основні засади, які визначають особливості їх правового статусу, а саме: 1) конкурсний відбір студентів-клініцистів в юридичну клініку; 2) добровільність участі студентів у наданні правових послуг; 3) рівноправність студентів під час діяльності в

юридичній клініці; 4) інформування відвідувачів юридичної клініки про правила роботи та особливості надання безоплатної правової допомоги; 5) звітність студентів-консультантів перед керівництвом юридичної клініки; 6) нагляд за якістю правових послуг в юридичній клініці з боку кураторів; 7) відповідальність кураторів юридичної клініки за надану студентами-клініцистами некваліфіковану правову допомогу. До групи спеціальних принципів діяльності юридичних клінік можна віднести ті принципи, які є характерними для юридичної клініки як суб'єкта надання безоплатної правової допомоги: 1) поваги до права, справедливості, людської гідності; 2) спрямованості на захист прав і свобод людини; 3) гуманізму; 4) законності; 5) верховенства права; 6) об'єктивності; 7) безоплатності надання правової допомоги; 8) конфіденційності; 9) компетентності та сумлінності [2].

До структури юридичної клініки входять керівник, викладачі-куратори, координатори та консультанти.

Основну роботу в клініці здійснюють консультанти. Це студенти-юристи старших курсів напряму підготовки «Право», які надають допомогу під керівництвом викладачів-кураторів у відповідних галузях права. Прийом студентів до юридичної клініки здійснюється на основі конкурсного відбору. Умови конкурсу встановлюються юридичною клінікою відповідного навчального закладу [3].

Лише після ефективних перших 4-5 років діяльності юридичних клінік вони довели перед державними органами й установами, іншими професійними організаціями та об'єднаннями свою здатність ефективно і якісно працювати у відповідальній сфері послуг для суспільства. З цими досягненнями, будучи достатньо сформованими, вони переступили поріг ХХІ століття, завершивши перший етап свого розвитку. Після цього переломного моменту Програма почала набувати популярності і поширення в регіонах, а в державних органах та установах викликала зацікавлення й поступове розуміння її потенціалу. Щоправда, популярність та результативність юридичних клінік принесли як позитивні, так і негативні наслідки. В Україні за різних мотивацій, підходів і розумінь почали масово створювати формування, які називали юридичними клініками, що в дійсності не відповідало їхній справжній природі та суті. Через масовість створення юридичних клінік, невідповідність та брак необхідних кадрів послаблювався контроль за якістю їхньої діяльності [3].

Отже, на сьогоднішній день, юридичні клініки існують у всьому світі. Зазвичай вони виконують різні завдання і мають очевидні відмінності і особливості. Структура юридичних клінік також відрізняється. В результаті переосмислення методики підготовки майбутніх юристів юридична клініка виникла як заклад.

Юридичні клініки - це формування, що розроблені для практичного вивчення студентів юридичних факультетів і здійснює правозахисну і правопросвітницьку роботу на основі громадських організацій у співпраці з університетами.

Бібліографічні посилання:

1. Лоджук М.Т. Юридичні клініки в Україні: освіта та правова допомога. Монографія. 2015.
2. Конституція України прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. (із змінами та доповненнями).
3. <https://uk.wikipedia.org/wiki/>

Стаценко Олександр Олегович,
студент IV курсу Навчально-наукового
інституту історії, права та міжнародних відносин
Науковий керівник – д.ю.н., доц. Кучук А.М.,
(Сумський державний педагогічний
університет імені А.С.Макаренка)

ЮРИДИЧНА КЛІНІЧНА ОСВІТА ЯК ЗАСІБ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВНИЧОЇ ОСВІТИ

Уже тривалий час в Україні відбувається реформування освіти, зокрема, і правничої. Відповідно до вимог сьогодення затребуваними є фахівці, які мають, зокрема, практичні навички у царині права. Як вказують роботодавці, однією з вад означеного різновиду освіти є невміння випускників підготувати відповідні процесуальні документи, нерозуміння стадійності певного процесу (адміністративного, цивільного, кримінального). Окрім цього значним недоліком існуючої системи правничої освіти є її базування на тих цінностях, які не відповідають вимогам сьогодення і залишились у спадок від Радянського Союзу. Як правильно відзначає колектив авторів, значимість цієї тематики доволі чітко проявляється у державах, у яких змінюється правнича доктрина від позитивізму до природного розуміння права, у тому числі й в Україні, у якій і до сьогодні правнича освіта багато у чому залишається «радянською», націленою на підготовку правника без критичного мислення, який у першу чергу захищає інтереси держави, а не людини, правова аргументація якого обмежується посиланням на текст правового акту, та який не може критично підходити до правових актів, що є несправедливими, не відповідають верховенству права, наприклад, не є визначеними, тощо [1, с. 359-360].

Зважаючи на означене, на нашу думку, доволі важливим засобом удосконалення правничої освіти є імплементація досвіду діяльності юридичних клінік. Функціонування в межах закладів вищої освіти, які готують правників, дозволить підняти рівень компетентності випускників, сприятиме формуванню практичних навичок поводження з клієнтами, вироблення, прийняття та оформлення рішення по справі. У цьому контексті варто погодитись з Т. Худойкіною та В. Лисенко відносно того, що «підвищення якості вищої юридичної освіти безпосередньо залежить від включення в неї практико-орієнтованих компонентів. В цьому плані необхідний розвиток клінічного навчання в процесі підготовки майбутніх юристів на базі юридичних клінік, що діють в якості структурних підрозділів вищих навчальних закладів» [2, с. 125].

Варто також наголосити, що згідно з Наказом Міністерства освіти і науки України від 3 серпня 2006 року № 592 «Про затвердження Типового положення про юридичну клініку вищого навчального закладу України», юридичні клініки повинні функціонувати в усіх навчальних закладах III-IV

рівнів акредитації, що здійснюють підготовку фахівців за напрямом «Право» [3]. При цьому, відповідно до п. 1.1 цього Наказу юридична клініка створюється як база для практичного навчання та проведення навчальної практики студентів старших курсів [3].

Додамо, що на нещодавньому форумі Асоціації юридичних клінік України, що відбувся 17-18 вересня 2020 року у м. Києві після дискусій, обговорень, висловлення позицій, дійшли беззаперечного висновку, що юридичний клінічний рух в Україні динамічно розвивається, отримав визнання і на національному, і на міжнародному рівні. Ми відповідаємо всім сучасним трендам і вже створюємо свої. Тому, сміливо можемо назвати себе новаторами вищої юридичної освіти, – наголосила Голова Правління Асоціації Юлія Ломжець [4].

Участь в юридичній клінічній освіті, на нашу думку, має такі переваги для здобувачів вищої освіти (у порівнянні зі здобувачами, які не беруть участь в клінічній роботі):

1) психологічна готовність до правничої діяльності, що проявляється через:

- готовність до роботи з клієнтами;
- готовність до виконання різних завдань;
- готовність до навантажень, виконання роботи у стислі терміни;

2) уміння системно опрацьовувати різні нормативно-правові акти, вирішуючи правову проблему;

3) уміння аргументовано викладати прийняте в юридичній справі рішення;

4) навички складати процесуальні та інші правничі документи.

Загалом, варто відзначити, що основними функціями юридичних клінік є освітня та соціальна. Саме у межах реалізації цих функцій можливий розвиток емоційного інтелекту студентів, який дозволить їм адекватно розуміти власні емоції та психологічний стан клієнта, ефективно використовувати ці знання для розв'язання професійних завдань, запобігання втомі та депресії. Надмірна емпатія зі сторони правника може стати чинником прийняття неадекватних рішень. Надання правничої допомоги в межах юридичної клініки допомагає формуванню у студентів розуміння права не як приписів законодавства, а як живого, динамічного явища, що дозволяє студентам краще зрозуміти сутність верховенства права. Робота з соціально незахищеними верствами населення сприяє усвідомленню соціальної ролі правників, розумінню важливості роботи pro bono [5, с. 41-54].

Бібліографічні посилання:

1. Kuchuk A. Serdiuk L., Yu. Zavhorodnia. Modern law education in the context of natural understanding of law. Asia Life Sciences Issue 2, December 2019, P. 359-370.

2. Худойкина Т. В., Лысенко В. В. Развитие клинического образования как важного компонента модернизации юридического образования. Интеграция образования. 2019. Т. 21. С.124-137.

3. Наказ Міністерства освіти і науки України від 3 серпня 2006 року № 592 «Про затвердження Типового положення про юридичну клініку вищого навчального закладу України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0956-06#Text>

4. Осінній Форум АЮКУ – 2020: обговорення потенціалу юридичних клінік. URL: <https://legalclinics.in.ua/osinnij-forum-ayuku-2020-obgovorennya-potentsialu-yurydychnyh-klinik/>

5. Kuchuk A.M., Andrusyshyn B.I., Bilozorov Y.V., Minchenko O.V., Filianina L.A. Legal Clinic as a Factor of Lawyer's Emotional Intelligence and Professional Ethics Development. Revista Gênero & Direito's. 2020. V. 9 N° 05. P. 41-54.

Черненко Альона Андріївна
студентка 4 курсу Навчально-наукового інституту
історії, права та міжнародних відносин
Науковий керівник –к.п.н., доцент Іваній О.М.
(Сумський державний педагогічний
університет ім. А.С.Макаренка)

ПРОБЛЕМИ ЮРИДИЧНИХ КЛІНІК У СИСТЕМІ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ

Юридична клініка є структурним підрозділом Університету, створеним як база для практичного навчання та проведення навчальної та інших видів практики студентів старших курсів. У своїй діяльності Юридична клініка керується законодавством України.

Керівником Юридичної клініки є кандидат юридичних наук, доцент кафедри. Консультантами Юридичної клініки є студенти старших курсів Університету, які зараховуються до її складу на конкурсній основі. Для надання методичної та іншої допомоги студентам-консультантам залучаються викладачі Університету.

Метою Юридичної клініки є:

- Закріплення студентами теоретичних знань та набуття ними практичних умінь і навичок професії юриста.
- Підвищення рівня практичних знань, умінь і навичок студентів;
- Формування у студента поваги до принципів верховенства права, справедливості і людської гідності.
- Підвищення правової просвіти населення.
- Надання безоплатної правової допомоги особам, які її потребують.

Принципи діяльності юридичної клініки:

- Спрямованість на право і захист свобод людини.
- Об'єктивність.
- Гуманізм.
- Законність верховенство права.
- Повага до права, справедливості, людської гідності.
- Безоплатності надання допомоги.
- Конфіденційності.
- Компетентності та добросовісності.

В Україні перша юридична клініка з'явилась у 1996 р. — юридична клініка «Pro bono», яка була створена при Київському національному університеті ім. Т. Г. Шевченка. Згодом юридичні клініки з'явилися фактично при всіх провідних вітчизняних університетах, що здійснюють підготовку майбутніх юристів. Однак, незважаючи на вже більш як 15-річний

позитивний досвід діяльності юридичних клінік в Україні, існують проблеми, усунення яких сприятиме підвищенню ефективності їх діяльності

Постійне збільшення попиту на безоплатні правові послуги, обмежена кількість адвокатських ресурсів і специфіка юридичної роботи (неможливість її автоматичного прискорення, клопітливність та уважність) унеможлиблюють практичну реалізацію закону в повній мірі. Необхідним є залучення альтернативних суб'єктів до надання безоплатної правової допомоги, вагоме місце серед яких належить юридичним клінікам.[1]

Відповідно до Закону України «Про вищу освіту», Указом президента від 18 жовтня 2001 року «Про Національну програму правової освіти населення» реалізуючи рекомендації Всеукраїнської міжвідомчої координаційно-методичної ради з правової освіти населення та з метою створення належних умов для набуття громадянами необхідного обсягу правових знань та навичок у їх застосуванні, надання безоплатної правової допомоги особам, які потребують соціального захисту та підтримки, а також отримання студентами старших курсів юридичних спеціальностей практичних навичок юриста. Затверджено Типове положення про юридичну клініку вищого навчального закладу України Ректорам вищих навчальних закладів III - IV рівнів акредитації, що здійснюють підготовку фахівців за напрямом «Право», незалежно від форм власності і підпорядкування, забезпечити створення юридичних клінік та їх функціонування відповідно до Положення. [2]

Проблеми юридичних клінік у системі безоплатної правової допомоги в Україні набула особливої актуальності в умовах сьогодення. Окремі аспекти історичного розвитку юридичних клінік, як альтернативних форм надання безоплатної правової допомоги, та сучасних проблем функціонування. Однак наукове бачення місця юридичних клінік у системі безоплатної правової допомоги та механізм їх діяльності з огляду на історичний досвід та досвід зарубіжних країн на сучасному етапі розвитку залишається не сформованим.

На сьогодні діяльність юридичних клінік в Україні є недостатньою. Лише кращі навчальні заклади забезпечують практичне функціонування клінічної освіти. Так, згідно з Законом України «Про безоплатну правову допомогу» юридичні клініки не є суб'єктами надання вторинної правової допомоги, що обмежує можливості студентів отримати бажаний практичний досвід роботи в наданні правової допомоги, а вразливих верст населення - необхідний правовий захист прав та обов'язків [3]. Вагомою причиною формального функціонування юридичних клінік в Україні є відсутність необхідного фінансування. На сьогодні воно здійснюється виключно за рахунок коштів навчальних закладів. Необхідно визначити статус юридичних клінік в Україні та закріплення обов'язку фінансування з боку держави. Така необхідність пояснюється тим, що діяльність юридичних клінік виглядає нестабільною через відсутність гарантованих джерел фінансування і в разі втрати спонсорської підтримки існує загроза припинення їх діяльності. [4]

Також після закінчення навчання у ВНЗ за умови участі студента у діяльності юридичної клініки, необхідним є видання додатку до диплома із вказівкою про постійну участь у її роботі. Це підвищуватиме рейтинг навчального закладу, що сприятиме бажанню керівництва забезпечити реальне функціонування юридичної клініки.

Бібліографічні посилання:

1. Юридична клініки в Україні: роль, завдання та організаційно-правові засади Єлов В.А., Удод М.В., Мойсеєв Ю.О. та ін. Видання друге. К.: 2004 р.
2. Наказ, Положення МОН України «Про затвердження Типового положення про юридичну клініку вищого навчального закладу України» від 03.08.2006 р.
3. Проект закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України» (щодо визначення статусу юридичних клінік як суб'єктів надання безоплатної первинної та вторинної правової допомоги; реєстраційний № 9502 від 25.11.2011). URL: <http://www.zakonoproekt.org.ua>
4. Гутніков А.Б. Всесвітній досвід функціонування юридичних клінік. Розвиток юридичних клінік в сучасному світі. URL: <http://nko.economy.gov.ru/data/files>.

Іваній Владислав Ігорович,
студент IV курсу ННІ Права
(Сумський державний університет)

СИСТЕМИ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

Безоплатна правова допомога – це правова допомога, що гарантується державою та повністю або частково надається за рахунок коштів Державного бюджету України, місцевих бюджетів та інших джерел [1].

У більшості демократичних країн вважається необхідним надавати таку правову допомогу особам, які не в змозі дозволити собі адвоката до судового засідання чи під час нього. Адже ненадання подібної допомоги прирівнюється до позбавлення таких осіб доступу до правосуддя або завдає шкоди їхнім інтересам у разі судового розгляду справ іншими сторонами, якими виступають заможні люди або державні органи. Це порушувало б принцип рівності перед законом, якого вимагає верховенство права.

Право на безоплатну правову допомогу – гарантована Конституцією України можливість громадянина України, іноземця, особи без громадянства, у тому числі біженця чи особи, яка потребує додаткового захисту, отримати в повному обсязі безоплатну первинну правову допомогу, а також можливість певної категорії осіб отримати безоплатну вторинну правову допомогу у випадках, передбачених законом [1].

В Україні розрізняють первинну та вторинну безоплатну правову допомогу. Первинна безоплатна правова допомога представляє собою ряд правових послуг, які стосуються як надання актуальної правової допомоги, консультацій, роз'яснень, так і складання відповідних заяв, скарг та інших документів правового характеру.

Безоплатна вторинна правова допомога відрізняється від первинної, по-перше, суб'єктом, який має право її отримати, по-друге, видом правових послуг, які вона в себе включає. Отримати таку допомогу можуть визначені в ч. 1 ст. 14 Закону України «Про безоплатну правову допомогу» категорії осіб, а також громадяни держав, з якими Україна уклала міжнародні договори про правову допомогу, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також іноземці та особи без громадянства відповідно до міжнародних договорів, учасником яких є Україна, якщо такі договори зобов'язують держав-учасниць надавати певним категоріям осіб безоплатну правову допомогу [2; 8].

Система надання безоплатної правової допомоги в Україні – це мережа з 551 точки доступу до правових послуг: 23 регіональних, 96 місцевих центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги та 432 бюро правової допомоги у всіх регіонах України, а також Координаційний центр з надання правової допомоги.

Як вже зазначалось, система надання безоплатної правової допомоги існує у багатьох країнах світу. Проте вони відрізняються за критеріями відбору одержувачів допомоги, а також процедурам і способам організації процесу її надання. Розвиток і масштаб систем надання юридичної допомоги обумовлений національними особливостями кожної країни ЄС [3]. Серед них:

1. «Pro bono». Це система юридичної допомоги, що надається професіональними адвокатами на благодійних засадах. Юридична pro bono, крім консультації, передбачає подачу заяв та інших документів до адміністративних установ, національних, закордонних та міжнародних судів. Крім того, юристи можуть підготувати та перевіряти різні види документів. Такий підхід до виконання своїх професійних обов'язків дає змогу набратись досвіду молодими спеціалістам, підвищити свою репутацію юридичним об'єднанням і фірмам та, звичайно, отримати кваліфіковану допомогу тим, хто не в змозі оплатити її.

2. Контрактна модель (модель *judicare*) – система, при якій спеціальний державний орган укладає договір (контракт) з адвокатом, юридичною фірмою про надання БПД по певній кількості справ або за певними категоріями справ, оплата за яку здійснюється за рахунок державного бюджету. Така модель використовується в Австрії, Англії, Уельсі, Бельгії, Норвегії, Нідерландах, Шотландії, Швеції, Франції, Данії та Німеччині. Таку модель залежно від методів виплати гонорарів приватним адвокатам поділяють на *judicare* в чистому вигляді (*pure judicare*) і «черговий адвокат» (*duty counsel*) [4]. У першому випадку адвокат отримує зарплату з державних коштів, як правило, через колегію адвокатів чи органи місцевої влади. У другому випадку адвокати працюють на неповну ставку та отримують плату за кожен окремий день робіт у якості представника чи захисника.

3. «*Ex officio*». За цієї системи безоплатна правова допомога надається адвокатом за призначенням органу, що веде кримінальне судочинство (суд, поліція, прокуратура тощо) та оплачується з бюджетних коштів. Така система поширена у країнах колишнього соціалістичного табору.

4. Змішана модель являє собою таку систему, яка поєднує елементи перших двох розглянутих вище та інших моделей: надання БПД здійснюється через незалежну державну організацію – бюро, ради, служби, центри тощо (тобто модель публічного захисника) із залученням приватнопрактикуючих адвокатів на основі укладеного з ними договору по окремих справах (контрактна модель), а також з використанням інших моделей (юридичних клінік, моделі «pro bono», параюристів та інших різновидів моделей. Наприклад, система БПД являє собою змішану модель, якщо вона складається з надання державної (перший етап) та приватної (другий етап) безоплатної правової допомоги [5; 310].

Така система вважається найбільш вдалою, оскільки дозволяє париувати недоліки будь-якої окремої системи. Саме тому цей підхід знайшов своє втілення у великій кількості держав світу.

Отже, безоплатна правова допомога – це неабияка точка опору для бідних верств населення. Держава, підтримуючи існування та розвиток такого важливого соціального інституту, забезпечує конституційне право громадянина на рівність перед судом та підкреслює свій демократичний і гуманістичний статус.

Кожна держава, в рамках свого законодавства, регулює питання про надання безоплатної правової допомоги по-своєму, однак вдосконалення існуючої системи є обов'язком будь-якої держави, адже від якості цієї послуги залежить доля тих, кому більше нема куди звертатись.

Бібліографічні посилання:

1. Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 08.07.2011 № 3671 – VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text> (Дата звернення 11.11.20)
2. Власова Г. П. Безоплатна правова допомога в Україні. *Міжнародний юридичний вісник: збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України*. 2016. Вип. 2.
3. Гибенс С. Методы изучения систем бесплатной юридической помощи: пример Бельгии. *Бесплатная юридическая помощь: модель взаимодействия государства и гражданского общества (зарубежный и российский опыт)* : сб. докл. М., 2011. 375 с.
4. National Report Netherlands. *Legal aid: a new beginning* : materials of the confer., 6–8 june 2007. Antwerp, 2007.
5. Вільчик Т. Б. Адвокатура як інститут реалізації права на правову допомогу: порівняльно-правовий аналіз законодавства країн Європейського Союзу та України: дисертація. Харків: ХНЮУ ім. Ярослава Мудрого, 2016.

Вода Антон Ігорович,
студент IV курсу Навчально-наукового інституту
історії, права та міжнародних відносин
Науковий керівник – к.п.н. доцент Іваній О.М.
(Сумський державний педагогічний
університет імені А.С.Макаренка)

ЕВОЛЮЦІЯ РОЗВИТКУ ЮРИДИЧНОГО КЛІНІЧНОГО РУХУ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

У наш час сучасний навчальний процес здобувачів вищої юридичної освіти перевантажений вивченням великої кількості нормативно-правових актів, але проблема в тому, що на практиці отримані знання і вивчений матеріал студенти не мають можливості застосувати, тобто модель навчання юристів більш інформаційна, а не компетентнісно-діяльнісна.

Як результат, не кожен нині випускник юридичного факультету може продемонструвати високий рівень професійних знань. Для вирішення даної проблеми в світовій практиці і вже більше 10 років в Україні використовують юридичні клініки, які якісно посилюють практичну складову вищої юридичної освіти. Юридична клініка – це як своєрідний, головне ефективний механізм з вироблення умінь та навичок в подальшій професійній роботі юриста.

Мета діяльності юридичних клінік полягає в забезпеченні практичної підготовки в майбутній професійній діяльності для студентів юридичних факультетів, а також поліпшити їх розуміння впливу адвокатури на вирішення соціальних проблем.

Завданнями юридичних клінік є:

- 1) забезпечення навчального процесу, спрямованого на оволодіння студентами практичними аспектами юридичної професії;
- 2) надання безоплатної юридичної допомоги соціально незахищеним верствам населення та неприбутковим організаціям;
- 3) проведення правопросвітницької роботи.

Кожен студент юридичного факультету знає, що таке юридична клініка. Однак не всі мають бажання стати студентом-клініцистом. Одні через відсутність заохочення з боку самих закладів вищої освіти (здебільшого участь у діяльності юридичної клініки ніяк не зараховується студентам, наприклад, як практика), інші не сприймають юридичну клініку свого закладу як потужний інструмент розвитку практичних навичок.

На сьогоднішній день не всі юридичні факультети мають юридичні клініки. Проблеми, з якими зустрічаються клініки: матеріальні ресурси (додаткові видатки) які потрібні для їх утримування, інтеграція юридичних клінік у систему навчальних закладів: важливо, щоб вона мала зв'язок з іншими структурами правового факультету тому, що клініка може стати ізольованою від решти навчального; клініці можуть не надавати належного

значення і розглядати її тільки як таку, що надає правові послуги для малозабезпечених верст місцевої громади або ж як одну із форм самоврядування студентів. Запровадження клініки вимагає включення серед філософів освіти напряду, а саме навчання через досвід. Наступна проблема – кадрова. Мобільність студентів та відсутність мотивації вчителів Також теоретизованість і відірваність від регулярного проєктного менеджменту викладачів університетів позначається на якості практичних завдань, за які вони можуть братися, а також Студенти юридичних факультетів не є професіоналами і зазвичай вимагають додаткового часу, допомоги та механізмів контролю при виконанні завдань.

Однак, незважаючи на проблеми, запровадження системи клінічної освіти на юридичних факультетах України з середини 90-х років минулого століття дало якісно новий поштовх розвитку вищої юридичної освіти загалом.

У двотисячні роки відбулося реформування системи безоплатної правової допомоги й інтеграція до неї юридичних клінік, а також повномасштабна імплементація ідей та принципів юридичної клінічної програми до нормативно-правової бази у галузі вищої юридичної освіти.

Взагалі ідея започаткування практичного навчання для студентів-юристів розвивалась впродовж багатьох років у країнах, де функціонували вузи, які надавали академічну підготовку правників. Така ідея не виникла просто так: в той час, як студенти інших факультетів, окрім юридичного, присвячували значну частину навчання саме практичним заняттям, майбутні правники мали справу з книжками та лекціями, навчавшись праву лише теоретично і не маючи жодної практичної підготовки. Як результат – вчорашні студенти-юристи, влаштовуючись на роботу в суд або інші адміністративні органи, виявлялись повністю безпорадними на практиці. Тож не дивно, що молодим юристам на початках доручали лише паперову роботу, в той час як випускники медичних вишів одразу починали лікувати, а філологи та математики – викладати.

Ідея використання юридичних клінік для практичної підготовки молодих правників була геніально втілена у країнах з англо-американської правовою системою. У США юридична клініка з'явилась у 20-30 рр. ХХ ст.

Поява юридичних клінік не оминула і Центральну та Західну Європу, Середню, Південну, Східну Азію, Латинську Америку та Африку. За підтримки Фонду Форда та Фонду Рокфеллерів у Південно-Африканській республіці вже в 1978 р. один з університетів формально визнав першу юридичну клініку.

Для регулювання діяльності, збереження надбань і подальшого розвитку юридичних клінік були створені різноманітні асоціації, приміром, Клінічна юридична освіта (CLE), Асоціація клінічної юридичної освіти (CLEA), Організація клінічної юридичної освіти (CLEO), Спільнота американських викладачів права (SALT), Асоціація університетських інституцій правової допомоги (AULAI).

У 2002 р. було створено Комітет викладачів юридичних клінік Китаю (CCCLE), який підпорядковував 13 юридичних клінік. Вже через 10 років цей комітет, діючи як основний агент по залученню ресурсів від урядових та неурядових організацій для фінансування клінік, налічував у своєму підпорядкуванні 149 юридичних клінік при вищих навчальних закладах Китаю.

Отже, юридичні клініки дійсно є одним із ефективних способів підготовки студентів до майбутньої професійної діяльності, вони сприяють розвитку у студентів практичних навичок і повинні ефективно розвиватися у обраній професії, саме тому юридичний клінічний рух набув такої популярності в усьому світі.

Бібліографічні посилання:

1. Лоджук М. Т. Юридичний клінічний рух в Україні : особливості становлення та перспективи розвитку. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2013. Вип. 22. Ч. II. Т. 1. С. 68-73.

2. Білоусов Ю.В. Виконавче провадження: навчальний посібник Ю.В. Білоусов. К.: Прецедент, 2005. 192 с.

3. Бородін І. Л. Деякі концептуальні положення юридичної клініки у практичному становленні майбутніх фахівців-правників. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2013. №2. С. 18-22.

4. Савелова Ю.М. Історико-правовий аспект виникнення та розвитку юридичної клінічної освіти. Малий і середній бізнес (право, держава економіка). 2013. № 1. С. 40.

5. Юркевич І. Правове регулювання діяльності юридичних клінік в Україні та зарубіжних країнах. *Актуальні проблеми правознавства*. Випуск 2 (18). 2019 р.

Вербицька Аліна Олександрівна,
студентка 5 курсу юридичного факультету
Науковий керівник – к.ю.н., доцент Орлова О.О.
*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АДВОКАТОМ ПРАВА НА ЗАХИСТ В КОНТЕКСТІ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Україна, з початку її незалежності, проголошує себе соціальною та правовою державою, діяльність якої здійснюється відповідно до принципу верховенства права, згідно з яким головною цінністю країни є людина, її життя і здоров'я, честь та гідність, недоторканність та безпека [1].

Розвиток України як правової держави тісно пов'язаний із запровадженням у її правовій системі інститутів демократії та гуманізму, правових поглядів, які сповідують міжнародні організації, та позицій Європейського суду з прав людини, а також одного із невід'ємних прав особи – права на захист. Так, Основний Закон нашої держави гарантує кожному надання правової допомоги, а також можливість звернення до міжнародних інстанцій після використання всіх засобів національного захисту.

Тобто надання особі права на захист обумовлено не тільки положеннями Конституції України, а також і чинними міжнародно-правовими договорами, такими як: Загальна декларація прав людини 1948 р., Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р., Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 р. та іншими.

Тому, відповідно, зазначені вище основоположні норми знаходять своє відбиття і в завданнях КПК України, які гарантують кожній особі, суспільству та державі захист від кримінальних правопорушень, а також одним із першочергових завдань є охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження [2].

Слід зауважити, що на сьогоднішній день в нашій державі діє Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», що регламентує відносини, які виникають під час виконання рішень ЄСПЛ. Даний нормативно-правовий акт був прийнятий з метою усунення причин порушення Україною Конвенції, а також зменшення кількість заяв, направлених до Європейського суду з прав людини [3].

З огляду на це, ми бачимо, що рішення ЄСПЛ проти України певним чином відносяться до законодавства нашої країни та підлягають обов'язковому виконанню. Тому, дослідження та аналіз рішень Європейського суду з прав людини заслуговує особливої уваги.

Важливим є те, що наразі люди все частіше звертаються за допомогою до Європейського суду з прав людини у зв'язку з недотриманням уповноваженими органами України прав та свобод людини.

Про це свідчить статистика, згідно з якою Україна станом на 31 грудня 2019 року посідає 3 місце по кількості звернень громадян до Європейського суду з прав людини [4]. Якщо бути більш точними, то всього в реєстрі ЄСПЛ на 31 грудня 2019 року було зареєстровано близько 59800, з них скарг від України 8850. Нашій державі передують лише дві держави-члена РС, Росія (15050 скарг) та Турція (9250 скарг).

Отже, ураховуючи вищевикладене, ми бачимо, що посадові особи України всіляко нехтують зауваженнями ЄСПЛ та систематично порушують встановлені законодавством права та свободи людини.

Але, попри таку сумну статистику, є також і позитивні моменти. Така кількість звернень свідчить про прагнення нашої держави закріпити європейські цінності, забезпечити відповідний захист прав людини тощо.

Доцільно дослідити деякі справи ЄСПЛ задля усунення наявних проблем, а також, за необхідності дещо змінити законодавство України, яке б повністю відповідало міжнародно-правовим актам.

Насамперед, необхідність дотримання права на захист зазначено в рішенні «Артіко проти Італії», в якому ЄСПЛ наголошує, що Конвенція повинна ефективно гарантувати саме практичні, а не теоретичні права, тобто дотримання прав та свобод людини з дотриманням всіх теоретичних положень є вкрай важливим для реалізації права на захист на практиці [5, с. 87]. З огляду на це, варто зауважити, що ефективне дотримання права на захист у практичній діяльності може бути реалізоване лише у випадку забезпечення всіх складових механізму реалізації засади забезпечення права на захист.

Ще одним не менш важливим зауваженням є те, що ЄСПЛ, на відміну від вітчизняного законодавства значної уваги приділяє забезпеченню раннього доступу до правової допомоги. Європейський суд з прав людини наголошує, що особливої вразливості підозрюваний чи обвинувачений зазнає саме з моменту, коли він потрапляє в напружену ситуацію, внаслідок чого він може зазнати певних протиправних дій з боку працівників правоохоронних органів. Тому, європейське товариство наголошує, що право на отримання кваліфікованого захисту повинно виникати одразу після арешту [6, с. 388].

Так, з огляду на зазначені європейські стандарти, ми бачимо, що право на захист у підозрюваного виникає з моменту затримання або ж з того моменту, коли обставини, в яких опинилася особа, можуть негативно вплинути на її становище, тобто така особа може бути безпідставно або незаконно звинувачена та підана до покарання.

Слід наголосити, що існуюча в Україні проблема обмеженості захисту у просторово-часовому вимірі знаходить свій прояв у систематичних порушеннях права на захист у кримінальному провадженні як необхідної складової справедливого судочинства. Конкретні дані містяться в щорічних звітах Урядового уповноваженого у справах ЄСПЛ, у яких прослідковується постійне зростання заяв проти України в ЄСПЛ з приводу порушень права на

захист, які допускаються органами та посадовими особами на початковому етапі кримінального провадження.

ЄСПЛ констатовано, що слідчі органи використовують практику отримання сумнівної відмови особи від захисника, позбавляють особу права своєчасно мати захисника на стадії досудового розслідування (зокрема, про це йдеться в рішеннях «Яременко проти України», «Леонід Лазаренко проти України»). В рішенні по справі «Тихонов проти України» порушення п. 1 на п.п. «с» п. 3 ст. 6 Конвенції, а саме порушення права на захист, коли особа перебуває у вразливому стані, ЄСПЛ вже називає «традиційним» для України, ЄСПЛ відзначив повторність проблеми в Україні – застосування адміністративного арешту до особи, насправді підозрюваної у вчиненні кримінального правопорушення, з метою забезпечення її присутності, не дотримуючись при цьому належної правової процедури, в тому числі щодо доступу до адвоката [5, с. 92].

Відповідно до міжнародних стандартів право на отримання правничої допомоги адвоката повинне гарантуватись кожній особі незалежно від її формального статусу, якщо щодо цієї особи органами влади здійснюється публічне кримінальне переслідування. Вищевикладена проблема зумовлює необхідність правової визначеності в КПК України статусу осіб, які запідозрені у вчиненні кримінального правопорушення, та у зв'язку із чим вони підпадають під заходи процесуального примусу під час досудового розслідування. На нашу думку, доцільним є нормативне визначення серед учасників кримінального провадження особи, права, свободи та законні інтереси якої порушуються або ставляться під загрозу порушення – це «особа, причетність якої до вчинення кримінального правопорушення перевіряється» («запідозрена особа»). Серед нормативних основ засади забезпечення права на захист, зокрема ст. 20 КПК України [2], має бути визначено, що особа має право на захист з моменту повідомлення про підозру, затримання за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення, перевірки причетності до кримінального правопорушення та застосування інших заходів процесуального примусу, передбачених законом.

Таким чином, аналізуючи вищевикладений матеріал та зазначені рішення ЄСПЛ, можна зробити висновок, що хоча і законодавство України вдало втілює в себе міжнародно-правові стандарти та в цілому відповідає міжнародним нормам, на практиці все ж таки існують проблеми під час його застосування в частині забезпечення осіб, які цього потребують, правовою допомогою. З огляду на це, вважаємо за необхідне подальше дослідження даної проблеми з метою усунення вже існуючих проблем та запобіганню нових.

Бібліографічні посилання:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р.: станом на 02 грудня 2019 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. №1-рп/2016. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 р.: станом на 28 листопада 2019 р. *Відомості Верховної Ради України*, 2013, № 9-10, №11-12, №13, ст. 88. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

3. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23 лютого 2006 р. Станом на 02 грудня 2012 р. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2006Ю № 30, ст. 260. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>.

4. Офіційний сайт ЄСПЛ. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Stats_analysis_2019_ENG.pdf.

5. Фулей Т.І. Застосування практики Європейського суду з прав людини при здійсненні правосуддя: Науково-методичний посібник для суддів. 2-ге вид. випр., допов. К., 2015. 208 с.

6. Мирошниченко Т. М. Право на ефективні засоби захисту прав і свобод у кримінальному судочинстві та практика його забезпечення Європейським судом з прав людини. Університетські наукові записки. 2016. № 4. С. 388-394.

Проценко Аліна Миколаївна,
студентка II курсу юридичного факультету
Науковий керівник – к.ю.н., доцент Наливайко О.І.
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

ЗНАЧЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ ДЛЯ УКРАЇНИ

В сучасному світі багато людей кожного дня наштовхуються на проблеми, які тим чи іншим шляхом пов'язані з правовим регулюванням. Питання правового регулювання не можуть бути вирішеними без допомоги кваліфікованих правників. Тому рішенням таких питань є надання особи, яка потребує правової допомоги певної дієвої допомоги, яка полягає у наданні правової консультації та послуг. Але досить часто виникають такі питання: Як отримати людині, яка потребує необхідної правової допомоги, якщо вона не має можливості оплатити такі послуги, адже вони є недешевими. Звідси ми можемо згадати про таке явище, як безоплатна правова допомога, це такий вид допомоги, який гарантується державою, та частково чи повністю може бути оплачений з коштів Державного бюджету України.

Безоплатна правова допомога – це правова допомога, яка гарантується що гарантується державою та повністю або частково надається за рахунок коштів Державного бюджету України, місцевих бюджетів та інших джерел [1]. Безоплатна правова допомога є певною умовою підвищення довіри громадян до держави сприяє підвищенню рівня та якості життя населення, а також є однією з гарантій держави щодо забезпечення основних прав і свобод громадян. Вона є важливою частиною ефективної системи правосуддя, яка спирається на принцип верховенства права, який зазначає, що всі люди незалежно від раси, статі, віку або релігійних переконань є рівними перед законом та ніхто не може бути покараний не в законному порядку і тільки за його порушення. Такий вид допомоги є державною гарантією, який може поєднати в собі справедливий розгляд справи і право на захист власних інтересів.

Безоплатна правова допомога є невід'ємною частиною української правової системи, яка включає в себе міжнародні та національні особливості. Чинні в Україні засади надання правової допомоги включають низку міжнародних правових актів та норми українського законодавства. Україна стоїть на шляху побудови такої системи безоплатної правової допомоги, яка б відповідала міжнародним стандартам згідно з Загальною декларацією прав людини (1948 р.), Європейською Конвенцією про захист прав людини (1950р.) і практикою Європейського Суду з прав людини, Міжнародному пакту про громадянські та політичні права, практиці Комітету ООН з прав людини.

Після вступу України до Ради Європи у 1995 році Україна декларувала себе рівноправним партнером інших держав. Відповідно наша країна впроваджує міжнародні законодавчі акти у своє національне законодавство. Водночас Конституція України гарантує дотримання основних прав людини і серед них права на отримання кваліфікованої правової допомоги. Треба наголосити на тому що, Закон України «Про безоплатну правову допомогу» дав змогу чинній системі безоплатної допомоги стати більш затербуваною, оскільки закон створив механізм реалізації для кожного громадянина, який би міг звернутись за допомогою. Закон відповідає вимогам міжнародних законів, наприклад, Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. [2] та Міжнародний пакт про громадянські та політичні права 1966 р. [3], які зобов'язують держави надавати безоплатну допомогу, тим хто дійсного цього прагне. Також, ми маємо зазначити, що безоплатна правова допомога, ділиться на два типи, такі як безоплатна первинна правова допомога. Вона являє собою гарантію прав та свобод людини, та захист якщо ці права порушуються, оскарження рішень тощо. Та другим видом виступає безоплатна вторинна допомога, яка являє собою можливість та доступ до правосуддя [5].

Юрист і політик Павло Петренко наголошує на тому, що побудова системи безоплатної правової допомоги є ключовим елементом реформування Міністерства юстиції. Можемо побачити, що Міністерство Юстиції почало працювати в своєму основному напрямку, а саме захист прав громадян [4]

Необхідно зазначити, що системи надання безоплатної правової допомоги різняться між країнами, а отже немає єдиної правової допомоги, яка підходила б ідеально для України. Існують багато принципових відмінностей у парадигмі, організації та управлінні систем з надання правової допомоги. В деяких країнах забезпечується необхідність надання кожному доступу до правосуддя та юридичних послуг, а в інших країнах доступ до таких послуг може надаватися лише особам, які вкрай цього потребують. Саме такі проблеми доступу до безоплатної правової допомоги є найважливіші у сфері реалізації прав людини.

Отже, безоплатна правова допомога є необхідним аспектом у кожній демократичній і правовій державі. Система безоплатної правової допомоги та її розвиток робить значний внесок у здійснення реформ. В нашій країні це обумовлюється Конституцією України, іншими нормативно-правовими актами, а також імплементацією міжнародно - правових норм. Запозичення досвіду практики європейських країн сприяє розвитку української системи безоплатної правової допомоги. Притому не існує єдиного правильного зразка, яким слідували б всі країни в даному питанні. Керуючись загальноновизнаними у світі правовими актами, такими як Загальною декларацією прав людини, Європейською Конвенцією про захист прав людини та іншим документам ООН у цій галузі українське законодавство створюються з урахуванням місцевого менталітету та рівнем економічного

розвитку, що є одним із найголовніших критеріїв у розвитку безоплатної правової допомоги.

Бібліографічні посилання:

1. Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 16.01.2020 №3460-VI (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради*. 2019. № 50. Ст.356.
2. Рекош К.Х., Маслова Н.Н. Европейская конвенция о защите прав и основных свобод: коммент. Москва: ИГП РАН, 1997. 160 с.
3. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права 16 груд. 1966 р. резолюцією Генер. Асамблеї ООН 2200А (XXI) . *Верховна Рада України* . URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_043
4. Офіційний веб-сайт Координаційного центру з надання правової допомоги. URL: <https://www.legalaid.gov.ua>.
5. Іванцова А.В. Поняття безоплатної правової допомоги в Україні та за кордоном. *Часопис Академії адвокатури України*. 2015. № 8. С 40-45.

Радченко Юлія Олексіївна,
студентка IV курсу ННІ історії, права та міжнародних відносин
Науковий керівник – к.п.н., доцент Іваній О.М.
*(Сумський державний педагогічний
університет імені А.С.Макаренка)*

ПРОФЕСІЙНА ЕТИКА ЮРИСТА ПРИ НАДАННІ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ

Одними з головних аспектів діяльності юриста є постійне спілкування з людьми, вплив на їхній внутрішній світ та долю, встановлення міжособистісних морально-етичних взаємовідносин. При наданні правової допомоги виникають неповторні ситуації, труднощі, протиріччя, які необхідно своєчасно вирішувати і долати в ході самої діяльності.

Система суб'єктів з надання безоплатної правової допомоги розподіляється на систему суб'єктів з надання безоплатної первинної та безоплатної вторинної правової допомоги. Такий розподіл суб'єктів дозволяє забезпечити надання всіх без винятку правових послуг населенню, включаючи юридичне консультування, представництво інтересів громадян в органах державної влади та судах, а також складання процесуальних документів. Водночас, окрім спеціалізованих установ з надання такої правової допомоги, що створені державою, є ще й система недержавних суб'єктів, які теж забезпечують надання правової допомоги. До них належать практикуючі юристи, адвокати, громадські юридичні об'єднання, юридичні клініки, що функціонують при юридичних закладах вищої освіти тощо. Уся ця розгалужена система суб'єктів надання безоплатної правової допомоги покликана забезпечити реалізацію державної політики у сфері забезпечення права кожного громадянина на доступну, якісну та ефективну правову допомогу [1].

Духовним інструментом юриста, що забезпечує чесне і бездоганне виконання повсякденних обов'язків, розв'язання складних правових проблем максимально прийнятним шляхом, виступає професійна етика. Практика професійної етики юриста міститься в реальних службових і позаслужбових діях, регульованих законодавством, відомчими нормативними документами, присягою тощо. Однак неодмінною є необхідність існування спеціального професійно-етичного кодексу з метою формування належного професійного об'єднання юристів [2].

Існує декілька нормативно-правових актів, які регулюють етичну діяльність юристів (захисників). Серед них: Правила адвокатської етики (затверджені 3'їздом адвокатів України 2019 року від 15.02.2019 року), Етичний кодекс юридичної клініки України (прийнятий на 3'їзді Асоціації юридичних клінік України 25.08.2005 року), Загальний кодекс правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства (*Прийнято делегацією*

дванадцяти країн-учасниць на пленарному засіданні у Страсбурзі в жовтні 1988 року).

Основними принципами професійної етики при наданні безоплатної правової допомоги мають бути: незалежність, мужність і принциповість у виконанні своїх професійних обов'язків, відстоюванні професійних прав; використання всіх своїх знань та професійної майстерності для належного захисту й представництва прав і законних інтересів клієнта, дотримуючись чинного законодавства України, сприяння утвердженню та практичній реалізації принципів верховенства права та законності; надання переваги інтересам клієнта.

При наданні безоплатної правової допомоги захиснику особливо важливо уникати суперечностей між особистими інтересами та його професійними правами й обов'язками перед клієнтом, наявність яких може вплинути на об'єктивність або неупередженість під час виконання професійних обов'язків. Наприклад, адвокат, який надає безоплатну правову допомогу, отримує винагороду виключно за рахунок держави у порядку визначеному постановою Кабінету Міністрів України від 17.09.2014 № 465 «Питання оплати послуг та відшкодування витрат адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу».

Згідно зі статтею 4 Етичного кодексу юридичної клініки України, учасник юридичної клініки зобов'язаний як у своїй діяльності, так і в особистому житті, забезпечувати високий рівень культури поведінки, поводити себе гідно, стримано, тактовно, зберігати самоконтроль і витримку [3].

Необхідною та щонайважливішою передумовою довірчих відносин між захисником і клієнтом є дотримання конфіденційності.

Сутністю правил професійної етики є добровільне виконання їх тими, на кого поширюється їх дія, з метою забезпечення виконання захисником своїх обов'язків так, як це прийнято в будь-якому цивілізованому суспільстві [4].

Професійна етика юристів формується суспільством, його ціннісними настановами, моральними принципами та нормами. Вона є одним із вагомих показників розвитку громадянського суспільства, його внутрішньою характеристикою, що визначається закріпленими в Конституції України правами та свободами громадян, законністю, рівнем правосвідомості. Етика юристів слугує підвищенню їх репутації, престижу юридичної професії, підтримки їх честі та гідності, як наслідок – підвищення авторитету Української Держави. Професійна етика юриста забезпечує реалізацію загально-моральних принципів в умовах професійної діяльності людей, сприяє успішній реалізації професійних обов'язків, допомагає юристу уникати помилок, обирати найбільш правильну, високomorальну лінію поведінки в різноманітних ситуаціях трудової діяльності [5].

Таким чином, на юриста покладено цілий комплекс зобов'язань як юридичного, так і морального характеру, а це робить його більш

відповідальним у ставленні до честі та гідності громадян, захисті їх прав і свобод.

Бібліографічні посилання:

1. Данилевська Ю. О., Павлик Л. В., Петрович З.З., Цмоць У.О.. Право особи на безоплатну правову допомогу. Львів: ЛьвДУВС, 2018. 136 с.
2. Фіолевський Д.П.. Юридична етика. Підручник. Київ, 2011.
3. Етичний кодекс юридичної клініки в Україні URL: <https://sites.google.com/site/lawclinic20/o-urklinike/pravova-baza-dialnosti-urkliniki/Home-1>
4. Загальний кодекс правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_343#Text
5. Калганова О.А., Гапоненко Л.В. Моральна культура юриста як складова юридичної професії. Розбудова держави і права: питання теорії та конституційної практики. *Право і суспільство*. №3, 2013.

Яцуба Людмила Олегівна,
директор Регіонального центру
з надання БВПД у Дніпропетровській області

НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ В УМОВАХ КАРАНТИНУ. НОВЕЛИ БПД

Карантин, запроваджений в Україні через поширення коронавірусу, вніс зміни до звичного ритму життя всіх українців. Система безоплатної правової допомоги не стала винятком. З 23 березня 2020 року і до завершення карантину система БПД обмежила особистий прийом громадян та надання адресної правової допомоги. Правові послуги надаються дистанційно. Зміни у режимі роботи відбуваються у періоди послаблення карантину, а також в залежності від того, у якій карантинній зоні опиняється місцевий центр чи бюро.

Надання правової допомоги у кримінальному процесі не змінилося. Регіональні центри й надалі працюють цілодобово: забезпечується захист затриманим, підозрюваним, обвинуваченим за постановами слідчих та ухвалами судів; приймаються дзвінки затриманих осіб або їхніх родичів. Адвокати для надання захисту обвинуваченим, затриманим або підсудним також працюють у звичному режимі. Регіональні центри продовжують приймати та обробляти повідомлення про затримання осіб цілодобово за допомогою телефонного, факсимільного зв'язку та електронної пошти. Призначений центром адвокат повинен прибути на місце затримання протягом години з моменту видання йому доручення та надати захист клієнту.

Безоплатна первинна допомога надається із застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій та з використанням скриньок для кореспонденції. На час обмеження особистих прийомів громадян у всіх приміщеннях регіональних та місцевих центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги розміщено у доступних місцях скриньки «Для звернень громадян». Надати необхідні документи можна також через електронні засоби зв'язку (адреси та електронні пошти центрів з надання БВПД можна дізнатися на офіційному сайті системи БПД за посиланням <https://www.legalaid.gov.ua/tsentry/>)

Отримати безоплатну первинну правову допомогу (юридичну консультацію або роз'яснення з правових питань) можна:

- за безкоштовним телефоном системи БПД 0 800-213-103
- у месенджері **Фейсбук-**сторінки: <https://www.facebook.com/Centre.4.Legal.Aid/>
- у приватному чаті системи БПД у Телеграм <http://legalaid.gov.ua/telegram.html>
- у Телеграм-чаті «Правова допомога протидії насильству» https://t.me/Non_Violence_Bot

– звернувшись до чат-боту у Телеграм «Кіберпес» для допомоги у боротьбі з кібербулінгом https://t.me/kiberpes_bot

–написавши на електронну пошту центру з надання БВПД (адреси можна дізнатися за посиланням <https://www.legalaid.gov.ua/tsentry/>)

Важливо! Звернутись за правовою допомогою можна також безпосередньо за контактами найближчого місцевого центру або бюро (телефон, електронна пошта, соціальні мережі, вайбер, телеграм). Контакти найближчих центрів можна побачити на сайті <https://www.legalaid.gov.ua/>

Новели БПД.

Система надання безоплатної правової допомоги є одним із найуспішніших соціальних проєктів. Вже цього року система надання БПД запровадила нові проєкти та ініціативи. Багато планів є також на наступний рік.

«У пріоритеті зараз - комплексний підхід до надання допомоги людям. Ми не хочемо обмежуватись юридичною порадою, а прагнемо допомогти людині з вирішенням її проблеми. Наприклад, зв'язати з іншими суміжними інституціями. Це особливо важливо, коли мова іде, наприклад, про домашнє насильство» . (Людмила Яцуба, директор Регіонального центру з надання БВПД у Дніпропетровській області).

Проєкт «Комплексна допомога в сімейних та родинних відносинах». Його мета - сприяти вразливим категоріям населення в комплексному отриманні правової та інших видів допомоги для захисту порушених прав у сфері сімейних та родинних відносин. А також заохочення осіб, що постраждали від домашнього насильства або гендерно-обумовленого насильства, звертатися за правовою допомогою до центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги та іншою спеціалізованою допомогою до стейкхолдерів. У Дніпропетровській області в цьому проєкті задіяний Дніпровський місцевий центр з надання БВПД. Одне з завдань фахівців центру – супровід клієнта, допомога у налагодженні комунікації з установами та організаціями, що надають сім'ям соціальну, психологічну, медичну, правову та інші види допомоги.

Проєкт «Програма відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні кримінального правопорушення». Програма застосовується за чотирьох умов: наявність потерпілої сторони; якщо неповнолітній вперше вчинив правопорушення невеликої тяжкості; визнання неповнолітнім факту вчинення правопорушення; і неповнолітній, і потерпілий дали згоду на участь у програмі. У випадку, якщо обставини кримінального провадження відповідають умовам Порядку реалізації проєкту «Програма відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні кримінального правопорушення», прокурор інформує неповнолітнього, його законного представника та потерпілого про можливість реалізації Програми шляхом залучення Регіональним центром з надання БВПД посередника та укладання угоди про застосування Програми.

Посередниками у цьому процесі виступають адвокати, які співпрацюють із системою. Вони сприяють сторонам у примиренні та допомагають з'ясувати, якого саме відшкодування потребують сторони. Таким чином, медіація вже на ранньому етапі сприяє виведенню неповнолітніх правопорушників із кримінального процесу, допомагає уникнути кримінального світу. Це не означає, що порушник взагалі не нестиме відповідальність, адже він має відшкодувати заподіяну шкоду потерпілому, а також пройти процес ресоціалізації. А далі з неповнолітнім працюватимуть спеціалісти, щоб допомогти вирішити проблеми, які призвели до правопорушення.

У межах системного проєкту «Програма «Прискорення приватних інвестицій у сільське господарство України» відбувається інтеграція системи надання безоплатної правової допомоги в громади. Мета проєкту - захист прав власників земель, землекористувачів та територіальних громад; роз'яснення громадянам механізмів і процедур, як користуватися і розпоряджатися своєю землею; гарантування допомоги у судовому захисті порушених прав та протидії рейдерському захопленні земельних ділянок. Фахівці місцевих центрів з надання БВПД надають правові консультації з земельних питань, здійснюючи виїзди у віддалені населені пункти, у тому числі у сільську місцевість (сільські, селищні ради та об'єднані територіальні громади). Виїзне консультування фахівці місцевих центрів поєднують з правопросвітництвом. Також безоплатна первинна правова допомога із земельних питань надається письмово та за допомогою дистанційних форм комунікації (скайп, zoom, телефонний зв'язок тощо).

Шмаленко Юлія Іванівна,
доцент кафедри соціально-економічних дисциплін,
кандидат політичних наук, доцент
(Одеський державний університет внутрішніх справ)

ОСОБЛИВОСТІ НАДАННЯ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ ЮРИДИЧНОЮ КЛІНІКОЮ ОДЕСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Відповідно до Закону України «Про вищу освіту», Указу Президента України від 18 жовтня 2001 року № 992 «Про Національну програму правової освіти населення», реалізуючи рекомендації Всеукраїнської міжвідомчої координаційно-методичної ради з правової освіти населення та з метою створення належних умов для набуття громадянами необхідного обсягу правових знань і навичок у їх застосуванні, надання безоплатної правової допомоги особам, які потребують соціального захисту та підтримки, а також отримання студентами старших курсів юридичних спеціальностей практичних навичок юриста, наказом ректора ОДУВС №60, від 26.02.2013 року була створена юридична клініка Одеського державного університету внутрішніх справ. Юридична клініка є структурним підрозділом Одеського державного університету внутрішніх справ і здійснює роботу на основі чинного законодавства України, Статуту ОДУВС та Положення про юридичну клініку ОДУВС. Основою функціонування юридичної клініки є поєднання інтересів громадян, що потребують правової допомоги і неспроможних оплатити послуги юриста, студентів, зацікавлених в отриманні практичних знань, які сприяють у майбутньому їх працевлаштуванню та кар'єрі.

Юридична клініка зацікавлена в налагодженні співпраці з іншими юридичними клініками України у наданні безоплатної правової допомоги та правопросвітницької діяльності. В березні 2020 року Юридична клініка стала членом Асоціації юридичних клінік України. Представники ОДУВС долучилися до розробки Стратегічного плану та комунікаційної стратегії Асоціації юридичних клінік України. Представники юридичної клініки університету беруть участь у правопросвітницьких заходах, організованих Асоціацією юридичних клінік України.

Юридична клініка працює спільно з керівництвом навчально-наукового інституту права та кібербезпеки, факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування та докторантури та аспірантури з приводу залучення до роботи клініки студентів/слухачів/аспірантів старших курсів з метою отримання ними практичного юридичного досвіду.

Консультантами юридичної клініки університету надається безоплатна правова допомога учасникам антитерористичної операції, учасникам війни та членам сімей загиблих правоохоронців, пенсіонерам, інвалідам,

малозабезпеченим громадянам, багатодітним сім'ям, садиноким матерям. Напрями правової допомоги: захист конституційних прав і свобод громадян; цивільне, трудове, аграрне, житлове, земельне, сімейне та міжнародне право.

Упродовж 2018-2020 рр. юридичною клінікою були надані правові послуги (усні консультації, складено позовні заяви та скарги) щодо отримання щорічної матеріальної допомоги учаснику АТО, соціального захисту учасників АТО, пільг на оплату комунальних послуг, набуття громадянства України, отримання додаткової жилої площі, нарахування та виплати пенсій військовослужбовцям, правильності складання заповіту, поновлення строків на спадкування, сплати аліментів та позбавлення батьківських прав, тлумачення норм трудової дисципліни, права власності на землю, трудових спорів.

В лютому-березні 2020 р. Юридична клініка надавала консультації та юридичну допомогу міжнародній організації World Hope International (Канада) та представникам громадської організації «Надія Світу», яка допомагає дітям-сиротам та дітям у складних життєвих ситуаціях. Канадська організація вже протягом 20 років допомагає дівчаткам-підліткам отримувати освіту та навчає життєвим навичкам, необхідним для подальшого дорослого життя. Перерахувавши значні кошти на створення будинків сімейного типу та виховання дівчат в Україні, канадська сторона зіткнулася з недобропорядністю одного з представників одеського офісу. Розуміючи, що громадські організації потребують координації своєї діяльності з представниками влади, правоохоронних органів Юридичною клінікою здійснювався супровід справи громадської організації «Надія Світу» в українському правовому полі.

В умовах карантину здійснюється надання усних консультацій та пояснення з юридичних питань щодо чинного законодавства; вирішення соціально-побутових питань, допомога в оформленні позовних заяв, скарг та інших документів правового характеру; захист прав молоді та неповнолітніх.

Юридична клініка є базою для проходження виробничої практики студентами навчально-наукового інституту права та кібербезпеки ОДУВС.

З метою популяризації роботи, розроблені рекламні проспекти юридичної клініки, які були надруковані у редакційно-видавничому відділі, та розповсюджуються під час надання допомоги Центром Добрих справ.

09 липня 2020 року між ОДУВС та Регіональним центром з надання безоплатної вторинної правової допомоги в Одеській області для реалізації «Програми відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні злочину» - був підписаний Меморандум про співпрацю з кафедрою криміналістики та психології та юридичною клінікою.

За ініціативи юридичної клініки, спільно з Консультативною місією Європейського Союзу у вересні 2020 року (14-30 вересня) проведена серія тренінгів-семінарів «Медіація як інструмент врегулювання цивільних, адміністративних спорів та незначних кримінальних правопорушень».

Запроваджена практика залучення слухачів-магістрів до консультування в Юридичній клініці під час відкритого прийому громадян Жанною Мішкевич, підполковника поліції, старшого інспектора з особливих доручень відділу уповноважених з контролю за дотриманням прав людини в поліцейській діяльності Управління дотримання прав людини Національної поліції України.

Планується підписання меморандуму про співробітництво між юридичною клінікою та громадською організацією «Десяте квітня», яка надає безоплатну правову допомогу жителям тимчасово окупованих Луганської, Донецької областей, АР Крим, здійснює адвокаційну роботу щодо захисту прав внутрішньо переміщених осіб (ВПО). Досягнуто домовленостей про проведення спільних правопросвітницьких заходів та навчальних тренінгів.

Фанік Ангеліна Руслановна,
студентка 4 курсу Навчально-наукового
інституту права та кібербезпеки
Науковий керівник - к.політ.н., доцент Шмаленко Ю.І.
(Одеський державний
університет внутрішніх справ)

ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ «STREET LAW» В УКРАЇНІ

Однією з особливих форм самостійного навчання студентів-правників в юридичних закладах вищої освіти є освіта в юридичній клініці. Її метою є набуття здобувачами вищої освіти фахових компетентностей юридичної професії, практичного досвіду щодо різних форм правозахисної, правопросвітньої і правотворчої діяльності юриста-практика. Участь студентів в роботі юридичної клініки – це апробований механізм сприяння якості та надання практичного спрямування освіти правників. Це проявляється у створенні для студентів можливості під час навчання набувати навичок майбутньої професії, виконуючи консультативну, аналітичну і безпосередньо правозахисну та правопросвітню роботу у юридичній клініці.

Однією з форм інтерактивної правопросвіти у світовій мережі юридичних клінік є програма Street Law («вуличне право»), яка перебуває на етапі становлення в Україні. В окремих країнах світу Street Law увійшло в мову юридичних і педагогічних кіл США кілька десятиліть тому й використовувалося для позначення освітніх програм практичного застосування права. Англійське словосполучення Street Law відзеркалює ідею надання певним категоріям населення (передусім школярам) знань про правові проблеми, з якими вони стикаються в своєму повсякденному житті. Походження цього терміну частково пов'язане з американським висловом «To Be Street Smart», що дослівно означає «бути розумним по-вуличному», тобто володіти способом мислення, заснованим на практичних знаннях, а не лише здобутих із книг. Відтак основна ідея полягає в тому, що абстрактні правові принципи не зможуть допомогти людям так, як їхня практична поінформованість щодо способів діяльності в певній ситуації та знання конкретних шляхів розв'язання власної правової проблеми [1].

Перші спроби реалізації в Україні правових програм на кшталт Street Law були зроблені наприкінці 90-х років минулого століття. З 1998 року в Україні громадською організацією «Інформаційно-методичний центр «Дебати» (м. Київ) упроваджувалася програма «Практичне право», що була українським варіантом Street Law [2, 114]. «Практичне право» започатковувалося й розвивалося не як спеціальна юридична освітня програма, а як програма практичного застосування молоддю права в повсякденному житті. [2, 116]. Програма «Практичне право» мала на меті підвищення загального правового рівня різних верств населення українського

суспільства, утім, основною цільовою групою програми залишалася учнівська й студентська молодь [3, 2].

Отже, однією з форм інтерактивної правопросвіти у мережі юридичних клінік є програма «Практичне право» (український адаптований аналог поширеної у всьому світі програми «Street Law»). Ця форма роботи полягає у викладанні спеціального навчального курсу «Практичне право» із застосуванням інтерактивних методик для молоді. Практичне право вирізняється від інших форм правової просвіти у кращій бік завдяки вираженому спрямуванню на якість: усі програми практичного права розроблені кваліфікованими юристами й педагогами, зорієнтовані на чітку вікову категорію та враховують її психічний розвиток, увібрали в себе кращі практики сучасної інтерактивної педагогіки. При організації та проведенні занять типу Street Law важливо розуміти і виважено підходити до їх організації.

Курс з Практичного права надає найнеобхідніші у житті кожної людини практичні знання, що формують компетентного громадянина: про право та його галузі, про устрій держави та його органи, про правові організації та юридичні професії, про правові та інші мирні процедури розв'язання проблем, про основні права та обов'язки громадянина. Засвоєння курсу сприяє формуванню практичних навичок спілкування, публічної промови, ведення переговорів, укладання договорів, складання юридичних документів, розв'язання конфліктів, особистих і суспільних проблем. Практичне право формує позитивне ставлення до правових і державних механізмів, до юристів і представників державних органів через інтерактивні заняття, зустрічі зі спеціалістами, відвідування державних і громадських установ. Курс з Практичного права сприяє набуттю бажання й здатності участі в житті громадянського суспільства, формуванню активної життєвої позиції учня. Існують також різновиди програм, направлені на різноманітне і широке коло осіб, як, наприклад, студенти неюридичних факультетів, юнаки і дівчата, котрі перебувають у виховних і виправних закладах, засуджені до позбавлення волі тощо [4, 11].

Однією з таких спеціалізованих програм типу «Практичне право» є програма, спрямована на протидію насильству в сім'ї, школі, суспільстві в цілому. Викладання її практикується серед різних категорій населення: починаючи від звичайних школярів та закінчуючи «важкими» підлітками. Теми, які включаються до таких курсів, в основному, присвячені таким питанням: поняття, види, ознаки правопорушень; сутність, види, наслідки насильства; взаємодія міліції та населення в протидії насильству тощо. Деякі юридичні клініки працюють за названою програмою із засудженими. У різні часі це практикували юридичні клініки Донецького національного університету, Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки, Національного університету «Острозька академія», Інституту кримінально-виконавчої служби та інші. Це сприяє розробці курсу «Практичне право», адаптованої до цієї категорії осіб [5, 272].

Особливу увагу в галузі Street Law в Україні привертає практика проведення правопросвітнього комплексу «Street Law і поліція», особливістю якого є організація курсу у співпраці з управлінням забезпечення прав людини Національної поліції України [6]. Такого рівня співпраці з державними органами певної сфери немає у іноземних прикладах. Такий український досвід Street Law є унікальним та заслуговує на вивчення і поширення у інших країнах.

Бібліографічні посилання:

1. Практико-орієнтовальне навчання учнів правознавства в Україні – від освітньої програми «Street Law» до предмета «Правознавство. Практичний курс»: <https://sworld.com.ua/simpoz5/40.pdf>

2. Ремех Т. О. Методичні засади навчання правознавства в процесі допрофільної підготовки школярів : дис. канд. пед. наук.: спец. 13.00.02 «Теорія та методика навчання (історія та суспільствознавчі дисципліни)» / Тетяна Олексіївна Ремех. К., 2011. 270 с.

3. Кроки до права: методичний посібник для шкіл, державних соціальних служб та громадських організацій, що працюють із підлітками і для підлітків /О.Суслова, О.Семіколенова, О.Пометун. Експериментальне видання. К. : «А.П.Н.». 2000. 174 с

4. Басай В. Д., Король В. В. Курс практичного права: навчально-методичний посібник / В. Д. Басай, В. В. Король. Івано-Франківськ: ТзОВ «Галицька друкарня», 2003. С.11.

5. Практичне право: протидія насильству: Навчально-методичний посібник / [О. Ф. Штанько, А. О. Галай, В. В. Стаднік та ін.]; за заг. ред. О. Ф. Штанька. К.: Атіка, 2004. 272 с.

6. Галай А.О. Street law від юридичних клінік як ефективна програма неформальної правничої освіти для підлітків. Наука і освіта. 2017. № 4. С. 20-28.

Тищенко Ірина Олександрівна,
доцент кафедри загальноправових дисциплін,
кандидат юридичних наук, доцент
*(Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ)*

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ

Права, свободи і законні інтереси, які належать громадянам України, іноземцям і особам без громадянства як фундаментальний елемент їхнього правового статусу, що забезпечений відповідними гарантіями з боку держави, являють собою об'єкт адміністративно-правового захисту. Цей захист, у тому числі в адміністративно-правовому порядку, являє собою один із елементів забезпечення реальності прав особистості як ключової складової її суспільного становища, спрямованої на реалізацію соціальних потреб особистості в її відносинах з іншими особами, державою і суспільством в цілому.

Так, ч.5ст.55 Конституції України передбачає право кожного «захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань» будь яким не забороненими законом засобами. Право кожної людини на правову допомогу закріплено в ст.59 Основного Закону, але на сьогоднішній день механізм цих прав в повній мірі ще не налагоджений та вимагає удосконалення. [1]

Згідно ст. 7 Закону України «Про безоплатну правову допомогу» безоплатна правова допомога-це вид державної гарантії, що полягає в інформуванні особи про її права та свободи, порядок їх реалізації, відновлення у випадку їх порушення та порядок оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. Система складається з двох складових: 1.системи безоплатної первинної правової допомоги; 2. системи безоплатної вторинної правової допомоги. В ст.14 цього Закону передбачено коло осіб, які можуть бути суб'єктами права на вторинну правову допомогу, а це: особи, до яких застосовано адміністративне затримання; особи, до яких застосовано адміністративний арешт; особи, стосовно яких обрано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою; біженці та інші. Щодо суб'єктів надання безоплатної допомоги, то слід зазначити, що безоплатна первинна допомога надається фахівцями у відповідній галузі права, а безоплатна вторинна допомога надається виключно адвокатами, за призначенням центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги. [2,3] Як правило, первинна правова допомога надається шляхом надання правової інформації, консультації з роз'ясненням правових питань щодо складання заяв, скарг та інших документів правового характеру, а вторинна правова допомога передбачає захист від обвинувачення, здійснення

представництва інтересів осіб у судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування.

Поняття адміністративно-правового захисту законних прав, свобод і інтересів особи та громадянина являє собою сукупність застосовуваних в адміністративному порядку юридичних засобів, спрямованих на здійснення уповноваженими на те органами(посадовими особами), а також особами та громадянами відповідних процесуальних дій, які спрямовані на припинення незаконного посягання на права, свободи та інтереси громадян; ліквідацію будь-яких перешкод, що виникають при їх здійсненні; визнання або підтвердження, поновлення та примусове виконання прав, невиконаних або неналежним чином виконаних обов'язків .[4,с.403] Однак недостатня правова культура громадян, що сама по собі є також вагомим фактором виникнення адміністративно-правових спорів, повинна компенсуватись належним відношенням до них осіб, що є представниками державних органів, включаючи і надання правової допомоги, пов'язаною із роз'ясненням положень законодавства, що мають відношення до справи.

Таким чином, в сучасних умовах становлення України як демократичної соціальної правової держави механізм реалізації гарантій прав людини і громадянина потребують оновлення і вдосконалення. Досягти результатів в цьому напрямку можливо як шляхом підвищення правової культури населення, так і шляхом підвищення рівня правосвідомості та професійності державних службовців.

Бібліографічні посилання:

1. Конституція України від 28.06.1996 року. *ВВР України*.-1996.-№30.-ст.141
2. Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 2 червня 2011 року. *ВВР України*. 2011. №51. ст.577.
3. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 5 липня 2012 року. *Офіційний вісник України*. 2012. №62. ст.2509.
4. Аверьянов В.Б., Бояринцева М.А. Права громадян у сфері виконавчої влади: адміністративно-правове забезпечення реалізації та захисту. К. 2007.

Бондар Євгенія Рустамівна,
приватний адвокат
Карпенко Роман Валерійович,
старший викладач кафедри
цивільно-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук
(*Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ*)

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПІВ НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ: АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ

Відомо, що сьогодні кваліфікована юридична допомога потребує витрати замовником цієї послуги значних матеріальних коштів. Вважаємо не зайвим пригадати, що в недалекому минулому традиційним явищем правової системи України була правозахисна діяльність прокуратури, в процесі якої прокурори забезпечували представництво в суді інтересів недостатньо захищених верств громадян. Унаслідок реалізації судово-правової реформи Законом України від 14 жовтня 2014 року № 1697-VII «Про прокуратуру» значно звужено повноваження прокурора щодо представництва інтересів громадянина в суді. В результаті наступного етапу реформування, пов'язаного із ухваленням Закону України від 2 червня 2016 року № 1401-VIII «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)», прокуратуру взагалі позбавлено повноважень щодо здійснення представництва інтересів громадян.

Стає очевидним, що за логікою законодавця представницька діяльність органів прокуратури в механізмі захисту прав людини та громадянина поступила місцевим центрам з надання безоплатної вторинної правової допомоги. Також варто звернути увагу на той факт, що для надання професійної правничої допомоги в Україні діє адвокатура (ч. 1 ст. 131-2 Конституції України). Враховуючи положення вказаної статті, С. Бреус робить слушний висновок, що українським парламентом обрано концепцію монополізації надання професійної правничої допомоги саме адвокатами [1, с. 20].

На нормативному рівні механізм реалізації конституційного права на безоплатну правову допомогу закріплено в Законі України «Про безоплатну правову допомогу», в якому визначено порядок, підстави та суб'єктів її надання, державні гарантії щодо надання безоплатної правової допомоги, повноваження органів виконавчої влади у цій сфері, порядок оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб з указаних питань. Із цим пов'язана необхідність вивчення стану регламентації надання безоплатної правової допомоги та реалізації громадянами вказаної правової можливості. Дослідження має проводитися з урахуванням основоположних принципів і

кращих практик надання юридичної допомоги, відповідності чинного законодавства вимогам міжнародних актів з питань захисту прав людини тощо. Це дасть змогу виробити належний методологічний інструментарій для виявлення протиріч, недоліків і прогалин у нормативному забезпеченні вказаної та організаційного забезпечення надання безоплатної правової допомоги під час здійснення судочинства, реалізації гарантій держави у здій тимчасовій основі на підставі договору. Цей вид діяльності фінансується за рахунок видатків Державного бюджету України.

Варто наголосити, що право на правову допомогу є елементом реалізації таких важливих принципів демократичної держави, як право на доступ до правосуддя і справедливий суд. При цьому обов'язком держави є забезпечення особі реального, а не формального доступу до суду в результаті надання правової допомоги [2, с. 407], у зв'язку з чим нашу увагу привертає фактичне забезпечення дії принципів цієї допомоги, а саме – доступності та якості її надання.

Аналіз звернень до відповідних центрів свідчить, що найбільш поширена категорія осіб, яка потребує безоплатної правової допомоги, – це малозабезпечені громадяни [3, с. 104–105]. Згідно з процедурою, встановленою у ст. 18 Закону, звернення про надання одного з видів правових послуг подаються особами, які досягли повноліття, до Центру з надання БВПД або до територіального органу юстиції за місцем фактичного проживання таких осіб незалежно від реєстрації місця проживання чи місця перебування особи. Разом зі зверненням про надання БВПД особа (або її законний представник) повинні подати документи, що підтверджують належність особи до однієї з вразливих категорій, серед яких вказані характерні ознаки особи, стосовно якої звертається законний представник. Нормативне закріплення цих положень з огляду на принцип правової визначеності начебто не викликає жодних сумнівів щодо реалізації задекларованих гарантій.

Водночас на практиці у багатьох осіб, які мають на меті отримати безоплатну правову допомогу, виникає досить багато труднощів. Від початку вони пов'язані з доступом до самої правової допомоги. Зокрема, йдеться про отримання та самостійну підготовку низки документів, які вимагаються центрами з надання безоплатної допомоги. Для деяких категорій осіб, які не спроможні самостійно захистити свої порушені чи оспорювані права або реалізувати процесуальні повноваження через недосягнення повноліття, недієздатність або обмежену дієздатність, такі вимоги взагалі ставлять під сумнів доступність вказаної державної послуги.

Проілюструємо зазначене наступним прикладом. У разі, якщо дохід сім'ї менший за прожитковий мінімум, відповідно, ця сім'я має право на отримання БВПД. Проте для цього потрібно подати до центру надання правової допомоги комплект з восьми окремих документів: 1) паспорт або інший документ, що посвідчує особу; 2) реєстраційний номер облікової картки платника податків; 3) довідку про отримання (неотримання)

соціальної допомоги; 4) у разі відсутності зазначеної довідки такими особами подаються: 5) довідка про склад сім'ї; 6) довідка про доходи кожного члена сім'ї за останні 6 місяців; 7) довідка про перебування на обліку в центрі зайнятості та проведені виплати – у разі звернення до місцевого центру осіб, зареєстрованих та про відсутність податкових зобов'язань з такого податку).

Практика свідчить, що наразі система надання безоплатної правової допомоги перебуває на етапі становлення, ще не завершено процес її інституалізації та правового регулювання, тому нею не досягнутий рівень європейських стандартів забезпечення доступу особи до правосуддя та якості правових послуг, а ця сфера в окресленому аспекті потребує удосконалення.

Бібліографічні посилання:

1. Бреус С.М. Зміст права на гарантовану державою безоплатну професійну правничу допомогу та перспективи законодавчого врегулювання механізмів його реалізації. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2017. № 1. С. 19–23.
2. Ісакова В.М. Право на правову допомогу як елемент принципу доступності правосуддя. *Форум права*. 2012. № 4. С. 404–410
3. Сірош Д.М. Фінансування витрат на безоплатну правову допомогу в судочинстві України. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2014. № 2. С. 102–106

Власенко Інна Вікторівна,
правозахисник, голова
Громадської організації «Закон має Право»
Карпенко Роман Валерійович,
старший викладач кафедри
цивільно-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук,
(*Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ*)

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА ОСОБИ НА БЕЗОПЛАТНУ ПРАВОВУ ДОПОМОГУ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Конституція України заклала підвалини становлення інституту безоплатної правової допомоги, а в редакції Основного Закону від 2 червня 2016 року ст. 59 кожному гарантується право на професійну правничу допомогу, яка у випадках, передбачених законом, надається безоплатно. Для реалізації цього конституційного припису було прийнято Закон України від 2 червня 2011 року № 3460 «Про безоплатну правову допомогу», який передбачає надання безоплатної правової допомоги двох видів: безоплатної первинної правової допомоги (ст. 7 цього Закону) та безоплатної вторинної правової допомоги (ст. 13 цього Закону).

Згідно зі ст. 7 Закону України «Про безоплатну правову допомогу», безоплатна первинна правова допомога – це вид державної гарантії, що полягає в інформуванні особи про її права і свободи, порядок їх реалізації, відновлення у випадку їх порушення та порядок оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. Безоплатна первинна правова допомога включає такі види правових послуг як надання правової інформації; надання консультацій і роз'яснень з правових питань; складення заяв, скарг та інших документів правового характеру (крім документів процесуального характеру); надання допомоги в забезпеченні доступу особи до вторинної правової допомоги та медіації.

З огляду на викладене, особа, яка відповідно до цивільного процесуального законодавства звертається до суду за захистом своїх порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів, може скористатися правовими послугами, які складають безоплатну первинну правову допомогу, лише в частині надання допомоги в забезпеченні доступу особи до вторинної правової допомоги або іншими видами правових послуг (запитів для отримання необхідної інформації) для підготовки позову. У свою чергу, підготовка позову до суду в рамках первинної правової допомоги неможлива, оскільки позов є процесуальним документом. Своє конституційне право на безоплатну правову допомогу у формі здійснення представництва інтересів в судах, інших державних органах, органах

місцевого самоврядування, перед іншими особами та складення документів процесуального характеру могли реалізувати такі категорії осіб:– особи, які перебувають під юрисдикцією України, якщо їхній середньомісячний дохід не перевищує двох розмірів прожиткового мінімуму, розрахованого та затвердженого відповідно до закону для осіб, які належать до основних соціальних і демографічних груп населення, а також інваліди, які отримують пенсію або допомогу, що призначається замість пенсії, у розмірі, що не перевищує двох прожиткових мінімумів для непрацездатних осіб;– діти-сироти, діти, позбавлені батьківського піклування, діти, які перебувають у складних життєвих обставинах, діти, які постраждали внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів;– внутрішньо переміщені особи;– громадяни України, які звернулися із заявою про взяття їх на облік як внутрішньо переміщених осіб, – з питань, пов'язаних з отриманням довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи, до моменту отримання довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи;– особи, на яких поширюється дія Закону України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту», з моменту подання особою заяви про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту в Україні, до прийняття остаточного рішення за заявою, а також іноземців та осіб без громадянства, затриманих з метою ідентифікації та забезпечення примусового видворення, з моменту затримання;– ветерани війни та особи, на яких поширюється дія Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», особи, які мають особливі заслуги та особливі трудові заслуги перед Батьківщиною, особи, які належать до числа жертв нацистських переслідувань;– особи, які перебувають під юрисдикцією України і звернулися для отримання статусу особи, на яку поширюється дія Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», – до моменту прийняття рішення про надання такого статусу;– особи, щодо яких суд розглядає справу про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, визнання фізичної особи недієздатною та поновлення цивільної дієздатності фізичної особи, протягом розгляду справи в суді;– особи, щодо яких суд розглядає справу про надання психіатричної допомоги в примусовому порядку, протягом розгляду справи в суді;– особи, реабілітовані відповідно до законодавства України, стосовно питань, пов'язаних з реабілітацією;– право на безоплатну вторинну правову допомогу мають громадяни держав, з якими Україна уклала відповідні міжнародні договори про правову допомогу, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також іноземці та особи без громадянства відповідно до міжнародних договорів, учасником яких є Україна, якщо такі договори зобов'язують держав-учасниць надавати певним категоріям осіб безоплатну правову допомогу.

На нашу думку, окремо слід зупинитися на порядку подання звернень про надання безоплатної вторинної правової допомоги дітьми-сиротами, дітьми, позбавленими батьківського піклування, дітьми, які перебувають у

складних життєвих обставинах, дітьми, які постраждали внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів. Так, згідно зі ст. 18 Закону України «Про безоплатну правову допомогу», звернення про надання одного з видів правових послуг, що стосуються дітей, подаються їх законними представниками за місцем фактичного проживання дитини або її законних представників незалежно від реєстрації місця проживання чи місця перебування особи. Разом із цим, на практиці може скластися ситуація, коли дитина, яка перебуває у складних життєвих обставинах, потребує безоплатної вторинної правової допомоги, але її батьки, які є законними представниками, не бажають звертатися разом з дитиною до центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги.

До речі, ч. 2 ст. 29 ЦПК України взагалі передбачає можливість неповнолітньої особи віком від чотирнадцяти до вісімнадцяти років, а також особи, цивільна дієздатність якої обмежена, особисто здійснювати цивільні процесуальні права та виконувати свої обов'язки в суді у справах, що виникають з відносин, у яких вони особисто беруть участь, якщо інше не встановлено законом. Проте, суд може залучити до участі в таких справах законного представника неповнолітньої особи або особи, цивільна дієздатність якої обмежена. Таким чином, застереження у ст. 18 Закону України «Про безоплатну правову допомогу» про законних представників як єдиних можливих суб'єктів звернення про надання одного з видів правових послуг, що стосуються дітей, обмежує право останніх на отримання безоплатної вторинної правової допомоги у цивільному процесі.

У контексті розгляду питання про надання безоплатної вторинної правової допомоги в цивільному процесі, зауважимо, що ч. 1 ст. 12 ЦПК України закріплено право на правову допомогу, яка надається адвокатами або іншими фахівцями у галузі права в порядку, встановленому законом, лише для осіб, які беруть участь у справі. До цієї категорії осіб, відповідно до ст. 26 ЦПК України віднесені: у справах позовного провадження – сторони, треті особи, представники сторін та третіх осіб; у справах наказного та окремого провадження – є заявники, інші заінтересовані особи, їхні представники; у справах про оскарження рішення третейського суду та про видачу виконавчого листа на примусове виконання рішення третейського суду – учасники третейського розгляду, особи, які не брали участі у справі, у разі якщо третейський суд вирішив питання про їх права і обов'язки, треті особи, а також представники цих осіб. Слід також звернути увагу, що в ЦПК України ст. 56 передбачена можливість участі в цивільному процесі особи, яка надає правову допомогу. Так, правову допомогу може надавати особа, яка є фахівцем у галузі права і за законом має право на надання правової допомоги. Разом із цим, аналіз повноважень такого учасника цивільного процесу свідчить, що особа, яка надає правову допомогу відповідно до ст. 56 ЦПК України не є процесуальним представником особи і не володіє всіма правами представника, закріпленими ст. 44 ЦПК України.

З огляду на викладене, можна зробити висновок, що особа, яка отримує безоплатну вторинну правову допомогу, в цивільному процесі, є довірителем своїх процесуальних прав і обов'язків визначеному Центром з надання безоплатної вторинної правової допомоги представникові.

Бібліографічні посилання:

1. Фурса С. Я. Цивільний процес України: академічний курс: підручник. К.: Видавець Фурса С. Я.: КНТ, 2009. 848 с.
2. Стандарти якості надання безоплатної вторинної правової допомоги у цивільному, адміністративному процесі та представництва у кримінальному процесі, затверджені рішенням Ради адвокатів України від 23 вересня 2017 року № 219. URL: https://zib.com.ua/files/2017-09-23-r-zne-219_unba.pdf.
3. Артем'єва Н. Суб'єкти, які надають безоплатну правову допомогу у цивільному судочинстві України. Підприємництво, господарство і право. 2018. № 4. С. 5–10.

Орлова Олена Олександрівна,
доцент кафедри загальноправових дисциплін,
кандидат юридичних наук, доцент
*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ОСОБЛИВОСТІ НАДАННЯ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ ЮРИДИЧНОЮ КЛІНІКОЮ «ІСТИНА» ДНІПРОПЕТРОВСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

На базі Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ з 2001 року створена і функціонує юридична клініка «Істина». Спершу вона функціонувала в якості Центру правової допомоги «Істина», що з 2013 року реорганізований в юридичну клініку.

Відповідно до Положення про юридичну клініку «Істина» Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, затвердженого Наказом ректора від 27 квітня 2017 року № 295 «Юридична клініка «Істина» Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ є базою для практичного навчання та проведення академічної практики здобувачів вищої освіти» [1].

Одним із завдань клініки є надання громадянам безоплатної первинної правової допомоги.

З цією метою при юридичній клініці працює гаряча лінія – Call-центр юридичної клініки «Істина», який виконує допоміжну консультативну функцію та гендерний консультаційно-інформаційний центр, який виконує консультативну функцію при юридичній клініці для осіб, які потребують безоплатної первинної правової та психологічної допомоги і постраждали від проявів гендерної нерівності, гендерного насильства, зокрема насильства в сім'ї.

Велику увагу юридична клініка «Істина» приділяє науковим дослідженням у сфері надання безоплатної правової допомоги.

Студенти-консультанти юридичної клініки постійно підвищують свої знання та мають високий рівень практичних навичок, що дає їм змогу якісно надавати безоплатну правову допомогу. У разі виникнення певних складнощів до надання правових консультацій залучаються кваліфіковані викладачі, які разом зі студентами комплексно підходять до вирішення питань, з якими звертаються клієнти.

За час функціонування Юридичної клініки «Істина» понад 1000 громадян отримали безоплатну правову допомогу та консультації; понад 700 здобувачів вищої освіти отримали практичні навички консультування та надання правової допомоги; здійснено підготовку правороз'яснювальних матеріалів та юридичних консультацій у друкованих засобах масової інформації.

Для підвищення якості надання безоплатної правової допомоги студенти-клініцисти беруть активну участь у заходах із інтерв'ювання та знання права, а саме у понад 150 конкурсах та різноманітних заходах (щорічній Національній Олімпіаді юридичних клінік України з консультування клієнтів англійською мовою; Всеукраїнському правовому ВІП-турнір серед студентів юридичних факультетів закладів вищої освіти України; Проекті «Консультації юридичних клінік для споживачів фінансових послуг»; щорічних З'їздах та школах Асоціації юридичних клінік України; І Всеукраїнському форумі «Право&Свідомість»; Турнірі з консультування з фінансових питань, Муткортах та вебінарах Правокатора тощо).

Юридична клініка «Істина» є членом Асоціації юридичних клінік України та активно співпрацює з Дніпропетровською обласною державною адміністрацією, Південно-східним міжрегіональним управлінням Міністерства юстиції, Головним управлінням національної поліції у Дніпропетровській області, Фондом народонаселення ООН, Управлінням Верховного комісара ООН з прав людини, Центрами надання безоплатної вторинної допомоги м. Дніпро та Дніпропетровської області, Правовим клубом «Правокатор», локальним осередком Європейської асоціації студентів-юристів «ELSA Dnipro», Всеукраїнською громадською організацією «Асоціація українських правників», Громадською організацією «Союз юристів України», Громадською організацією «Українська Асоціація представниць правоохоронних органів», Громадською організацією «Жінки Plus», Громадською організацією «Гендерний клуб Дніпро», Громадською організацією «Асоціація українських правозахисників», Громадською організацією «Правозахисна Група «Січ», Громадською організацією «Всеукраїнське об'єднання адвокатів БПД», Громадською організацією «Закон має Право» та іншими юридичними клініками України тощо.

За час функціонування юридичної клініки підписано понад 25 угод та меморандумів про співпрацю з органами та організаціями, куди у разі необхідності у наданні вторинної правової допомоги, перенаправляються клієнти.

Надання безоплатної правової допомоги здійснюється шляхом правопросвітницької діяльності юридичної клініки. Це виступи та інтерв'ю у засобах масової інформації з правових питань (телебачення, радіо); проведення семінарів-дискусій для учнів старших класів загальноосвітніх шкіл м. Дніпро та області, під час яких учням висвітлювався алгоритм дій щодо протидії насильству у закладах освіти, дома, на вулиці та наголошено на правах, що має дитина; на постійній основі функціонує кіноклуб, де здійснюється перегляд художніх та документальних фільмів на правову тематику з наступним обговоренням з практикуючими юристами; розробка та поширення буклетів, листівки з різних правових питань.

Можна зробити висновок, що за час свого існування юридична клінічна «Істина» Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

зарекомендувала себе як повноцінний суб'єкт надання правової допомоги.

Бібліографічні посилання:

1. Положення «Про юридичну клініку «Істина» ДДУВС», затверджене Наказом № 295. 2017.

Дегтяренко Олег Віталійович,
страховий агент «Страхової групи ТАС»
Карпенко Роман Валерійович,
старший викладач кафедри
цивільно-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук,
(*Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ*)

ДОСВІД ІНШИХ ДЕРЖАВ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ГРОМАДЯН ПРАВА НА БЕЗОПЛАТНУ ПРАВОВУ ДОПОМОГУ

Забезпечення громадянам можливості у разі потреби отримати кваліфіковану юридичну допомогу є, перш за все, дотриманням з боку держави взятих на себе міжнародно-правових зобов'язань відповідно до положень: Загальної декларації прав людини 1948 року, у статті 10 якої закріплено рівність всіх людей перед законом і їх право бути захищеними законом [1, с. 40], Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року. Конвенцією, порушуються, має право на ефективний засіб правового захисту у відповідному національному органі [1, с. 542], Міжнародного пакту про громадянські і політичні права 1966 року, який зобов'язав всі держави, що брали участь у зазначеному Пакті, забезпечити будь-якій особі, права і свободи якої порушені, ефективний засіб правового захисту, а також забезпечити, щоб право на правовий захист для будь-якої особи, яка потребує такого захисту і розвивати можливості судового захисту [1, с. 54] та ін.

Стаття 14 Міжнародного пакту визначає зобов'язання держав та вимоги з надання безоплатної правової допомоги, як одного з основних компонентів справедливого судочинства. Зокрема, вказана норма визначає наступне зміст поняття «правова допомога»:– право кожного захищати себе особисто або за допомогою обраного ним захисника;– бути повідомленим про це право, якщо особа не має захисника;– мати призначеного йому захисника безоплатно у разі, коли інтереси правосуддя (характер справи, наслідки для обвинуваченого та його можливість захищати себе самостійно) того вимагають або коли у особи недостатньо коштів для оплати цього захисника [2].

Для задоволення попиту на безоплатну правову допомогу, органи державної влади можуть використовувати різні моделі. Найбільш важливим аспектом у цьому процесі є визначення потреби в безоплатну правову допомогу і побудова системи попиту надання такої допомоги [3].

Наприклад, в деяких штатах США для роботи з визначення потреби в безоплатну правову допомогу, органи державної влади використовують експертні групи, основним завданням яких є аналіз відповідної статистичної інформації, об'єктивних даних про регіон (демографічні характеристики

населення, географічному розташуванні регіону), а також проведення анкетування, інтерв'ю та інших форм отримання інформації у адвокатів, суддів, представників правоохоронних органів щодо ситуації, що склалася з безоплатної правової допомоги в штаті [4].

До основних стандартів надання якісної правової допомоги належать: визначення навантаження адвоката; відповідність досвіду адвоката складності справи; вертикальна захист; паритет ресурсів; оцінка якості роботи адвоката. Навантаження на адвоката має бути помірною, тобто якість роботи адвоката не повинен знижуватися через його перевантаженість. Для цього необхідно встановити норми навантаження на адвоката і здійснювати контроль за дотриманням цих норм. Наприклад, у США на національному рівні розроблено стандарти по веденню кримінальних справ одним адвокатом [5].

Так, кількість справ, яке може вести один адвокат протягом року, не повинно перевищувати 150 по серйозних кримінальних злочинів (фелоні), 400 – за менш тяжких злочинів (місдемінор) і 200 – у кримінальних справах за участю неповнолітніх. У Шотландії та ПАР, в середині 90-х років минулого сторіччя здійснювалися проекти по створенню кабінетів громадських захисників. Протягом першого року роботи адвокати вели по 500 і 200 кримінальних справ відповідно [6].

Досить цікавим є досвід Литви з питання. Визначення навантаження на адвоката. В експериментальних кабінетах громадських захисників, створених у 2000 році, навантаження на адвоката розраховуються виходячи з необхідності його присутності в суді чи органах прокуратури 30-35 разів на місяць [7, с. 14].

Іншим різновидом даної моделі є варіант, при якому розподіл справ між адвокатами здійснюється адміністративним координаційним або контрольним органом. В одних країнах такими органами є некомерційні організації, в інших вони створюються за ініціативою влади. Спрощеної різновидом такої системи може служити створення підрозділу в рамках адвокатських товариств, яке б займалося розподілом справ серед адвокатів на підставі принципу ротації з урахуванням кваліфікації адвоката та його навантажень.

Принципових відмінностей в організації роботи державних і недержавних юридичних офісів громадських захисників немає. Приклад деяких країн показує: у тому, що стосується вибору моделей надання первинної правової допомоги, універсального рішення немає. Успіх певної моделі надання послуг залежить, з одного боку, від того, як ця модель організована і працює. З іншого боку, він залежить від факторів, унікальних для кожної країни, наприклад, її площі, географічних характеристик, характеру юридичних потреб населення, структури юридичної спільноти і т.п. При виборі моделі надання безоплатної правової допомоги, також велику роль грають її вартість та фінансові можливості регіону. Таким чином, переваги та недоліки певних моделей вивчати і використовувати і в

Україні. Це можна було б зробити на основі досвіду вже існуючих механізмів надання безоплатної правової допомоги, наприклад, юридико-консультаційних центрів, неурядових організацій, приватних юристів, громадських консультаційних центрів, юридичних клінік і т. п. Цей механізм повинен ґрунтуватися на таких принципах як: економічна ефективність і очікувану якість обслуговування; доступність особи, що надає правову допомогу для населення; рівень довіри населення до таких осіб; здатність охопити певний населений пункт (ділянка). Крім того, діяльність даного механізму повинна ґрунтуватися на результатах оцінювання юридичних потреб населення.

Наприклад, слід поставити питання: Якою мірою дане особа, що надає правову допомогу задовольняє наявні юридичні потреб населення і яку частину цих потреб? Крім того, рекомендується експериментувати з різними моделями, яких ще немає в Україні – наприклад, з державними бюро правової допомоги або пара юристів. Наприклад, освіта «державних бюро правової допомоги» може виявитися єдиним рішенням у регіонах, де немає інших осіб, які надають правову допомогу, наприклад, юридико-консультаційних центрів неурядових організацій, або юристів, охочих надавати первинну правову допомогу. Пара юристів, у свою чергу, є оптимальним варіантом для надання доступу до правосуддя жителям сільської місцевості.

За результатами оглядів переваг і недоліків різних видів надавачів і експериментування з ними українським законодавцям доцільно розробити, у співпраці з іншими зацікавленими сторонами – органами місцевого самоврядування, Асоціацією адвокатів України та громадянським суспільством – узгоджену національну програму з надання державної та недержавної первинної правової допомоги, перший крок для прийняття якої вже був зроблений Кабінетом Міністрів України у своїй Постанові № 435-р від 05.07.2012 року. У цій програмі слід прямо вказати всіх суб'єктів надання цієї допомоги, яким держава надаватиме підтримку і (або) сприяння, спосіб яким держава це буде робити, цілі державної програми щодо кожного виду суб'єктів і мінімальні вимоги до кожного виду суб'єктів.

Бібліографічні посилання:

1. Міжнародні акти про права людини. Збірник документів. М. : Видавнича група НОРМА-ИНФРА М, 1998. 784 с.
2. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966. URL: [https:// www.zakon.rada.gov.ua](https://www.zakon.rada.gov.ua).
3. The American Bar Association. The Ten Principles of a Public Defense Delivery System, 2002.
4. National Legal Aid and Defender Association, Guidelines for Legal Defense System in the United States, 1976.
5. National Legal Aid and Defender Association. Standards for the Administration of Assigned Counsel Systems, 1989.
6. Legal Services Commission. Quality Mark for the Bar Standard, 2002.

7. Марочкіна І. Є., Сібільва Н. В., Толочка О. М. Організація судових та правоохоронних органів. Харків: Право, 2000. 272 с.

Карпенко Роман Валерійович,
старший викладач кафедри
цивільно-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук,
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

БЕЗОПЛАТНА ПРАВОВА ДОПОМОГА: ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ

У сучасних умовах питання ефективного забезпечення прав і свобод людини та громадянина є найважливішими завданнями державної політики у світі й Україні. Оскільки стан у сфері забезпечення прав і свобод людини, зокрема реалізації права громадян на безоплатну правову допомогу (далі – БПД), створення умов для їх практичної реалізації є тим критерієм, за яким оцінюється рівень демократичного розвитку держави. Для того, щоб здійснити аналіз системи безоплатної правової допомоги, необхідно визначити сутність цього поняття.

У юридичній літературі можна знайти два поняття: «правова допомога» і «правова консультація», вони є близькими, але не тотожними. Так, Рада Європи розрізняє зазначені категорії. Під першою розуміється можливість особи використовувати або захищати свої права у будь-яких судах, компетентних виносити рішення в цивільних, торгових, адміністративних, соціальних чи податкових справах (п. 1 Резолюції № (78) 8). Правова консультація передбачає забезпечення особам, які перебувають в економічно несприятливому становищі, можливість одержання необхідної правової консультації з усіх питань, що можуть стосуватися їх прав та інтересів (п. 12 Резолюції № (78) 8) [1;2;3]. М. В. Стаматіною визначено сутність безоплатної правової допомоги як системи суспільних відносин, що складаються в результаті звернення визначених законом осіб до уповноважених органів, посадових осіб з метою отримання кваліфікованої правової послуги на безоплатній основі [4, с. 15].

У Загальній декларації прав людини визначено, що правова допомога – основне право людини і необхідний елемент справедливої, гуманної та ефективною системи правосуддя, яка заснована на верховенстві права. Це є основою для реалізації інших прав, включаючи право на справедливий суд, і важливою гарантією забезпечення фундаментальної справедливості та суспільної довіри до процесу судочинства [5]. Проте, не кожна людина може дозволити собі дорогі послуги фахівця-правника, отже обов'язок кожної розвиненої демократичної держави – забезпечити реалізацію права на кваліфіковану правову допомогу будь-якій особі. Забезпечення реалізації права на правову допомогу є не тільки конституційно-правовим обов'язком держави, а й дотриманням взятих Україною міжнародно-правових зобов'язань. Так, у межах стандартів ООН право на правову допомогу трактується досить розширено. В Основних положеннях про роль адвокатів,

прийнятих VIII Конгресом ООН із запобігання злочинам (1990 р.), під правом особи на правову (юридичну) допомогу розуміється право: на звернення за допомогою до адвоката за власним вибором для підтвердження своїх прав і для захисту на всіх стадіях кримінальної процедури (п. 1); на юридичну допомогу бідних і незаможних людей (п. 3); на консультацію про права й обов'язки з роз'ясненням принципів роботи правової системи, оскільки вони стосуються прав та обов'язків клієнта (пп. а) п. 13); на отримання допомоги клієнтом будь-яким законним способом і на вчинення адвокатом правових дій для захисту інтересів клієнта (пп. б) п. 13); на отримання допомоги в судах, трибуналах та адміністративних органах (пп. в) п. 13) [6]. Відомий французький юрист М. Молло у своїй праці «Правила адвокатської етики у Франції» зазначає, що адвокат повинен бути правдивим і стриманим. Адвокат ніколи не повинен забувати свою присягу, яка є його релігією і законом [7].

Відповідно до статті 59 Конституції України «Кожен має право на правову допомогу. У випадках передбачених законом, ця допомога надається безоплатно» [8].

Сучасна практика надання безоплатної правової допомоги, успадкована українською державою від попереднього тоталітарного режиму і, навіть, частково удосконалена поточним законодавством незалежної України, не могла відповідати європейським вимогам, а також зобов'язанням, які взяла країна при вступі до Ради Європи. На порядок денний постало питання щодо створення комплексної системи реалізації конституційного права кожного на правову допомогу, забезпечення належного виконання Україною її міжнародних зобов'язань у царині прав людини, запровадження європейських стандартів у питаннях надання правової допомоги та доступу до правосуддя. В усіх сферах правовідносин, у будь-якій галузі судочинства мав бути створений дієвий механізм повного або часткового фінансування правової допомоги за рахунок коштів Державного бюджету України [9, с. 10]. Важливим кроком у розвитку ефективної системи надання безоплатної правової допомоги стало прийняття у 2011 році Закону України «Про безоплатну правову допомогу» [10]. Основним завданням цього закону є створення ефективної системи надання безоплатної правової допомоги, тобто ефективної гарантії права кожного на правову допомогу. У даному законі визначено зміст цього права, порядок його реалізації, підстави і порядок надання такої допомоги, державні гарантії, повноваження органів виконавчої влади у зазначеній сфері, а також порядок оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб з питань безоплатної правової допомоги тощо. Ведучи мову про безоплатну правову допомогу, доцільно з'ясувати, що таке правова допомога. Згідно п. 3 ч. 1 статті 1 Закону, правова допомога – це надання правових послуг, спрямованих на забезпечення реалізації прав і свобод людини і громадянина, захисту цих прав і свобод, їх відновлення у разі порушення. Крім того, в Законі визначено згідно п. 4 ч. 1

статті 1, що правові послуги – це надання правової інформації, консультацій і роз'яснень з правових питань; складення заяв, скарг, процесуальних та інших документів правового характеру; здійснення представництва інтересів особи в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами; забезпечення захисту особи від обвинувачення; надання особі допомоги в забезпеченні доступу особи до вторинної правової допомоги та медіації [10]. У законі визначено два види БПД, які розмежовуються за критерієм доступу до судочинства: безоплатну первинну правову допомогу та безоплатну вторинну правову допомогу. Безоплатна первинна правова допомога (БППД) – вид державної гарантії, що полягає в інформуванні особи про її права і свободи, порядок їх реалізації, відновлення у випадку їх порушення та порядок оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. Згідно з ч. 2, ст. 7, 13 Закону до послуг, що включають БППД, належать: надання правової інформації, надання консультацій і роз'яснень з правових питань, допомога в складенні заяв, скарг та інших документів правового характеру (крім документів процесуального характеру), надання допомоги в забезпеченні доступу особи до вторинної правової допомоги та медіації.

Для сприяння постійному розвитку адвокатів та працівників системи, а також для розвитку дискусійного майданчику для інших зацікавлених сторін (поліції, прокуратури, судів, правозахисних громадських організацій, органів місцевого самоврядування тощо) в рамках співпраці з Проектом, Міжнародним фондом «Відродження» та Посольством Сполучених Штатів Америки утворено п'ять міжрегіональних ресурснокомунікаційних платформ (у Києві, Одесі, Львові, Дніпрі та Харкові) як структурні підрозділи Координаційного центру.

Бібліографічні посилання:

1. Гець О. Історичний та сучасний погляди на надання безоплатної правової допомоги адвокатами. Юриспруденція: теорія і практика. 2011. № 11. С. 23-27.
2. Гончаренко С. В. Проблеми надання безоплатної правової допомоги. Короткий огляд новітніх тенденцій. Адвокат. 2011. № 11. С. 12-16.
3. Резолюція (78) 8 Комітету Міністрів Ради Європи про юридичну допомогу та консультації від 2 березня 1978 р. / СПб: Парус, 2006. 254 с.
4. Стаматіна М. В. Організація діяльності щодо реалізації права громадян на безоплатну правову допомогу: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 / Харків, 2013. 21 с.
5. Загальна декларація прав людини: прийнята Генеральною асамблеєю ООН 10 грудня 1948 р. URL: https://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_015 (дата звернення: 20.10.2020)
6. Основні положення про роль адвокатів: прийняті VIII Конгресом ООН по запобіганню злочинам, 1990 р. [URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_835 (дата звернення: 20.10.2020)

7. Молло М. Правила адвокатской профессии во Франции (1842 г.) / М.: Издание Н. П. Шубинского, 1894. 98 с.
8. Конституція України : станом на 1 верес. 2016 р.. *Верховна Рада України*. Харків : Право, 2016. 82 с.
9. Закон України «Про безоплатну правову допомогу»: науково-практичний коментар. / К.: КП-Сервіс, 2012. 100 с.
10. Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 2 червня 2011 р. № 3460-VI // Відомості Верховної Ради України. 2011. № 51. Ст. 577.
11. Безоплатна правова допомога. Огляд системи надання безоплатної правової допомоги в Україні. URL: https://qala.org.ua/wp-content/uploads/2016/04/BAR_FINAL_23_10.pdf (дата звернення: 20.10.2020)

Іщенко Анна Анатоліївна,
студентка IV курсу юридичного факультету
Науковий керівник — к.ю.н., доцент Орлова О.О.
*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНСТИТУТУ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ

Відповідно до частини 1 статті 59 Конституції України кожен має право на правову допомогу.

2 червня 2011 року Верховна Рада України прийняла Закон України «Про безоплатну правову допомогу», який набув чинності 9 липня 2011 року.

Закон передбачає як первинну, так і вторинну безоплатну правову допомогу.

Первинна безоплатна правова допомога - це вид державної гарантії, що полягає в інформуванні особи про її права і свободи, порядок їх реалізації, відновлення у випадку їх порушення та порядок оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб.

Суб'єктами права на первинну безоплатну правову допомогу є всі особи, що перебувають під юрисдикцією України, а суб'єктами її надання є органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, фізичні та юридичні особи приватного права, а також спеціалізовані установи.

Вторинна безоплатна допомога - це вид державної гарантії, що полягає у створенні рівних можливостей для доступу осіб до правосуддя.

Суб'єкти права на вторинну безоплатну допомогу — це особи, середньомісячний сукупний дохід сім'ї яких є нижчим суми прожиткового мінімуму; діти-сироти; діти, позбавлені батьківського піклування; безпритульні діти; діти, які можуть стати або стали жертвами насильства в сім'ї; особи, до яких застосовано адміністративне затримання чи арешт; особи, які відповідно до положень кримінального процесуального законодавства вважаються затриманими; особи, стосовно яких обрано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою.

Суб'єктами надання вторинної безоплатної правової допомоги в Україні є центри з надання вторинної безоплатної правової допомоги, які є регіональними відділеннями Координаційного центру з надання правової допомоги, та адвокати, включені до Реєстру адвокатів, які надають вторинну безоплатну первинну допомогу.

Одним з головних недоліків Закону про БПД є те, що він не закріплює принцип вільного вибору особою захисника, що не відповідає статті 59 Конституції України.

Особу, щодо якої пред'явлене кримінальне обвинувачення і якій надається безоплатну правову допомогу, фактично позбавлено права на

вільний вибір захисника, що не узгоджується з Конституцією України та ЄКПЛ.

Особи, які мають фінансові ресурси, мають можливість вільно обрати собі адвоката за своїм вибором, тоді як ті, хто таких ресурсів не має, не мають вибору та змушені погодитись на адвоката, який їм на свій вибір надасть центр безоплатної правової допомоги, тобто виникає дискримінація за матеріальною та майновою ознакою.

Правова допомога, як правило, надається за бюджетні кошти кожному без винятку та без урахування його майнового стану.

Іншою проблемою є неможливість заміни адвоката безоплатної правової допомоги у певних випадках і подальше затягування кримінального провадження.

Одна з найголовніших проблем безоплатної правової допомоги - останнім часом надходять численні повідомлення про осіб, які постраждали від корупційних практик нинішньої системи безоплатної правової допомоги.

Багато положень Закону «Про адвокатуру» неодноразово підкреслюють, що адвокатська діяльність є незалежною професійною діяльністю, однак така незалежність порушується, оскільки адвокати безоплатної правової допомоги вимушені розголошувати адвокатську таємницю щодо клієнтів чи справ, коли вони надають певні документи посадовим особам системи безоплатної правової допомоги.

Низка осіб з системи безоплатної правової допомоги отримують доступ до матеріалів, на які розповсюджується адвокатська таємниця — це є порушенням законодавства України та міжнародних стандартів.

Для адвокатів системи безоплатної правової допомоги також існує потенційна загроза незалежності у зв'язку з оплатою їхньої праці, так як оплата праці таких адвокатів наразі знизилася порівняно з тим, якою вона була на початку, та в цілому є дуже невеликою, особливо після вирахування всіх податків.

Недостатня чи надана із затримкою винагорода в кращому випадку призводить до більшої залежності адвокатів від держави, а в гіршому – до корупції.

Ще одна проблема, це існуючі вимоги щодо звітності адвокатів системи безоплатної правової допомоги є складними та бюрократизованими, а тому вимагають перегляду і спрощення.

З метою отримання винагороди за свою роботу адвокати безоплатної правової допомоги повинні надавати до центрів безоплатної правової допомоги значну кількість підтверджуючих документів, здійснювати складні розрахунки.

Адвокати безоплатної правової допомоги часто не звертаються за отриманням винагороди, що також підтримує гіпотезу про корупційну практику, коли між адвокатом безоплатної правової допомоги та особою, яка отримує безоплатну правову допомогу, укладається додаткова угода.

Викликом для незалежної адвокатури є система допуску адвокатів до системи безоплатної правової допомоги через створення додаткових, непередбачених конкурсів з відбору адвокатів.

Це є неприпустимим, оскільки всі адвокати вже пройшли підготовку та показали свою кваліфікацію під час складання кваліфікаційного іспиту.

Така система вочевидь вступає в протиріччя з принципом саморегулювання адвокатури та адвокатської діяльності, її незалежності від держави та недискримінації при користуванні правом на здійснення адвокатською діяльністю.

Намір держави збільшити кількість адвокатів безоплатної правової допомоги також створює реальну загрозу для майбутньої незалежності адвокатської діяльності, а також можливість домінування держави над адвокатурою.

Держава оголосила про свій намір збільшити кількість адвокатів безоплатної правової допомоги до 15 тисяч - фактично половини з усіх існуючих в Україні адвокатів.

Також існує загроза для існування адвокатури, яка витікає з відмежування адвокатів безоплатної правової допомоги від інших адвокатів, саме ця обставина призвела до фактичного розколу адвокатури України на дві частини: на незалежних адвокатів та адвокатів з надання безоплатної правової допомоги.

З огляду на зазначені вище проблеми, які існують в системі безоплатної правової допомоги в Україні, існує потреба в її реформуванні.

Деякі з основних проблем, які пов'язані з порушеннями прав обвинувачених, винагородою адвокатів і витратами державних коштів, потенційно можуть бути вирішені шляхом реформування існуючої системи.

Однак фундаментальні питання підпорядкування адвокатури і потенційної загрози для незалежності судової влади та верховенства права в Україні можуть бути вирішені лише шляхом усунення державного контролю від надання безоплатної правової допомоги.

Проблематику безоплатної правової допомоги може вирішити створення юридичної особи публічного права (наприклад, Фонду правової допомоги), яка буде заснована державою, але управлятиметься незалежно від неї адвокатською спільнотою та фінансуватиметься державою та зовнішніми донорами і спонсорами, у тому числі приватним сектором.

Фонд правової допомоги буде контролюватися радою, яка повинна очолюватися незалежним адвокатом, обраним в ході вільних і відкритих виборів на встановлений строк.

Передбачається, що кожен адвокат матиме право без будь-яких додаткових тестувань або перевірки кваліфікації, добровільно надавати безоплатну правову допомогу.

Система надання безоплатної правової допомоги, яка наразі існує в Україні, є недосконалою і не гарантує важливі основні права людини, яка її потребує.

Недоліки в законодавстві та практиці надання безоплатної правової допомоги створили можливість недопустимого тиску і контролю на адвокатів зі сторони держави.

Існуюча модель безоплатної правової допомоги створює серйозні корупційні ризики та загрожує незалежності української адвокатури.

З огляду на це пропонується невідкладно змінити існуючу систему безоплатну правову допомогу на систему, яка забезпечить ефективно і прозоре використання коштів, що надходять до системи безоплатної правової допомоги, повагу до прав людини та дотримання професійних прав і гарантій адвокатів на справедливій, прозорій та недискримінаційній основі.

Бібліографічні посилання:

1. Волошин В. В Насущні проблеми адвоката. Ордер адвоката України. *Часопис Академії адвокатури України*. 2011. 4 (13)
2. Правила адвокатської етики, затверджені Установчим з'їздом адвокатів України від 17 листопада 2012 р.
3. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05 липня 2012 р. № 5076-VI. *Офіційний вісник України*. 2012. № 62. Ст. 17
4. Святоцький О. Д. , Михеєнко М. М. Адвокатура України: Навч. Посібник для студентів юрид. Вищих навчальних закладів і фак. К., 1997. С. 133
5. Святоцький О. Д., Михеєнко М. М. Адвокатура України: Навч. Посібник для студентів юрид. вищих навч. закладів і фак. К.: ІнЮре, 1997. 124 с.

Апанасова Владислава Сергіївна,
слухач магістратури юридичного факультету
Науковий керівник – к.ю.н. Іваниця А.В.
*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ПРАВОВИЙ СТАТУС СУБ'ЄКТІВ З НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ВТОРИННОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ

Основним завданням сучасної демократичної, правової та соціальної держави є охорона і захист прав та свобод людини і громадянина, а особливого захисту з боку держави потребують соціально незахищені категорії населення. Так, для захисту прав і свобод цих осіб передбачено систему безоплатної правової допомоги, зокрема вторинної. Однак, розвиток інституту потребує ґрунтовного дослідження правовий статус суб'єктів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу.

Актуальні питання у сфері безоплатної правової допомоги розглядали у свої працях О. Бандурка, Ю. Битяк, М. Колодій, Ю. Руснак, С. Стеценко, Ю. Тодика, Ю. Шемшученко, Ю. Шрамко та ін.

Для повного та ґрунтовного розкриття суб'єктного складу таких правовідносин необхідно визначити сутність правової допомоги. Відповідно до положень Закону України «Про безоплатну правову допомогу», правова допомога – це надання правових послуг, спрямованих на забезпечення реалізації прав і свобод людини та громадянина, захист цих прав і свобод, їх відновлення у разі порушення [4]. Правове положення суб'єктів права на безоплатну вторинну правову допомогу та суб'єктів надання такої допомоги міститься у Розділі III Закону «Надання безоплатної вторинної правової допомоги» [4]. Право на отримання безоплатної вторинної правової допомоги мають такі групи осіб: будь-яка особа, до якої застосовано адміністративне затримання або арешт; будь-яка особа, затримана в межах кримінального провадження; будь-яка особа, взята під варту в результаті обрання запобіжного заходу в межах кримінального провадження; будь-яка особа, яка згідно з КПК має право звернутися за правовою допомогою у разі: здійснення захисту за призначенням, залучення адвоката відповідними органами, коли обвинувачений самостійно не може залучити адвоката через відсутність фінансових ресурсів чи з інших об'єктивних причин, залучення адвоката з огляду на конкретні обставини кримінального провадження («інтереси правосуддя»), залучення для проведення окремої процесуальної дії; будь-яка особа, яка відбуває покарання у вигляді позбавлення волі (чи інших покарань, пов'язаних із несвободою); окремі вразливі категорії населення. Перелічені особи мають різний обсяг прав у сфері безоплатної вторинної правової допомоги, щодо деяких категорій осіб встановлена обмежена кількість можливостей отримання такої допомоги протягом року,

але категорій осіб, яким держава гарантувала право на отримання безоплатної вторинної правової допомоги – значна кількість [4].

До суб'єктів надання безоплатної вторинної правової допомоги в Україні відносяться центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги; адвокати, внесених до Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу [4]. Науковець Буряк Я.Я. зазначає, що все частіше почали висловлюватись пропозиції щодо передання функцій управління безоплатною правовою допомогою радам адвокатів регіонів. Науковець наголошує на тому, що такий вибір призведе до інституційного конфлікту інтересів, так як правом розпоряджатись фінансовими ресурсами на користь членів ради адвокатів регіонів мали б важіль впливу на волевиявлення адвокатів [1, с. 62].

Окрему увагу слід приділити адвокатурі як спеціальному суб'єкту надання безоплатної вторинної правової допомоги в Україні. Закон України «Про судоустрій та статус суддів» зазначає, що кожен є вільним у виборі захисника своїх прав. Для забезпечення права на захист від обвинувачення та надання правової допомоги в процесі вирішення справ у судах в Україні діє адвокатура [6]. За нормами Цивільного процесуального кодексу України правову допомогу надають адвокати або інші фахівці у галузі права [7]. Таку ж саму ідею підтримує й адміністративне судочинство, яким передбачено, що для надання правової допомоги під час вирішення справ у судах в Україні діє адвокатура. Відповідні положення містяться і в Господарському процесуальному кодексі України.

Деякі практичні працівники, зокрема судді, наголошують, що ст. 13 Закону має певні прогалини. Так, питання викликає наведений перелік осіб, що мають право надавати безоплатну вторинну правову допомогу та обсяг їх повноважень. Згідно із зазначеною нормою, суб'єктами надання вторинної правової допомоги є: Центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги та адвокати, включені до Реєстру адвокатів, які надають безоплатну правову допомогу. За змістом ст. 16, 17 Закону, такі Центри мають право на складення процесуальних документів за зверненням суб'єктів права на безоплатну вторинну правову допомогу. Тобто адвокати, які не включені до Реєстру адвокатів, що надають безоплатну правову допомогу не мають право надавати вторинну правову допомогу, в той час коли Центри та їх службовці (які не є адвокатами) – можуть [3]. Щодо наведеної тези, слід додати, що коментар був наданий у 2015 році, і станом на кінець 2020 року нормативні положення з цього питання залишились без змін.

Отже, безоплатна вторинна правова допомога належить до компетенції виключного кола суб'єктів, які передбачені чинним законодавством і тому є важливою для збереження Україною статусу правової держави. Система безоплатної вторинної правової допомоги на території України є значно вужчою за систему безоплатної первинної правової допомоги. Це зумовлено характером діяльності суб'єктів, які надають вторинну юридичну допомогу і можливістю надання такої допомоги особам, які особливо її потребують.

Безоплатна вторинна правова допомога, як і вся система безоплатної правової допомоги загалом існує для удосконалення механізму захисту прав і свобод людини і громадянина.

Бібліографічні посилання:

1. Буряк Я.Я. Порядок надання адвокатом безоплатної вторинної правової допомоги в цивільному процесі. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2018. № 2. С. 60-62.

2. Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від 6 лип. 2005 р. № 2747–IV. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15>.

3. Недоліки Закону України «Про безоплатну правову допомогу» : коментар судді Перевальського районного суду Луганської області Іванова А. URL: <http://unba.org.ua/assets/uploads/news/publikacii/ivanov-bpd-nedoliky.pdf>.

4. Про безоплатну правову допомогу : Закон України від 02.06.2011 № 3460-VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17>.

5. Про виконання річного плану діяльності у Дніпропетровській області на 2019 рік : Інформаційна довідка Другого дніпровського місцевого центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги. URL: <http://dnipro.legalaid.gov.ua/ua/mc/druhyi-dniproviskyi-mts-z-nadannia-bvpd>.
Про судоустрій та статус суддів : Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>.

Артем'єва Катерина Дмитрівна,
студентка III курсу юридичного факультету
Науковий керівник – к.ю.н., доцент Рибалкін А.О.
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

ПРОБЛЕМИ ЯКОСТІ НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ВТОРИННОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ

Безоплатна вторинна правова допомога є одним з видів державної гарантії, що полягає у створенні рівних можливостей для доступу громадян до правосуддя, і включає такі види юридичних послуг, як:– надання сприяння у забезпеченні доступу особи до вторинної правової допомоги та медіації, захист, представлення інтересів фізичних осіб в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами, підготовка документів процесуального характеру.

Вона полягає в представленні інтересів осіб, які мають право на таку допомогу, в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами та складанні документів процесуального характеру. Ця юридична допомога надається центрами безкоштовної вторинної юридичної допомоги та адвокатами, включеними до Реєстру адвокатів, які надають безкоштовну вторинну юридичну допомогу.

Метою безоплатної вторинної юридичної допомоги є: забезпечення доступності правового захисту для суспільства, надання можливості повною мірою отримувати відповідні послуги вразливим верствам населення, які не в змозі забезпечити дотримання своїх прав будь-яким іншим способом.

Згідно з Конституцією України та Законом України «Про безоплатну юридичну допомогу», всі особи, які перебувають під юрисдикцією України, мають право на безоплатну первинну юридичну допомогу [1].

Суб'єктами надання безоплатної первинної юридичної допомоги в Україні є: а) органи виконавчої влади; б) органи місцевого самоврядування; в) фізичні та юридичні особи приватного права; г) спеціалізовані установи [2].

Спеціалізовані установи, які надають безкоштовну первинну юридичну допомогу, що формуються органами місцевого самоврядування, є некомерційними організаціями, які користуються правами юридичної особи, мають власні бланки, печатку зі своїм найменуванням і фінансуються з місцевих бюджетів та інших джерел, не заборонених законом. Повноваження та порядок діяльності спеціалізованих установ з надання безоплатної первинної правової допомоги встановлюються Положенням про установу з надання безоплатної первинної правової допомоги, яке затверджується на підставі типового положення про установу з надання безоплатної первинної правової допомоги [4].

Однак тільки певні категорії осіб, визначені законом, мають право на безкоштовну вторинну правову допомогу, на відміну від основного. Вона здійснюється з урахуванням двох критеріїв-критерію низького доходу і приналежності до тих категорій осіб, для яких законами вже встановлено право на безкоштовну юридичну допомогу.

Згідно з критерієм малозабезпеченості, закон надає право на безкоштовну вторинну правову допомогу особам, середньомісячний сукупний дохід сім'ї яких нижче розміру прожиткового мінімуму, розрахованого та затвердженого відповідно до Закону України «Про прожитковий мінімум» для осіб, що належать до основних соціально-демографічних груп населення, та інвалідам, яким призначається пенсія або допомога замість пенсії у розмірі менше двох прожиткових мінімумів для інвалідів [2].

Суб'єктами надання безкоштовної вторинної правової допомоги в Україні є: Центри надання безоплатної вторинної юридичної допомоги; адвокати, включені до Реєстру адвокатів, які надають безкоштовну вторинну правову допомогу на постійній основі за договором; адвокати, включені до Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну юридичну допомогу на тимчасовій основі на підставі договору. Даний вид діяльності фінансується з державного бюджету України [2].

Слід зазначити, що право на юридичну допомогу є елементом реалізації таких важливих принципів демократичної держави, як право на доступ до правосуддя і справедливий судовий розгляд. Водночас держава зобов'язана забезпечити особі реальний, а не формальний доступ до суду внаслідок надання юридичної допомоги [6], у зв'язку з чим наша увага звертається на фактичне забезпечення принципів цієї допомоги, а саме на доступність та якість її надання.

Аналіз звернень до відповідних центрів показує, що найбільш поширеною категорією осіб, які потребують безкоштовної юридичної допомоги, є малозабезпечені громадяни [5]. У порядку, встановленому статтею 18 Закону України «Про безоплатну юридичну допомогу», заява про надання одного з видів юридичних послуг подається особами, які досягли повноліття, до центру з надання безкоштовну вторинну правову допомогу або до територіального органу юстиції за місцем фактичного проживання таких осіб, незалежно від реєстрації місця проживання або місця перебування особи [2]. Разом із заявою на безкоштовну вторинну правову допомогу особа (або її законний представник) має подати документи, що підтверджують належність особи до однієї з вразливих категорій, серед яких зазначаються характеристики особи, щодо якої звертається законний представник. Нормативне закріплення цих положень з урахуванням принципу правової визначеності, мабуть, не викликає жодних сумнівів у реалізації заявлених гарантій.

У той же час на практиці багато людей, які прагнуть отримати безкоштовну юридичну допомогу, стикаються з досить великими

труднощами. Спочатку вони пов'язані з доступом до самої юридичної допомоги. Зокрема, мова йде про отримання та самостійну підготовку низки документів, які потрібні центрами для надання безкоштовної допомоги. Для деяких категорій осіб, які не можуть самостійно захистити свої порушені чи оспорювані права або здійснювати процесуальні повноваження у зв'язку з недосягнення повноліття, недієздатністю або обмеженою дієздатністю, такі вимоги, як правило, ставлять під сумнів доступність даної державної послуги.

Отже, конституційне право людини на отримання юридичної допомоги відіграє важливу роль у забезпеченні захисту та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні як демократичній, соціальній та правовій державі. Гарантія права особи на отримання юридичної допомоги, а у випадках, передбачених законом, і безоплатної юридичної допомоги, є не тільки конституційно-правовим обов'язком держави, а й дотриманням прийнятих Україною міжнародно-правових зобов'язань.

Бібліографічні посилання:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до статті 80 Конституції України (щодо недоторканності народних депутатів України)» від 03 вересня 2019 р. Відомості Верховної Ради України. 2019. № 38. Ст. 160.).

2. Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 02.06.2011 року № 3460-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 51. Ст.577. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text>.

3. Про прожитковий мінімум: Закон України від 15.07.1999 № 966-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 38. Ст.348. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/966-14#Text>.

4. Про затвердження Типового положення про устанovu з надання безоплатної первинної правової допомоги від 28.03.2012 № 483/5 / Міністерство юстиції України URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0474-12#Text>.

5. Сірош Д.М. Фінансування витрат на безоплатну правову допомогу в судочинстві України. Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. 2014. № 2. С. 102–106.

6. Ісакова В.М. Право на правову допомогу як елемент принципу доступності правосуддя. *Форум права*. 2012. № 4. С. 404–410

Артьоменко Владислава Валентинівна,
студентка III курсу юридичного факультету
Науковий керівник – к.ю.н., доцент Рибалкін А.О.
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

ПРОБЛЕМИ ЯКОСТІ НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ПЕРВИННОЇ ДОПОМОГИ В УКРАЇНІ

Однією з найважливіших соціальних цінностей і головним об'єктом більшості конституційно-правових відносин є права і свободи людини і громадянина, які згідно зі ст. 55 Конституції України захищаються судом. Кожен має право на захист своїх прав і свобод від порушень та незаконного втручання будь-якими способами, не забороненими законом. Водночас основний закон держави (стаття 59) гарантує кожному право на професійну правову допомогу, яка надається безкоштовно у випадках, передбачених законом. Проте, в умовах сьогодення якість надання такої допомоги потребує вдосконалення, що зумовлено досить невисоким рівнем довіри в суспільстві до безоплатної правової допомоги та до суб'єктів, які її надають.

На регулятивному рівні механізм реалізації конституційного права на безоплатну правову допомогу закріплений у Законі України «Про безоплатну правову допомогу», який визначає порядок, причини та об'єкти її надання, державні гарантії надання безоплатної правової допомоги, повноваження органів виконавчої влади у цій сфері, порядок оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, місцевих органів влади, їх посадових та службових осіб у цих питаннях. З цим пов'язана необхідність вивчення стану регулювання надання безоплатної правової допомоги та реалізації цієї правової можливості громадянами [3].

Деякі аспекти цього питання були вивчені: О.Д. Бойков, Т.В. Варфоломеева, Є.В. Васковський, С.Є. Лібанова, Т.Б. Вільчик, О.О. Воронов, О.П. Галоганов, І.Ю. Гловацький, О.С. Деханов, А.В. Козминих, С.І. Сафулько, О.Д. Святоцький, Є.Г. Тарлоу, Л.В. Тацій, П.В. Хотенець, Д.П. Фіолевський, Ю.Т. Мрамко, О.Г. Яновська та інші вчені. Однак більшість досліджень правової допомоги (наприклад [2-7]) були внесені до прийняття останніх змін до Конституції України про правосуддя, тому вони не охоплюють усіх сучасних питань. Зокрема, сучасний стан національного законодавства, щодо надання безоплатної допомоги малозабезпеченим людям, можливості імплементація стандартів та положень міжнародно-правових документів [1, с. 19-23]

Відповідно до Закону України "Про безоплатну правову допомогу", основними принципами є надання безоплатної правової допомоги, що гарантується державою, доступність (частина 3 статті 5) та забезпечення якості безоплатної правової допомоги (частина 4 статті 5). З цієї точки зору вирішальним є те, що закон передбачає надання певних видів безоплатної

правової допомоги - первинної та вторинної. Тому законодавець розрізняє терміни «доступ до права» (англ. access to law, фр. acces au droit) та «доступ до правосуддя» (англ. access to justice, фр. acces au justice) як різні юридичні категорії, що є різними за формою, змістом та способом реалізації [3].

Безоплатна первинна допомога вважається видом державної гарантії, що складається з інформування особи про її права та свободи, порядку їх реалізації, відновлення у разі порушення та оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, місцевих органів влади, посадових осіб та державних службовців. Безкоштовна вторинна правова допомога – це вид державної гарантії, що полягає у створенні різних можливостей для фізичних осіб отримати доступ до правосуддя. Отже, безкоштовна первинна правова допомога, в принципі, покладається на обов'язок державних органів влади та місцевого самоврядування надавати послуги державного управління, а вторинна – надається вразливим групам населення та надається юристами та адвокатами [2, с. 40].

Суб'єктами безоплатної первинної правової допомоги в Україні є: органи виконавчої влади; органи місцевого самоврядування; фізичні та юридичні особи приватного права; спеціалізовані установи.

Слід підкреслити, що право на правову допомогу є частиною реалізації таких важливих принципів демократичної держави, як право на доступ до правосуддя та справедливий суд. У такому випадку обов'язок держави забезпечити особі реальний, а не офіційний доступ до суду внаслідок надання правової допомоги [4, с. 407], у зв'язку з чим ми звертаємо увагу на фактичне надання принципів цієї допомоги, а саме - доступність та якість її надання.

На практиці в той же час багато людей, які мають намір отримати безоплатну правову допомогу, стикаються з багатьма труднощами. З самого початку вони були пов'язані з самим доступом до правової допомоги. Зокрема, це стосується прийняття та незалежної розробки ряду документів, необхідних централ для надання безкоштовної допомоги. Для деяких категорій людей, які не можуть самостійно захистити свої порушені або оспорювані права або здійснити процесуальні повноваження через меншість, недієздатність або обмежену дієздатність, такі вимоги, як правило, ставлять під сумнів доступність цієї державної послуги [5, с. 310-343].

Отже, конституційне право особи на правову допомогу відіграє важливу роль у забезпеченні захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні, як демократичній, соціальній та правовій державі. Якість безоплатної правової допомоги залежить від багатьох чинників. Зокрема, адвокатами обговорювалась теза про стимулювання до надання якісної допомоги, оскільки значна кількість справ, які знаходяться в адвоката заважає концентрації, і як наслідок, зменшує рівень позитивних рішень. Крім того, безоплатна правова допомога не передбачає підтримку громадян у зверненні до міжнародних судових установ, наприклад, до Європейського суду з прав людини. Допомога на міжнародному рівні може бути надана

системою громадських приймалень Української Гельсінської спілки з прав людини. Для розвитку системи безоплатної вторинної правової допомоги та підвищення рівня довіри громадян до неї необхідно здійснити ряд законодавчих та організаційних змін, оскільки, незважаючи на позитивні кроки, залишаються невирішеними питання у зазначеній сфері, або вирішеним формально.

Бібліографічні посилання:

1. Бреус С.М. Зміст права на гарантовану державою безоплатну професійну правничу допомогу та перспективи законодавчого врегулювання механізмів його реалізації. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2017. № 1. С. 19–23.

2. Вільчик Т.Б. Адвокатура як інститут реалізації права на правову допомогу: порівняльноправовий аналіз законодавства країн Європейського Союзу та України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук: 12.00.10 / Вільчик Тетяна Борисівна; Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. Харків, 2016. 40 с.

3 Про безоплатну правову допомогу: закон України від 02.06.2011 № 3460-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text> (дата звернення 22.11.2020).

4. Ісакова В.М. Право на правову допомогу як елемент принципу доступності правосуддя. *Форум права*. 2012. № 4. С. 404–410.

5. Сакара Н.Ю. Правова допомога у цивільному судочинстві. В кн.: *Цивільне судочинство України: основні засади та інститути: моногр.* / за ред. В.В. Комарова. Харків: Право, 2016. С. 310–343.

Бешкенадзе Ганна Володимирівна,
студентка ІІ курсу юридичного факультету
Науковий керівник – к.ю.н. Іваниця А.В.
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНСТИТУТУ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ

У час становлення України як правової, демократичної та соціальної держави важливе місце у досягненні країною гідного рівня життя громадян, згладжування соціальної диференціації і допомоги тим, хто її потребує, посягає безоплатна правова допомога. За Законом вона поділяється на первинну та вторинну [1]. Первинна правова допомога передбачає надання консультацій, інформації з юридичних питань та складення різноманітних правових документів; вторинна правова допомога розуміється вже як гарантія держави у створенні рівних умов для доступу громадян до правосуддя і процесу, тобто забезпечує представництво інтересів осіб у судах (або перед іншими особами) та захист людини, яка звернулася по допомогу. Коло осіб, які мають право на вторинну правову допомогу обмежується чотирнадцятю статтею Закону України «Про безоплатну правову допомогу».

За весь час існування документу виникає багато проблем і питань, які досі не вирішені. У своїй праці я хочу розглянути ті, що порушують права людини, гендерні права, професійні права адвокатів та питання про фінансування системи безоплатної правової допомоги [4]. Починаючи з проблем, які порушують права людини варто сказати, що Закон не закріплює вільний вибір особою захисника у процесі, адже це противажить одразу і Конституції України, і Конвенції з прав людини. У Законі затверджено, що саме центр безоплатної правової допомоги приймає рішення про надання вторинної правової допомоги та призначає захисника, таким чином особа, щодо якої пред'явлене кримінальне обвинувачення і якій надається правова допомога, де-факто позбавлена права на вільний вибір захисника, що не узгоджується з Конституцією України та Конвенцією про захист прав людини. Також у Законі є порушення у вигляді дискримінації за майновим станом, оскільки саме центр надання безоплатної правової допомоги призначає адвоката і особа, яка звернулася по допомогу не має вибору та повинна погодитися з кандидатурою, оскільки не має фінансових ресурсів для укладання договору з іншим адвокатом [3]. Це також перечить статті про дискримінацію з Конвенції про права людини. Як одна з чергових проблем – невстановлення критеріїв надання безоплатної правової допомоги малозабезпеченим громадянам та часових обмежень щодо перевірки майнового статусу громадян. Як результат - така правова допомога, як правило, надається за кошти із бюджету кожному без винятку та без урахування його майнового стану. З публічної інформації Асоціації Адвокатів України відомо, що наразі діюче кримінально-процесуальне законодавство України за певних обставин дозволяє судові змусити обвинуваченого користуватися адвокатом, якого надає центр безоплатної правової допомоги, незалежно від фінансового стану обвинуваченого. Навіть якщо громадянин має фінансові ресурси заплатити за юридичну

допомогу і найняв декількох адвокатів за власним бажанням, органи слідства чи суд можуть у певних випадках призначити (або призначають) адвоката безоплатної правової допомоги, аби прискорити провадження, а в деяких випадках і вплинути на провадження. До переліку проблем, що порушують права людини слід також віднести неможливість заміни адвоката (що затягує кримінальний процес) та численні звернення громадян з питання корупційних діянь безоплатної правової допомоги (надання додаткових платних послуг, укладання додаткових платних угод).

Велику увагу слід приділити гендерному питанню. Доповідь Габрієли Кнауль, яку представили Раді з прав людини ООН 29 квітня 2011 року, дуже чітко висвітлює проблеми гендерного аспекту, а сама доповідь вказує на засоби правового захисту, які мають бути. по-перше, доступними, по-друге, адекватними, а також враховувати гендерний чинник. Саме такий захист є умовою для реалізації доступу до правосуддя жінкам. Держава зобов'язана сприяти доступності, прозорості правосуддя та судового процесу для всіх людей та нейтралізувати усі дискримінаційні впливи, зокрема за ознакою статі. Мають місце також позитивні дії, що спрямовані на допомогу та забезпечення доступу до правосуддя. Але, нажаль, Закон України «Про безоплатну правову допомогу» не приділяє достатньо уваги всім гендерним питанням, які дуже гостро постають не тільки у нашій країні, а і у світі [5].

Окреслити проблему безоплатної правової допомоги у сфері адвокатської діяльності можна за допомогою Закону України «Про адвокатуру», який характеризує адвокатську діяльність, як незалежну від держави [6]. Але ця незалежність руйнується через розголошення адвокатської таємниці щодо їхніх клієнтів або справ, коли звітуються перед посадовими особами центру безоплатної правової допомоги. Це порушення і законодавства України, і міжнародного. Схожа за природою проблема – це проблема нерівномірного розподілу справ серед адвокатів. Вона породжує загрозу незалежності адвокатів системи безоплатної правової допомоги у зв'язку з оплатою їхньої праці.

Проблеми, пов'язані з корупційними діяннями існують у всіх сферах державної роботи, тому сегмент безоплатної правової допомоги не став виключенням. Вже відомо, що кошти з бюджету України використовуються непрозоро та неефективно у відношенні центрів правової допомоги. Оскільки кількість працівників збільшується щороку у геометричній прогресії, постає велика проблема контролювати та упорядковувати витрати на утримання центрів та оплати роботи працівників. Дуже великий вплив мало зменшення фінансування роботи адвокатів та при цьому збільшення фінансування саме апарату безоплатної правової допомоги.

Отже, як і держава, система безоплатної правової допомоги знаходиться у перехідному положенні та потребує багато доробок. Дуже важливим є підтримка розвитку цієї системи, оскільки вона забезпечує належний та рівний доступ до правосуддя, юридичної інформації, суду та консультацій. Але існує перелік проблем та невіршених питань, що постали за період роботи Закону, що регулює цю систему. Зокрема, я маю на увазі проблеми, пов'язані з жорстким порушенням прав і свобод людини, дискримінацією за ознакою статі, недбалим відношенням до праці адвокатів

та неузгодження їхньої роботи із Законом України «Про адвокатуру», а також корупційні схеми у діяльності системи правової допомоги. Тож, система потребує негайного реформування та корінних змін: вдосконалення доступності та зрозумілості чіткого кола осіб, які мають права на допомогу, покращення алгоритму призначення адвокатів та контроль за якістю наданої допомоги. Тому лише через зміни цієї системи можна досягти найкращого результату.

Бібліографічні посилання:

1. Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 02.06.2011 року № 3460-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 51. Ст.577. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text>.
2. Конституція України від 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до статті 80 Конституції України (щодо недоторканності народних депутатів України)» від 03 вересня 2019 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 38. Ст. 160.).
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: ратифіковано Законом № 475/97-ВР від 17.07.97.
4. Система безоплатної правової допомоги в Україні: поточні проблеми та рекомендації щодо її реформування: Звіт. Національна асоціація адвокатів України/ Затв. ріш. Ради адвокатів України №125 від 13.11.2015 р.
5. Анотації до порядку денного сімнадцятої сесії Ради з прав людини / Генеральна Асамблея ООН/ A/HRC/17/1, п. 39–45. 2011р.
6. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 року № 5076-VI. *Відомості Верховної Ради*. 2013. № 27. Ст.282.

Васецький Артем Олександрович,
слухач магістратури юридичного факультету
Науковий керівник – к.ю.н., доцент Рибалкін А.О.
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

ПОНЯТТЯ ТА ПРАВОВА СУТНІСТЬ БЕЗПОПЛАТНОЇ ВТОРИННОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ

В сучасному світі більшість держав намагаються вирівняти права громадян, незалежно від їхнього матеріального становища та соціального статусу. Ця рівність досить часто виражається в можливості людей займати певні посади, або надаються певні пільги чи допомога. Можливість отримати захист свої інтересів стала не проблемою для сучасного суспільства. Досить часто звертаючи увагу на судову та слідчу практику, можна побачити як суд назначає тій або іншій особі захисника від регіонального центру безоплатної правової допомоги, даний факт є підтвердженням того, що людина не маючи можливості забезпечити собі захист може отримати його за кошт держави, в даному випадку суд виносить ухвалу, відповідно до якої центр надає такого захисника. Однак звернувши увагу більше на цю тему, на мою думку, варто зазначити, що більшість людей не володіє інформацією, яким чином можна отримати безоплатну правову вторинну допомогу, що для цього потрібно, так й взагалі не розуміють, що собою являє дефініція «безоплатна вторинна правова допомога», тому дана тема є актуальною та цікавою.

Безоплатна вторинна правова допомога досить рідко ставала питання для розгляду в наукових працях, дану тему часто розглядали в теоретичному аспекті такі вчені як Павлик Л.В., Петрович З.З., Цмоць У.О., Іванцова А.В., Наливайко В.С. та інші, проте більшість із них визначали лише загальні риси даного поняття не загострюючи увагу на практичному застосуванні, тому вважаю за потрібне крім характеристики загальної сутності та поняття звернути увагу на процедуру та порядок отримання безоплатної вторинної правової допомоги в нашій країні.

Безоплатна правова допомога, як можна побачити, характеризується головною ознакою як безкоштовність, людина яка її потребує не сплачує кошти за роботу адвоката, а отримує консультацію тощо безоплатно, однак робота цього правознавця оплачується державою. Досить влучно з приводу безоплатної правової допомоги висловилися науковці, а саме що інститут безоплатної правової допомоги є невід'ємним елементом правової системи кожної демократичної правової держави необхідність цього інституту в Україні обумовлена передусім нормами Конституції України та нормами міжнародного права та що проблема доступу до цієї допомоги є одна із найважливіших аспектів в реалізації прав людини [3,с.51].

Для того, щоб більш детально охарактеризувати тему, варто зазначити, що відповідно до статті 59 Конституції України кожному гарантовано право

на правову допомогу [1]. В той же час нашим законодавцем для врегулювання цього питання, створили відповідний Закон України «Про безоплатну правову допомогу», це нормативно-правовий акт зазначає загальні положення надання правової допомоги. Таким чином відповідно до статті 13 вище зазначеного закону, під безоплатною вторинною правовою допомогою, варто розуміти вид державної гарантії, що полягає у створенні рівних можливостей для доступу осіб до правосуддя. До даної допомоги включаються такі види правових послуг: захист; здійснення представництва інтересів осіб, що мають право на безоплатну вторинну правову допомогу, в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами; складення документів процесуального характеру [2].

Варто зазначити, що в сучасному світі, виникає не довіра до таких адвокатів, адже існує думка, що вони не зацікавлені в тому, щоб захищати своїх клієнтів, проте на мою думку це лише суб'єктивна думка, яка була сформована під тиском різноманітних факторів та впливових осіб. Враховуючи, що більшість адвокатів, яких нараховують центри надання безоплатної правової допомоги найчастіше особи, які мають досить великий досвід в захисті та представництві особи, тому вони частіше за все об'єктивно оцінюють ситуацію та надають інформацію клієнтам щодо можливості вирішення кожного спору. Тож визначивши поняття безоплатної вторинної правової допомоги, варто перейти до її сутності, на мою думку саме цей аспект варто найбільш повно охарактеризувати, адже за допомогою цього можна зрозуміти, що саме до правової допомоги входить.

Аналізуючи інформацію отриману з різноманітних джерел, варто зазначити, що вторинна правова допомога може бути надана категоріям осіб, які зазначені в ч.1 ст. 14 Закону України «Про безоплатну правову допомогу», варто звернути увагу, що відповідно до останньої зміни цієї статті, до осіб, які можуть отримати безоплатну вторинну правову допомогу відносять і особи, які звернулися із заявою про визнання особою без громадянства. Взагалі, на мою думку, під час визначення захисника за кошт держави, варто враховувати статус особи, його матеріальне положення, тощо, не для того, щоб її ущемити в правах, а навпаки допомогти вирішити питання, які можуть покращити певні аспекти її життя.

Сутність безоплатної вторинної правової допомоги полягає в наданні людині певного захисту своїм правам та інтересам. На мою думку, наша держава наданням такої допомоги приблизила нас ближче до Європейського союзу, адже це відкриває простір для захисту прав людини, надає можливість людині, яка немає достатньо коштів, що знайти гарного та професійного адвоката, отримати захист та допомогу у вирішенні юридичних питань [4,с.44].

Враховуючи тему, варто зазначити, що для того, щоб отримати безоплатну вторинну правову допомогу варто здійснити такі кроки: бути особою, що зазначена в ч.1 ст. 14 Закону України «Про безоплатну правову допомогу»; звернутися до найближчого регіонального центру правової

допомоги; отримати консультацію в центра щодо надання права на безоплатну правову допомогу, а також отримати інформацію щодо дати та часу візиту та необхідних документів для прийому; скласти звернення в письмовій формі до центру(допомогу в його складенні може надати працівник регіонального центру правової допомоги); подати до центру документи, які підтверджують необхідність отримання безоплатної правової допомоги.

Характеризуючи безоплатну правову допомогу, варто зазначити, що всі адвокати, які внесені до їхнього реєстру проходять обов'язковий конкурсний відбір та регулярне навчання, що підвищує рівень їхньої кваліфікації та дає можливість адвокату орієнтуватися у новелах законодавства.

Отже, забезпечення людині права на безоплатну вторинну допомогу є одним із найважливіших кроків побудови європейської демократичної держави, оскільки гарантуючи захист соціально незахищених категорій осіб, держава гарантує дотримання загальнолюдських демократичних цінностей, що у свою чергу зумовлює розвиток правової та соціальної держави.

Бібліографічні посилання:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996. № 254к/96-ВР. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 24.11.2020)

2. Закон України «Про безоплатну правову допомогу» від 02.06.2011 року № 3460-VI: із змінами і доповненнями [Електронний ресурс] URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3460-17> (дата звернення 24.11.2020)

3. Данилевська Ю.О., Павлик Л.В., Петрович З.З., Цмоць У.О. Право особи на безоплатну правову допомогу. Львів: ЛьвДУВС, 2018. 136 с. URL: http://nbuviar.gov.ua/images/dorobku_partneriv/Pravo%20osoby%20na%20bezoplatnu%20pravovu%20dopomohu.pdf (дата звернення 23.11.2020)

4. Іванцова А. В. Поняття безоплатної правової допомоги в Україні та за кордоном. Часопис Академії адвокатури України. 2015. Т. 8, № 3. С. 40–45. URL: http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/10763/1/Ivantsova_40-45.pdf (дата звернення 23.11.2020).

Возна Дар'я Вікторівна,
слухач магістратури юридичного факультету
Науковий керівник – д.ю.н., доцент Голобутовський Р.З.
*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСНОВНИХ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ЧЕРЕЗ СИСТЕМУ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ

Актуальним питанням постає забезпечення основних прав і свобод людини саме через систему безоплатної правової допомоги, яка почала ефективно діяти в останні декілька років. Саме система безоплатної правової допомоги є можливістю захистити свої права та реалізувати своє конституційне право на правову допомогу категоріям осіб, які не мають можливості понести витрати на правову (правничу) допомогу надану адвокатом. На сьогоднішній день постає проблема недостатньої поінформованості людей про їх гарантоване право на безоплатну допомогу.

Питання забезпечення основних прав і свобод людини через систему безоплатної правової допомоги досліджувалось в працях: О.М. Бандурки, Т.В. Варфоломеєвої, Т. О. Гуржій, О. В. Кузьменко, Р. О. Куйбіда, В.І., А.Т. Комзюка, В.В. Копейчикова, П.М. Рабіновича, Ю.М. Тодики, Шишкін, О. Г. Яновська, та багатьох інших.

Конституційне право особи на кваліфіковану правову допомогу належить до інституту основних прав і свобод людини і громадянина, які лежать в основі правового статусу особистості. Дане право, з одного боку, є одним з найважливіших прав людини і громадянина, а з іншого – гарантією дотримання комплексу інших прав особистості. Юридична природа права на безоплатну правову допомогу містить у своєму нормативному змісті єдність матеріального і процесуального начал, воно може розглядатися як правогарантія, яке повинно забезпечити належні юридичні умови для послідовної реалізації права і ефективного досягнення громадянами юридичних цілей. Право громадян на безоплатну правову допомогу закріплено у Конституції України, прийнятій ще 1996 року. Однак впродовж п'ятнадцяти років у державі не існувало механізму реалізації цього права. Із прийняттям 2011 року Закону України «Про безоплатну правову допомогу» було сформовано відповідну нормативно-правову базу та утворено систему надання безоплатної правової допомоги. Завдяки системі надання безоплатної правової допомоги реалізується конституційне право українців на правовий захист, забезпечуються рівні можливості для кожного вирішувати свої життєві проблеми у правовий спосіб, створили реальні можливості для запобігання порушенням прав людини та захисту прав людини. [1, с. 39-40]

Безоплатна первинна правова допомога: Відповідно до Конституції України (стаття 59) і згідно з Законом «Про безоплатну правову допомогу» право на безоплатну первинну допомогу гарантується всім особам, які

перебувають під юрисдикцією України, тобто всім громадянам України, а також іноземцям, особам без громадянства, а також біженцям (незалежно від їх соціального / фінансового стану).

Безоплатна правова допомога є важливою складовою справедливої, гуманної та ефективною системи правосуддя, що спирається на принцип верховенства права. Така допомога є державною гарантією, необхідною для реалізації інших прав, включаючи право на справедливий судовий розгляд і право на захист [2].

Міжнародно-правові акти передбачають право на справедливий суд і доступ до суду як неодмінний його елемент, підкреслюючи поряд із цим, що вказане право не може бути ефективно реалізовано без забезпечення права на правову допомогу. Посилання на обов'язок держави забезпечити особі реальний, а не формальний доступ до суду, що містяться в низці міжнародно-правових документів, рішень Європейського суду з прав людини, рекомендаціях і резолюціях Комітету Міністрів Ради Європи, у тому числі передбачає необхідність якісної реалізації права на правову допомогу.

Місією БПД є захист прав людини шляхом забезпечення рівного доступу до правової інформації та правосуддя, посилення правових можливостей і правової спроможності представників соціально вразливих груп, територіальних громад і спільнот. Люди в Україні використовують правові інструменти для вирішення своїх життєвих питань і мають рівний доступ до правосуддя. Мережа незалежних надавачів безоплатної правової допомоги відповідає правовим потребам людей.

Завдяки системі БПД все частіше люди в Україні використовують правові інструменти для вирішення своїх життєвих питань і мають доступ до правосуддя. Завдяки правильно встановленим місії, баченням, цінностям мережею незалежних надавачів безоплатної правової допомоги, що відповідає правовим потребам людей, незалежною структурою, яка стрімко розвивається, українське суспільство стане правосвідомим і захищеним з боку держави [3].

Безоплатна правова допомога за визначенням Європейського суду повинна бути дієвою та ефективною. Суд зазначає, що підпункт (с) пункту 3 Статті 6 Конвенції гарантує право на адекватний захист в ході судового розгляду, який здійснюється як особисто, так і за допомогою адвоката; це право посилюється обов'язком з боку держави надати в певних випадках безкоштовну юридичну допомогу. ЄСПЛ нагадав, що Конвенція покликана гарантувати не теоретичні або ілюзорні права, а їх практичне і ефективне здійснення; це особливо справедливо по відношенню до права на захист, яке займає чільне місце в демократичному суспільстві, як і саме право на справедливий судовий розгляд, з якого воно випливає.

Забезпечення реалізації права на БПД, у відповідності до конкретизованих умов її надання, вимагає впровадження державою ефективного правового та організаційного механізму, заснованого на європейських стандартах. Страсбурзький суд вимагає, щоб умови надання

допомоги за рахунок держави були досить чітко визначені, а процедура розгляду запиту на допомогу була прозорою і зрозумілою громадянам. [4].

Незалежно від того, наскільки всеосяжною є система правової допомоги, якщо громадянин не знає про її існування або її зміст, це може становити загрозу для верховенства права і викликає необхідність у проведенні правової просвіти суспільства. Ознайомлення населення із системою правової допомоги має вирішальне значення для держави та належного забезпечення верховенства права. Аналіз статистики наводить на думку, що наявний брак обізнаності стосовно своєчасного отримання правової допомоги. Кількість звернень про надання правової допомоги є відносно малою. Також дослідження вказують на низький рівень обізнаності в суспільстві [4].

Отже, система безоплатної правової допомоги забезпечує реалізацію основних прав і свобод людини, зокрема, права на правову допомогу гарантоване Конституцією України. Проте, з огляду на принципи верховенства права, необхідним є покращення системи інформування осіб про можливість отримання безоплатної допомоги та роз'яснення щодо розмежування первинної та вторинної правової допомоги. Дана система є надзвичайно необхідною для представників соціально вразливих груп населення, а тому потребує подальшого активного та якісного розвитку.

Бібліографічні посилання:

1. Право особи на безоплатну правову допомогу / Ю. О. Данилевська, Л. В. Павлик, З. З. Петрович, У. О. Цмоць. Львів: ЛьвДУВС, 2018. 136 с.

2. Координаційний центр з надання безоплатної правової допомоги. URL: <http://legalaid.gov.ua/ua/>

3. Хаустова М.Г. Право на безоплатну правову допомогу як елемент принципу доступності правосуддя в умовах глобалізаційних процесів. Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». 2016. №1 (13).

4. Оцінювання системи безоплатної вторинної правової допомоги в Україні у світлі стандартів і передового досвіду Ради Європи. URL: <https://rm.coe.int/16806ff4a9>.

Жиляк Валерія Русланівна,
студентка III курсу юридичного факультету
Науковий керівник – к.ю.н. Іваниця А.В.
*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ПОРЯДОК ФІНАНСУВАННЯ ВИТРАТ НА БЕЗОПЛАТНУ ВТОРИННУ ПРАВОВУ ДОПОМОГУ

Фінансування безоплатної правової допомоги, можна уявити як структурований процес, який включає в собі: вивчення елементів, за допомогою яких існує концептуальний цілісний погляд на це явище. Тому, станом на сьогодні важливим є з'ясування послідовності вчинення певних дій, спрямованих на бажаний результат – оплату гарантованої державою правової допомоги. Порядок надання безоплатної правової допомоги розкрито в спеціальному законодавчому акті України [1]. Фінансування витрат на ту чи іншу державну програму, в свою чергу, передбачає ряд кроків та рішень, тобто елементи цього процесу відповідним чином упорядковані, організовані.

Різні аспекти функціонування інституту безоплатної правової допомоги досліджували вітчизняні та зарубіжні вчені, серед яких: О.А. Банчук, Є.Ю. Бова, В.В. Букач, М.В. Вітрук, Р.Ф. Гринюк, Д.А. Гудима, М.М. Гультай, С.Д. Гусарев, В.О. Демиденко, М.С. Демкова, С.П. Добрянський, В.М. Ісакова, Б.В. Калиновський, Н.В. Камінська, Н.І. Карпачова, А.М. Колодій, А.Т. Комзюк, В.В. Копейчиков, В.О. Котюк, Р.О. Куйбіда, В.С. Личко, М.Т. Лоджук та інші.

Сутність діяльності з фінансування безоплатної правової допомоги допомагає нам виділити такі етапи цього процесу:

- складання проекту програми фінансування видатків на безоплатну правову допомогу;
- затвердження програми фінансування, розпорядником коштів;
- безпосереднє фінансування витрат на безоплатну правову допомогу
- звітування відповідальних осіб, щодо стану фінансування видатків на безоплатну правову допомогу. У сукупності всі ці етапи відображають порядок фінансування [2].

Сам процес фінансування починається зі складання відповідної бюджетної програми за формою і певними правилами, визначеними на нормативно-правовому рівні. Бюджетні програми, в яких уповноваженим виконавцем визначено Координаційний центр з надання правової допомоги, а головним розпорядником коштів виступає – Міністерство юстиції України, розробляються, по-перше, для відповідного забезпечення формування та функціонування системи безоплатної правової допомоги і, по-друге, для оплати послуг та відшкодування витрат адвокатів із надання безоплатної вторинної правової допомоги. Також, зважаючи на повноваження Координаційного центру, ми можемо спостерігати і негативні показники, такі

які не враховуються під час розробки бажаної бюджетної програми: наприклад, підвищення професійного рівня працівників органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, які надають безоплатну правову допомогу, та працівників центрів із надання безоплатної вторинної правової допомоги [3].

Схожа структура простежується і в самій програмі місцевих бюджетів. Варто зауважити, що порядок оплати праці осіб (як фізичних, так і юридичних), які надають безоплатну вторинну правову допомогу, на відміну від адвокатів, на приділено незначну увагу. Основою прийняття рішення, щодо обсягів фінансування безоплатної правової допомоги як на державному, так і на місцевому рівнях є їх економічне обґрунтування. Особливості використання коштів на оплату праці адвокатів при наданні ними безоплатної вторинної правової допомоги врегульовані окремою постановою Кабінету Міністрів України від 04.03.2013 р. [4], якою визначено механізм використання коштів, передбачених у державному бюджеті за бюджетною програмою «Оплата послуг та відшкодування витрат адвокатів із надання безоплатної вторинної правової допомоги».

Беручи до уваги, вищевказане, нам дозволяє констатувати, що проведений аналіз порядку здійснення фінансування має належний рівень, особливо у напрямі безоплатної вторинної правової допомоги. На місцях органи місцевого самоврядування самі можуть визначати з дозволених законом можливостей, способи надання безоплатної вторинної правової допомоги. Можна зробити висновок, що з точки зору дотримання принципів фінансування найуспішнішим у сфері надання безоплатної вторинної правової допомоги є як варіант, проведення щорічного муніципального конкурсу проектів для суб'єктів права щодо надання такої допомоги. Наявність різних підходів у фінансуванні безоплатної правової допомоги в державі, зумовлено, на мою думку, трьома основними факторами: 1) можливістю вибору варіанту надання безоплатної вторинної правової допомоги; 2) особливим статусом осіб, що надають безоплатну вторинну правову допомогу (професійні адвокати); 3) об'єктивними реаліями нестачі коштів у державному і місцевих бюджетах. Ці факти переконують нас у необхідності розробки та затвердження на державному рівні «Порядку фінансування видатків на безоплатну правову допомогу за різними напрямками її надання», у якому б чітко простежувався механізм фінансування, його стадії, схеми руху наданих коштів, взаємодія учасників цього процесу.

Бібліографічні посилання:

1. Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 02.06.2011 року № 3460-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 51. Ст.577. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text>

2. Про деякі питання запровадження програмно-цільового методу складання та виконання місцевих бюджетів: Наказ Міністерства фінансів України від 26 серпня 2014 р. 836. URL: www.zakon.rada.gov.ua/.

3. Положення про Координаційний центр із надання правової допомоги: Постанова Кабінету Міністрів України від 6 червня 2012 року № 504. *Урядовий кур'єр*. 2012. № 113.

4. Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для оплати послуг та відшкодування витрат адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу: Постанова Кабінету Міністрів України від 04.03.2013 р. № 130 (із змінами і доповненнями). URL: www.zakon.rada.gov.ua/.

Замкова Діана Русланівна,
студентка 3 курсу юридичного факультету
Науковий керівник – д.ю.н., доцент Голобутовський Р.З.
*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ПОВНОВАЖЕННЯ МІНІСТЕРСТВА ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ У СФЕРІ НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ

Охорона та захист прав і свобод людини і громадянина є пріоритетним напрямом діяльності сучасної демократичної, правової та соціальної держави. Для реалізації цього напрямку діяльності створено розгалужену систему інститутів, які спрямовані на ефективну та якісну допомогу. Зокрема, для охорони і захисту найбільш вразливих категорій осіб функціонує система безоплатної правової допомоги. Однак, для забезпечення якісної діяльності вказаної системи, необхідним є нагляд і координація, які сьогодні здійснюється Міністерством юстиції України.

Серед пріоритетів, зазначених у Плані дій Ради Європи, для України значилися: підвищення якості правової допомоги, підтримка реалізації Закону України «Про безоплатну правову допомогу», розробка законодавства щодо виконання відповідних рішень Європейського суду з прав людини [4].

Українська система надання безоплатної правової допомоги вважається одним із найуспішніших соціальних проєктів Міністерства юстиції України, Уряду та міжнародних партнерів.

У статті 59 Конституції України йдеться про гарантовану безоплатну правову допомогу кожному, хто по неї звернеться.

Щоб реалізувати конституційну норму, Верховна Рада 02 червня 2011 року прийняла Закон України «Про безоплатну правову допомогу», що набрав чинності 09 липня 2011 року. У ньому визначено поняття безоплатної правової допомоги, підстави для її надання та порядок здійснення. Варто зазначити, що прийняттю Закону сприяли рекомендації Парламентської Асамблеї Ради Європи [2].

У положенні ст. 1 Закону України «Про безоплатну правову допомогу» зазначається, що безоплатна правова допомога – правова допомога (надання правових послуг, спрямованих на забезпечення реалізації прав і свобод людини і громадянина, захисту цих прав і свобод, їх відновлення у разі порушення), що гарантується державою та повністю або частково надається за рахунок коштів Державного бюджету України, місцевих бюджетів та інших джерел [3].

Безоплатна правова допомога поділяється на первинну та вторинну. Під час первинної безоплатної правової допомоги особам, які перебувають під юрисдикцією України, надаються такі правові послуги [1]: правова інформація; консультації з правових питань; підготовка проєктів договорів

щодо користування земельними ділянками; складання правових документів (заяв, скарг тощо); забезпечення доступу до вторинної правової допомоги.

У ході вторинної безоплатної правової допомоги особи стають рівними перед правосуддям. Їм надаються такі послуги [1]: допомога в доступі до вторинної правової допомоги; захист; представництво їхніх інтересів у державних органах, зокрема в судах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами; складання процесуальних документів.

У статті 14 Закону України «Про безоплатну правову допомогу» зазначається, які категорії осіб мають право на безоплатну вторинну правову допомогу. Це переважно: соціально захищені особи (малозабезпечені, інваліди, пенсіонери тощо); діти (сироти; діти, позбавлені батьківського піклування; діти, які перебувають у складних життєвих обставинах; діти, які постраждали внаслідок воєнних дій чи збройного конфлікту); внутрішньо переміщені особи; ті, що понесли адміністративне покарання; затримані особи відповідно до Кримінального кодексу України; особи, які мають статус біженців чи потребують захисту; ветерани; ті, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною; жертви нацистських переслідувань; фізичні особи, обмежені в дієздатності; ті, які потребують примусової психіатричної допомоги; реабілітовані; постраждали від насильства; особи, які надали інформацію про корупційне правопорушення; особи, які проживають в Україні, зокрема в сільській місцевості та є власниками земельних ділянок.

Відповідно до статті 15 Закону України безоплатну вторинну правову допомогу надають: центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги; адвокати, включені до Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу на постійній основі за контрактом; адвокати, включені до Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу на тимчасовій основі на підставі договору [3]. Щоб отримати безоплатну правову допомогу, необхідно до громадської приймальні, створеній при головному управлінні юстиції, надіслати чи подати письмове звернення, що має розглянутися протягом 30-и календарних днів. Якщо Міністерство юстиції вирішить, що питання, порушене у зверненні, не належить до його компетенції, то протягом 5-и днів воно його пересилає за місцем потреби, водночас повідомляючи про це особі.

Для ефективної діяльності як первинної, так і вторинної безоплатної правової допомоги, забезпечено діяльність Міністерства юстиції України, до повноважень якого віднесено координаційні повноваження щодо діяльності діяльності центральних органів виконавчої влади у сфері надання безоплатної правової допомоги; здійснення загального управління у зазначеній сфері; впровадження нові аспекти функціонування системи безоплатної вторинної правової допомоги; утворення центрів з надання безоплатної правової допомоги; надання вказаним органам методичної допомоги з питань, що відносяться до надання первинної допомоги зазначеного виду.

Отже, головним завданням будь-якої демократичної держави є утвердити, забезпечити й захистити права та свободи людини-громадянина цієї країни. Надаючи безкоштовну правову допомогу соціально незахищеним верствам населення й особам, які її потребують, Міністерство юстиції України забезпечує державні гарантії прав, свобод і законних інтересів осіб, беручи таким чином участь у соціальній державній політиці.

Бібліографічні посилання:

1. Безоплатна правова допомога. URL: https://minjust.gov.ua/legal_aid.
2. Безоплатна правова допомога у запитаннях та відповідях. Запоріжжя, 2012. URL: http://zounb.zp.ua/sites/default/files/news/2014/04/Method_material.pdf
3. Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 02.06.2011 р. *Відомості Верховної Ради*, 2011. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text>
4. Оцінювання системи безоплатної вторинної правової допомоги в Україні у світлі стандартів і передового досвіду Ради Європи. *Рада Європи*, 2016. URL: <https://rm.coe.int/16806ff4a9>
5. Право особи на безоплатну правову допомогу / Ю. О. Данилевська, Л. В. Павлик, З. З. Петрович, У. О. Цмоць. Львів: ЛДУВС, 2018. 136 с. URL: http://nbuviap.gov.ua/images/dorobku_partneriv/Pravo%20osoby%20na%20bezoplatnu%20pravovu%20dopomohu.pdf

Книш Софія Вячеславівна,
слухач магістратури юридичного факультету
Науковий керівник – д. ю. н., професор Наливайко Л.Р.
*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА БЕЗОПЛАТНУ ПРАВОВУ ДОПОМОГУ В УКРАЇНІ

Конституційним правом особи є безоплатна правова допомога, що зокрема обумовлює необхідність правової держави його дотримання і гарантування. Сьогодні інститут надання безоплатної правової допомоги удосконалюється в контексті структури, нормативно-правової бази, а також центрів із надання правової допомоги на безоплатній основі. Зокрема, Регіональні центри з надання безоплатної правової допомоги в Україні беруть активну участь в обговоренні адміністративних реформ, які відбуваються у нашій країні.

Значну увагу проблемам реалізації права на безоплатної правової допомоги в своїх роботах приділили такі науковці, як Т. Варфоломєєва, Т. Вільчик, Г. Власова, І. Головацький, В. Гончаренко, В. Маляренко, М. Михеєнко, С. Оверчук та ін.

Доступ до правосуддя, публічної інформації, консультацій і роз'яснень з правових питань, а також складення процесуальних документів виступають життєво важливими елементами демократичного суспільства та одним з основних принципів верховенства права. Це має важливе значення для свободи, справедливості гідності, й недоторканості, та має бути гарантоване всім особам незалежно від їхнього матеріального становища. Це гарантує здатність особи захищати свої права відповідно до визнаних стандартів прав людини. У статті 59 Конституції України закріплено право кожного на професійну правничу допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно. Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав [1].

Відповідно до Закону України «Про безоплатну правову допомогу», безоплатна правова допомога – це правова допомога, що гарантується державою та повністю або частково надається за рахунок коштів Державного бюджету України, місцевих бюджетів та інших джерел [2];

Правова допомога є надзвичайно важливою для гарантування рівного доступу до правосуддя для всіх, як це передбачено ст. 6, ч.3 Європейської конвенції з прав людини та основоположних свобод [3]. Особливо для громадян, які не мають достатніх фінансових можливостей, надання юридичної допомоги з боку уряду збільшує ймовірність отримання в рамках доступу до правосуддя, а також реалізації інших прав та обов'язків безоплатної первинної та вторинної правової допомоги.

Кожний обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення має право:

с) захищати себе особисто чи використовувати юридичну допомогу захисника, вибраного на власний розсуд, або – за браком достатніх коштів для оплати юридичної допомоги захисника – одержувати таку допомогу безоплатно, коли цього вимагають інтереси правосуддя [3].

Щоденно, пересічним громадянам доводиться зустрічатися з проблемами, які потребують знання законів для вирішення їх у правовий спосіб. Нині правосвідомість суспільства знаходиться у процесі розвитку, для підвищення обізнаності громадян здійснюється інформування населення про центри з надання безоплатної правової допомоги та юридичні клініки на базі університетів, а також залучення до користування послугами безоплатних юристів. Держава створює умови для співпраці з населенням для побудови громадянського суспільства та демонструє позитивний розвиток в зазначеному векторі. Втім, пропонована допомога часто обмежується за своєю якістю або своїм соціальним впливом, чи певними економічними обмеженнями, які визначають, хто може отримати доступ до цих послуг.

Проблемними аспектами залишаються:

1. Недостатнє фінансування інституту безоплатної правової допомоги, для надання ефективного правового захисту, консультацій, роз'яснень, інформації, тощо;
2. Правова необізнаність громадян в можливості захисту своїх прав шляхом звернення до інституцій безоплатної правової допомоги;
3. Недостатня кількість кваліфікованих фахівців, які залучаються до надання як первинної так і вторинної правової допомоги;
4. Небажання студентів юридичних факультетів брати участь в роботі юридичних клінік.
5. Неналежне інформування або несвоєчасне виконання постанови (ухвали) про доручення призначення адвоката;
6. Громадяни які не мають достатньо кількості коштів, не мають вибору захисника який буде представляти їх інтереси у суді та здійснювати захист прав та свобод.

Отже, за допомогою достатнього фінансового заохочення, з'являється можливість для залучення більшої кількості кваліфікованих працівників. Можливість самостійно здійснювати вибір захисника є гарантією недискримінації за майновою ознакою. Заохочення студентів до прийняття участі в наданні консультацій у межах реалізації безоплатної первинної правової допомоги, а також проходження практики та стажування в юридичних клініках, центрах з надання безоплатної вторинної правової допомоги, органах місцевого самоврядування й інших спеціалізованих установах. Такі дії демонструватимуть напрацювання позитивного кейсу у сфері захисту прав людини, а також пришвидшенню інтеграційних й глобалізаційних процесів сьогодення.

Бібліографічні посилання:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 22.11.2020).

2. Про безоплатну правову допомогу: закон України від 02.06.2011 № 3460-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text> (дата звернення 22.11.2020).

3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод з поправками, внесеними Протоколами № 11 та 14. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення 22.11.2020).

Куц Ірина Ігорівна,
студентка III курсу юридичного факультету
Науковий керівник – к.ю.н. Іваниця А.В.
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ДОСТУПНОСТІ БЕЗОПЛАТНОЇ ВТОРИННОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ

Безоплатна правова допомога – правова допомога, яка гарантується державою та повністю або частково надається за рахунок коштів Державного бюджету, місцевих бюджетів та інших джерел. Відповідно до Закону України «Про безоплатну правову допомогу», існує первинна правова допомога та вторинна правова допомога.

Безоплатна первинна правова допомога включає в себе такі види правових послуг: надання правової інформації; надання консультацій і роз'яснень з правових питань; складення заяв, скарг та інших документів правового характеру (крім документів процесуального характеру); надання допомоги в забезпеченні доступу особи до вторинної правової допомоги та медіації. Право на безоплатну первинну правову допомогу мають усі особи, які перебувають під юрисдикцією України, тоді ж як безоплатною вторинною правовою допомогою можуть скористатися лише окремі визначені законом категорії осіб, які, як правило, відносяться до вразливих груп населення.

Безоплатну первинну правову допомогу зобов'язані надавати усі органи державної влади та місцевого самоврядування та спеціалізовані установи з правових питань, що належать їх до компетенції, а безоплатну вторинну правову допомогу – центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги та адвокати, включені до Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу. На даний момент регіональні центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги є у кожній області (3-5 штабів у великих містах), але на жаль, штаб працівників дуже малий на величезні регіони (за останніми даними всього 1500 штатних юристів в системі безоплатної правової допомоги).

Закон визначає широке коло суб'єктів, які мають право на отримання вторинної безоплатної правової допомоги: особи, середньомісячний сукупний дохід сім'ї яких є нижчим суми прожиткового мінімуму (тобто станом на 01.12.2020 – 31.12.2020 середньомісячний дохід не має перевищувати 4540 грн для працездатних осіб та 3538 грн для непрацездатних осіб); діти-сироти; діти, позбавлені батьківського піклування; безпритульні діти; діти, які можуть стати або стали жертвами насильства в сім'ї; особи, до яких застосовано адміністративне затримання чи арешт; особи, які відповідно до положень кримінального процесуального

законодавства вважаються затриманими; особи, стосовно яких обрано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою та інші категорії осіб [2].

Хоча Міністерство юстиції зазначає що українська система надання безоплатної правової допомоги – найбільша в Європі та один із найуспішніших соціальних проектів Міністерства юстиції України, Уряду та міжнародних партнерів, є багато недоліків даної системи.

Система надання безоплатної правової допомоги в Україні є неефективною, а запропонована реформа суперечить стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015 - 2020 роки, схваленої Указом Президента України 20 травня 2015 року N 276/2015 [1]. Про це йдеться в ухваленому Радою адвокатів України Висновку щодо порушення прав та гарантій здійснення адвокатської діяльності, корупційної складової при створенні та функціонуванні системи Безоплатної правової допомоги в Україні. Документ складений профільним комітетом НААУ на основі аналізу діючого законодавства, що регулює питання надання Безоплатної правової допомоги, а також діяльності державних органів, які керують системою безоплатної правової допомоги в Україні. Тобто, дані проблеми перешкоджають доступності вторинної безоплатної правової допомоги, бо законодавством не допускається залучення більшої кількості правників для надання допомоги. Обізнаність населення про безоплатну правову допомогу в результаті призведе до зменшення кількості випадків, коли через свою необізнаність людина, яка потрапила у «правову халепу» тільки погіршує своє становище.

З метою реалізації цієї цілі, Міністерство юстиції разом із Координаційним центром з надання правової допомоги, проводить інформаційну та право-просвітницьку діяльність, щоб інформувати населення про право на безоплатну правову допомогу особливо через офіційний веб-сайт Координаційного центру з надання правової допомоги, але вона може бути недоступною для великого прошарку населення.

Ще одна величезна проблема це нерозуміння специфіки ситуації щодо проблем внутрішньо переміщених осіб, адже, по суті, будь-яка звичайна життєва ситуація, яка трапляється з людьми з цієї групи, може мати свої особливості і, відповідно, потребувати спеціальні професійні знання [6]. Тому доцільно було б, надання можливості Національній асоціації адвокатів України та інших органів адвокатського самоврядування брати участь в організації та функціонуванні системи надання безоплатної вторинної правової допомоги, як це зазначено вище. Питання доступності безоплатної вторинної правової допомоги стоїть дуже гостро. Незважаючи на те, що її отримати може досить великий прошарок населення, дійсно скористатися нею можуть далеко не всі хто цього потребує.

Отже, система надання безоплатної правової допомоги в Україні є неефективною через відсоток недовіри людей до програм надання безоплатної вторинної правової допомоги високий, інваліди, мешканці віддалених районів та інші особи, через різні обставини можуть мати

проблему доступу до правових послуг, та не враховується специфіка надання допомоги вимушено переселених осіб. Тому, держава має приділити більше уваги проблемі правового захисту населення. Не зважаючи на дію закону «Про безоплатну правову допомогу», зазначені проблеми залишається не розв'язаними, адже норми цього закону не регламентують ці актуальні питання.

Бібліографічні посилання:

1. Про Стратегію реформування судустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/276/2015#n12>

2. Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 2 червня 2011 р. № 3460-VI. Відомості Верховної Ради України. 2011. № 51. Ст. 577.

3. Бреус С. М. Зміст права на гарантовану державою безоплатну професійну правничу допомогу та перспективи законодавчого врегулювання механізмів його реалізації. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2017. № 1. С. 19-23.

4. Дума О. О. Складний юридичний факт як підстава розірвання трудового договору у зв'язку з поновленням на роботі працівника, який раніше виконував цю роботу: Теорія і практика правознавства : електр. наук. фах. вид. Нац. ун-ту «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого». 2013.. URL: http://nauka.jur-academy.kharkov.ua/download/el_zbirnik/2.2013/16_1.pdf.

5. 5 ключових недоліків системи БПД. URL: <https://radako.com.ua/news/5-klyuchovih-nedolikiv-sistemi-bpd-visnovok-rau#>

6. Надання правових послуг та можливості їх цифровізації. URL: https://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/library/democratic_governance/provision-of-legal-services.html

Мельниченко Вікторія Русланівна,
студентка II курсу юридичного факультету
Науковий керівник – к.ю.н., доцент Задаля Д.К.
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

ІНСТИТУТ БЕЗОПЛАТНОЇ ВТОРИННОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ В УКРАЇНІ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Сьогодні в Україні безоплатна вторинна правова допомога (далі – БВПД) відіграє важливу роль, адже саме вона надає допомогу для малозабезпеченого верства населення, представляє інтереси громадян у суді, складає позови, апеляційні та касаційних скарги, клопотання і тому подібні процесуальні документи, потрібно зазначити, що стаття 14 Закону України «Про безоплатну правову допомогу» точно зазначає коло осіб, що можуть одержати БВПД, звернувшись до бюро та центрів з надання БВПД та до правників, які прагнуть надавати даний вид допомоги, але щоб захисник міг надати особі БВПД, він має бути вибраним і залученим до Єдиного Реєстру Адвокатів України, які надають БВПД і як тільки захисника буде внесено до потребуючого Реєстру, відповідний центр БВПД, до якого звернулася людина, адресуватиме питання індивідуума до правника. Розбудова системи безоплатної правової допомоги тісно переплітається із інститутом адвокатури, оскільки адвокати є безпосередніми суб'єктами надання БВПД [4, с. 164].

Вагомий внесок у дослідження системи безоплатної правової допомоги як інституту щодо охорони і захисту прав та свобод людини і громадянина здійснили ряд вітчизняних та зарубіжних вчених, серед яких: О.А. Банчук, Є.Ю. Бова, В.В. Букач, М.В. Вітрук, Р.Ф. Гринюк, Д.А. Гудима, М.М. Гультай, С.Д. Гусарев, В.О. Демиденко, М.С. Демкова, С.П. Добрянський, В.М. Ісакова, Б.В. Калиновський, Н.В. Камінська, Н.І. Карпачова, А.М. Колодій, А.Т. Комзюк, В.В. Копейчиков, В.О. Котюк, Р.О. Куйбіда, В.С. Личко, М.Т. Лоджук, О.М. Лоцихін, П.О. Недбайло, С.С. Немченко, С.В. Оверчук, В.Ю. Панченко та інші. Однак, система безоплатної правової допомоги потребує подальшого дослідження, зважаючи на ті проблеми, які сьогодні характерні для інституту.

З позиції дослідження інституту безоплатної правової допомоги як інструменту для реалізації права, то необхідно зупинитися на аналіз такого права особи на правову допомогу, його базових особливостей як елемента конституційного статусу людини і громадянина. Безперечно, таке право належить до центрального інституту основних прав і свобод людини і громадянина, які власне і становлять правовий статус особистості і виступає гарантією дотримання комплексу інших прав і свобод людини і громадянина, закріплених у Конституції України.

Правова база стосовно інституту безоплатної правової допомоги досить широка, так вона представлена як нормативно-правовими актами міжнародного рівня, так і національного. Положення про безоплатну правову допомогу закріплені у Конвенції Ради Європи про захист прав людини і основоположних свобод та в Міжнародному пакті про громадянські та політичні права, тощо. Крім того, Конвенція про статус біженців, Конвенція про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах та інші міжнародні акти передбачають обов'язок держави забезпечити безоплатну та ефективну правову допомогу особам, які її потребують, і створити дієвий механізм, який забезпечить доступність безоплатної правової допомоги для кожного.

Слід зазначити, січень 2013 р., який став значним для системи безоплатної правової допомоги. У всіх областях України створюються регіональні центри з надання БВПД, які забезпечують надання професійної правничої допомоги особам під час адміністративних затримань, кримінальних затримань та обвинуваченням у кримінальному процесі [4, с. 163]. Насамперед, центри з надання правової допомоги є формуванням в Україні рішучої системи БВПД, що надають безоплатну допомогу в цивільних та адміністративних справах [1, с. 88].

Центри правової допомоги є територіальними відділеннями Координаційного центру, але водночас є окремими юридичними особами з комплексом власних повноважень [3]. Створення такого органу, як Координаційний центр, дало початок демократичного прогресу, налагодженню стосунків та співпраці між країною та її суспільством, а головне відтворилась довіра громадян до органів державної влади. Після створення даного органу громадяни України почали розуміти, що їхні питання та проблеми знайдуть вирішення та що малозабезпеченим верствам населення не обов'язково витрачати кошти для отримання кваліфікованої юридичної допомоги, держава піклується про них та готова допомагати [4, с. 163]. Так само, право на БВПД мають громадяни держав, з якими Україна уклала відповідні міжнародні договори про правову допомогу, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також іноземці та особи без громадянства відповідно до міжнародних договорів, учасником яких є Україна, якщо такі договори зобов'язують держав-учасниць надавати певним категоріям осіб безоплатну правову допомогу [2].

Проте потрібно зазначити, що на шляху великої кількості осіб виникає багато труднощів у отриманні БВПД. Мова йде про отримання та індивідуальну підготовку потрібних документів, які вимагаються центрами з надання безоплатної допомоги.

Отже, система безоплатної правової допомоги становить цілісний комплекс дій компетентних фахівців щодо охорони і захисту прав та свобод людини і громадянина, зокрема найбільш незахищених категорій населення. Однак, як і будь-яка система, безоплатна правова допомога потребує деяких

корегувань задля підвищення ефективності та якості надання юридичної допомоги уповноваженими суб'єктами.

Бібліографічні посилання:

1. Гречанюк С., Карий В. Безоплатна правова допомога – від ідей до становлення адміністративно-правового інституту. *Актуальні проблеми правознавства*. 2019. № 4 (20).
2. Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 02.06.2011 року № 3460-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 51. Ст.577. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text>
3. Про затвердження Положення про центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги: Наказ Міністерства Юстиції України № 967/5 від 02.07.2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1091-12#Text>
4. Рогатинська Н. Розбудова системи безоплатної правової допомоги в Україні. *Актуальні проблеми правознавства*. 2018. № 1 (13).

Миропольський Веніамін Вячеславович,
слухач магістартури
*Науковий керівник – д. ю. н., професор **Наливайко Л.Р.***
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

ПРАВОВИЙ СТАТУС ЦЕНТРІВ З НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ПЕРВИННОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ

Безоплатна правова допомога є комплексною внутрішньоузгодженою системою для реалізації, охорони і захисту прав і свобод людини і громадянина, зокрема тих категорій осіб, які потребують особливого захисту з боку держави. Система є достатньо розгалуженою, що зумовлює зростання кількості пунктів з надання кваліфікованої юридичної допомоги. Однак, для ефективної діяльності суб'єктів, які надають безоплатну правову допомогу, необхідно дослідити правовий статус зазначених суб'єктів, зокрема Центрів з надання безоплатної первинної правової допомоги.

Актуальні питання у сфері безоплатної правової допомоги розглядали у свої працях О. Бандурка, Ю. Битяк, М. Колодій, Ю. Руснак, С. Стеценко, Ю. Тодика, Ю. Шемшученко, Ю. Шрамко та ін.

Проаналізувавши Закон України «Про безоплатну правову допомогу» від 02.06.2011 року ми спостерігаємо, що даний нормативно-правовий акт, який безперечно є базою для організації безоплатної правової допомоги, первинно регулює права та обов'язки системи правової допомоги статтями 25 та 26 закону. Первинна правова допомога, як потенційно ефективний інструмент вирішення правових проблем, ситуацій пов'язаних з порушенням прав людей та громадян та тощо, регулюється конкретно, але потребує доповнень.

Визначальним для діяльності щодо безоплатної правової допомоги є Наказ Міністерства Юстиції «Про затвердження Порядку роботи громадської приймальні з надання безоплатної первинної правової допомоги», який разом із Законом України «Про безоплатну правову допомогу» чітко визначає права та обов'язки суб'єктів надання первинної безоплатної правової допомоги.

Слід зазначити, що комплекс прав та обов'язків центрів з надання безоплатної первинної правової допомоги визначений у Законі України «Про безоплатну правову допомогу». Так, визначено перелік послуг, які можуть бути надані Центрами. До них відносяться: надання юридичної інформації; консультацій та роз'яснень з правових питань; складання документів правового характеру, але не процесуального, що дуже важливо; роз'яснення та допомога у складанні договорів сільськогосподарського призначення, таких як оренда, суборенда, земельний сервітут, емфітевзис, суперфіцій тощо. До того ж, Законом України «Про безоплатну правову допомогу» визначено порядок звернень, строки за якими розглядаються питання. Так, органи місцевого самоврядування, а також органи виконавчої влади зобов'язані протягом тридцяти днів з дня надходження звернення надати

допомогу особам, які звернулись із письмовим зверненням щодо питань, віднесених до компетенції зазначених вище органів. А також Закон гарантує проведення особистого прийому висококваліфікованими фахівцями, які можуть надати доступну та якісну допомогу щодо роз'яснення положень законодавства і консультацій з питань реалізації та охорони прав і свобод людини і громадянина [1]. Звернемось більш детально до особистого прийому як способу реалізації права особу на безоплатну правову допомогу. Зазначена форма є не просто правом, а обов'язком уповноважених органів. Так, до відома громадян повинен бути доведений порядок і зауважено можливість отримання кваліфікованої правової допомоги та її особливостей у доступній формі.

Тож, відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування» суб'єктом надання безоплатної первинної правової допомоги є органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування, які реалізують консультативну функцію, а також у разі необхідності забезпечують доступ особи до вторинної правової допомоги. Надавати послуги безоплатної первинної правової допомоги можуть також фізичні та юридичні особи приватного права, які здійснюють таку діяльність на законних підставах, а також спеціалізовані установи.

Дієвість інституту безоплатної правової допомоги досягається: по-перше, вимогами, які висуваються до особи, яка потребує такої допомоги, а по-друге, прозорою і професійною діяльністю правників-спеціалістів.

З вище зазначених пунктів виходить, що творці безоплатної допомоги цілком і повністю розуміють покладену на них місію з врегулювання права особи на безоплатну допомогу та з виховання поваги до людини, її честі та гідності. Хоча на даний час використаний вище акт, а саме Наказ Міністерства Юстиції «Про затвердження Порядку роботи громадської приймальні з надання безоплатної первинної правової допомоги» [2] є таким, що прийшов в негідність відповідно до Наказ Міністерства Юстиції «Про визнання таким, що втратив чинність, наказу Міністерства юстиції України від 21 вересня 2011 року № 3047/5 [2], а регулювання цілком і повністю покладається на Закон України «Про безоплатну правову допомогу» та на ті норми які залишилися.

Отже, безоплатна первинна правова допомога належить до компетенції широкого кола суб'єктів, які передбачені чинним законодавством і тому є важливою для збереження Україною статусу правової держави. Система безоплатної первинної правової допомоги на території України є значно ширшою за систему безоплатної вторинної правової допомоги. Це зумовлено різноманіттям суб'єктів, які надають первинну юридичну допомогу і можливістю надання такої допомоги всім, хто її потребує. Безоплатна первинна правова допомога, як і вся система безоплатної правової допомоги загалом існує для удосконалення механізму захисту прав і свобод людини і громадянина.

Бібліографічні посилання:

1. Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 02 червня 2011 р. № 3460-VI. (зі змінами і доповн). Відомості Верховної Ради України. 2011. № 51. Ст.577.

2. Про затвердження Порядку роботи громадської приймальні з надання безоплатної первинної правової допомоги: Наказ Міністерства Юстиції України від 21.09.2011 № 3047/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1114-11#Text>.

3. Про визнання таким, що втратив чинність, наказу Міністерства юстиції України: Наказ Міністерства Юстиції від 21 вересня 2011 року № 3047/5 від 24.01.2020 № 261/5 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0102-20#Text>.

Паєцик Ксенія Сергіївна,
студентка юридичного факультету
Науковий керівник – д. ю. н., професор Наливайко Л.Р.
*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

КОНСТИТУЦІЙНІ ОСНОВИ НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ

У сучасній юридичній науці існує значна кількість підходів до визначення поняття правової допомоги, інтерпретації механізмів її надання. Також, серед науковців виникають дискусії з приводу характеру та природи правової допомоги. Слід акцентувати увагу, що значна кількість наукових праць присвячена питанню функціонування і реалізації безоплатної правової допомоги в Україні та існуючим на сьогоднішній день проблемам. Проте, лише незначна кількість досліджень юридичної науки висвітлює власне поняття, зокрема правову природу такої допомоги. Але беззаперечною залишається аксіома, що пошук проблем функціонування і реалізації, а також подальших правових шляхів застосування норм інституту безоплатної правової допомоги починається із вивчення сутності, а також правової природи інституту безоплатної правової допомоги.

Окремі аспекти професійної правової допомоги, в тому числі в контексті права людини, досліджували такі вітчизняні та зарубіжні вчені як М.М. Антонович, О.А. Банчук, Є.Ю. Бова, В.В. Букач, М.В. Вітрук, Р.Ф. Гринюк, Д.А. Гудима, М.М. Гультай, С.Д. Гусарев, В.О. Демиденко, М.С. Демкова, С.П. Добрянський, В.М. Ісакова, Б.В. Калиновський, Н.В. Камінська, Н.І. Карпачова, А.М. Колодій, А.Т. Комзюк, В.В. Копейчиков, В.О. Котюк, Р.О. Куйбіда, В.С. Личко, М.Т. Лоджук, О.М. Лоцихін, П.О. Недбайло, С.С. Немченко, С.В. Оверчук, В.Ф. Опришко, В.Ю. Панченко, В.В. Печерський, В.Ф. Погорілко, С.В. Прилуцький, О.В. Скрипнюк, М.В. Стаматіна, П.Б. Стецюк, Г.Ж. Сулейменова, М.О. Теплюк, Р.С. Титикало, Ю.М. Тодика, Ю.С. Шемшученко, Ю.Т. Шрамко, О.В. Шубейкіна, О.Г. Юшкевич тощо.

З позиції дослідження інституту безоплатної правової допомоги як інструменту для реалізації права, то необхідно зупинитися на аналізі такого права особи на правову допомогу, його базових особливостей як елемента конституційного статусу людини і громадянина. Безперечно, таке право належить до центрального інституту основних прав і свобод людини і громадянина, які власне і становлять правовий статус особистості і виступає гарантією дотримання комплексу інших прав і свобод людини і громадянина, закріплених у Конституції України.

Конституційне право особи на кваліфіковану правову допомогу належить до інституту основних прав і свобод людини і громадянина, які лежать в основі правового статусу особистості. Дане право, з одного боку, є

одним з найважливіших прав людини і громадянина, а з іншого – гарантією дотримання комплексу інших прав особистості. Юридична природа права на безоплатну правову допомогу містить у своєму нормативному змісті єдність матеріального і процесуального начал, воно може розглядатися як правогарантія, яке повинно забезпечити належні юридичні умови для послідовної реалізації права і ефективного досягнення громадянами юридичних цілей [1, с. 18–19].

Система безоплатної правової допомоги має бути побудована таким чином, щоб гарантувати дотримання прав і свобод людини і громадянина. Сьогодні законодавство у сфері надання безоплатної правової допомоги стрімко оновлюється, тому що гарантування прав і свобод людини і громадянина шляхом надання якісної і професійної правничої допомоги на безоплатній основі є пріоритетним напрямком будь-якої правової і демократичної держави. Досліджуючи інститут безоплатної допомоги слід зазначити, що система безоплатної первинної правової допомоги на території України є значно більшою за систему безоплатної вторинної правової допомоги. Це зумовлено різноманіттям суб'єктів, які надають первинну правову допомогу і можливістю надання такої допомоги всім, хто її потребує. Безоплатна первинна правова допомога, власне, як і вся система безоплатної правової допомоги існує для удосконалення правової системи і механізму захисту державою прав і свобод людини і громадянина [2].

Прийняття Закону України «Про безоплатну правову допомогу», стало важливим кроком у забезпечення реалізації закріпленого ст. 59 Конституції України права кожного на правову допомогу, Конвенції формування системи безоплатної правової допомоги в Україні, схваленої Указом Президента України від 9 червня 2006 р. № 509, а також міжнародних актів з питань захисту прав людини. [3, с. 42]. Не зважаючи на прийняття зазначеного вище Закону, проблема залишається не розв'язаною, адже норми цього закону не регламентують ці актуальні питання. Таким чином, сучасний стан національного законодавства з питань забезпечення нужденних верств населення безоплатною правовою допомогою потребує подальшого реформування, в тому числі за допомогою імплементації міжнародно-правових норм в законодавчі акти України [4, с.126].

Отже, безоплатна правова допомога становить надзвичайно важливий інститут для реалізації, охорони і захисту прав та свобод людини і громадянина, чим забезпечується розвиток демократичної, правової та соціальної держави. Конституційне право на безоплатну правову допомогу гарантує захист найбільш вразливих категорій осіб, визначених у Законі України «Про безоплатну правову допомогу», однак галузеве законодавство, яке сформовано на основі конституційного права на отримання безоплатної правової допомоги потребує подальшого дослідження та оптимізації.

Бібліографічні посилання:

1. Гаркуша А.Г. Деякі аспекти надання безоплатної правової допомоги в Україні. *Форум права*. № 55 (2). С. 15-22.

2. Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 02.06.2011 року № 3460-VI (зі змінами і доповн.). *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 51. Ст.577.
3. Право особи на безоплатну правову допомогу / Ю. О. Данилевська, Л. В. Павлик, З. З. Петрович, У. О. Цмоць. Львів: ЛДУВС, 2018. 136 с.
4. Бежевець А. М., Морєва К. І. Безоплатна правова допомога: проблеми розвитку. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. Політологія. Соціологія. Право. 2012. № 1. С. 125–127.

Родь Катерина Дмитрівна,
студентка юридичного факультету
Науковий керівник – к.ю.н., доцент Рибалкін А.О.
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ

Безоплатна правова допомога – це правова допомога, що гарантується державою та повністю або частково надається за рахунок коштів Державного бюджету України, місцевих бюджетів та інших джерел [1].

Роботи багатьох авторів повсякчас присвячувалися питанням удосконалення системи безоплатної правової допомоги Української держави, серед них: С. Д. Шаталюк, В. К. Шкарупа, С. В. Гончаренко, І. С. Дзюбо, О. В. Зайчук, Н. М. Оніщенко та інші.

Історичні корені поняття безоплатної правової допомоги беруть свій початок у Стародавньому Римі. Ще за інституту патронату, патрон надавав правову допомогу в суді без винагороди. З часом ця діяльність стала професією, за здійснення якої вимагалася часто необґрунтовано висока плата. Цей факт став одним із наріжних каменів для формування уявлень про права у відповідній системі. Тому згодом заборона отримувати такий прибуток була визначена у законі Марка Цінція, що слід розглядати як захист тих, хто звертався за допомогою протегування прав у суді [2].

У 1991 році Україна була проголошена незалежною. Ця подія стала відправною точкою для початку масштабної розбудови держави. Правова допомога відтепер знайшла закріплення і у нашому законодавстві, а саме у статті 59 Конституції України, яка була прийнята 28 червня 1996 року. Проте, незважаючи на великі здобутки, ця сфера все ще потребує певного удосконалення [3].

Створення та удосконалення системи надання безоплатної правової допомоги завжди було, є і буде актуальною потребою українського суспільства. Безоплатна правова допомога, право на яку закріплено у Статті 6 Європейської Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, ще на крок наближає Україну до Європейського Союзу на шляху до покращень.

Проаналізувавши систему загалом, можна визначити найбільш суттєві проблеми функціонування, які вказують на неефективність сучасної системи надання безоплатної правової допомоги в Україні. Вони мають стати поштовхом до кардинального реформування.

Перш за все, досліджуючи проблемні питання, з акцентуємо увагу на тому, що гарантоване Конституцією право кожного на безоплатну правову допомогу на сьогоднішній день реалізується у повній мірі лише через механізми кримінально-процесуального кодексу. Незважаючи на великий

відсоток малозабезпечених громадян, які потребують безоплатної правової допомоги, українське законодавство не передбачає її надання у адміністративному та цивільному процесах. Наприклад, особа, яка звертається до суду за захистом своїх прав відповідно до цивільно-процесуального законодавства може скористатися тільки правовими послугами, які складають безоплатну первинну правову допомогу в частині надання допомоги в забезпеченні доступу особи до вторинної правової допомоги. Підготовка позову до суду в контексті первинної правової допомоги не є можливою, оскільки позов є процесуальним документом [4].

По-друге, на сьогоднішній день однією з основних причин неефективності надання безоплатної правової допомоги у кримінальному процесі є низький розмір оплати праці адвокатів. За думкою психологів, заробітна плата є досить сильним мотиватором, але тільки тоді, коли працівник вважає оплату своєї праці справедливою. Мотивація повинна ґрунтуватися на оптимальному поєднанні матеріальних і нематеріальних форм і методів. Крім того, з боку суспільства все ще існує проблема психологічної недовіри до якості правової допомоги, що надається безоплатно [5].

Загальним для усіх вищезазначених проблем є відсутність ефективного управління, як і будь-яка інша, сфера надання безоплатної правової допомоги потребує здійснення контролю за якістю наданих послуг, моніторингу фактичних потреб, координації системи в цілому [6].

Отже, практика функціонування системи виявила її певну невідповідність сучасним українським реаліям, тому вона все ще потребує певної модернізації з боку законодавця. Вдосконалення нормативної бази, необхідної для надання безоплатної правової допомоги, забезпечення захисників фінансово адекватною оплатою праці, що відповідає б професійному рівню та існуючим цінам на юридичні послуги в країні є важливими кроками до гарантованого захисту прав людини в Україні.

Бібліографічні посилання:

1. Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 02.06.2011 року № 3460-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 51. Ст.577. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text>
2. Гончаренко С. В. Проблеми надання безоплатної правової допомоги. Короткий огляд новітніх тенденцій. *Адвокат. Право*. Київ, 2011. №11. С. 12-16.
3. Конституція України від 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до статті 80 Конституції України (щодо недоторканності народних депутатів України)» від 03 вересня 2019 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 38. Ст. 160.).
4. Данилевська Ю. О., Павлик Л. В., Петрович З. З., Цмоць У. О. *Право особи на безоплатну правову допомогу: монографія*. Львів: ЛьвДУВС, 2018. 136с.

5. Проблемні питання надання безоплатної правової допомоги стали предметом обговорення на засіданні «круглого столу». URL: <https://minjust.gov.ua/news/ministry/problemni-pitannya-nadannya-bezoplatnoi-pravovoi-dopomogi-stali-predmetom-obgovorennya-na-zasidanni-kruglogo-stolu-5870> (дата звернення: 23.11.2020).

6. Система безоплатної правової допомоги в Україні потребує кардинального реформування – позиція Міністерства юстиції України. URL: <http://library.khpg.org/index.php?id=1130317908>.

Сєдих Юлія Олександрівна,
студентки III курсу юридичного факультету
Науковий керівник – к.ю.н., доцент Ченік-Трегубенко О.С.
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ УЧАСТІ АДВОКАТІВ У СИСТЕМІ НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ВТОРИННОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ

Становлення України як правової, соціальної держави потребує постійного удосконалення існуючих і створення нових механізмів, спрямованих на реалізацію та захист прав людини і громадянина. В цьому аспекті право на безоплатну правову допомогу є ключовим в системі реалізації прав людини. Належний захист відіграє провідну роль, оскільки є важливим та обов'язковим елементом державного і суспільного розвитку, виступає основою для формування демократичної правової держави та громадянського суспільства. Розбудова правової держави є неможливою без створення ефективних та надійних гарантій захисту прав людини, без забезпечення механізму функціонування такого органу, яким є адвокатура – один із недержавних інститутів, що забезпечує здійснення захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги на професійній основі. Тому все це зумовлює інтерес до адвокатської діяльності, викликає потребу в розгляді проблемних аспектів захисту прав адвокатів під час надання безоплатної вторинної правової допомоги, тенденцій та перспектив розвитку інституту захисту адвокатурою прав та інтересів громадянина та держави.

Тематична актуалізація теми обумовлена тим, що це питання повинно досліджуватися, оскільки забезпечення якості надання правової допомоги в Україні знаходиться на шляху становлення, що, безумовно, є пріоритетним завданням держави. У зв'язку з цим, актуальним вбачається удосконалення законодавства, що регулює питання надання правової допомоги. Метою цієї роботи є з'ясування проблемних аспектів захисту прав адвокатів під час надання безоплатної вторинної правової допомоги.

Окремі аспекти проблем захисту прав осіб, які мають право на безоплатну правову допомогу, зокрема адвокатами, досліджували такі вітчизняні та зарубіжні вчені як М.М. Антонович, О.А. Банчук, Є.Ю. Бова, В.В. Букач, М.В. Вітрук, Р.Ф. Гринюк, Д.А. Гудима, М.М. Гультай, С.Д. Гусарєв, В.О. Демиденко, М.С. Демкова, С.П. Добрянський, В.М. Ісакова, Б.В. Калиновський, Н.В. Камінська, Н.І. Карпачова, А.М. Колодій, А.Т. Комзюк, В.В. Копейчиков, В.О. Котюк, Р.О. Куйбіда, В.С. Личко, М.Т. Лоджук, О.М. Лошихін, П.О. Недбайло, С.С. Немченко, С.В. Оверчук, В.Ю. Панченко та інші.

Адвокатура як добровільне професійне громадське об'єднання, покликане, згідно з Конституцією України, сприяти захисту прав і свобод та

представляти законні інтереси громадян України, іноземних громадян, осіб без громадянства, юридичних осіб, надавати їм іншу юридичну допомогу, є одним із гарантів державного ладу України [1, с. 224]. Адвокатура як недержавний самоврядний інститут забезпечує здійснення захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги на професійній основі [2, с. 37]. Тому запровадження в Україні інституту адвокатури має своєю метою забезпечити реалізацію даного права, що є важливою гарантією й одночасно й механізмом реалізації конституційних прав і свобод людини та громадянина.

Основний обсяг роботи щодо забезпечення нормальної реалізації цих та інших конституційних гарантій покладається на державу, яка створює для цього відповідні державні механізми [3]. Втім і громадянське суспільство не стоїть осторонь цього питання, воно також бере активну участь у забезпеченні прав, свобод і законних інтересів як всього суспільства в цілому, так і кожного з його членів окремо [4, с. 16]. Безумовно, при цьому одним із головних інструментів громадянського суспільства є інститут адвокатури, гарантований ст. 59 Конституції України.

В сучасних умовах розвиток цього інституту відбувається в рамках процесу модернізації правової системи – комплексу соціальних, економічних, правових, політичних, культурних та інтелектуальних трансформацій [5, с. 10]. Важливо підкреслити, що сьогодні в Україні наявними є всі передумови для подальшого реформування інституту адвокатури, однак перед нею постає цілий ряд проблем: не повна відповідність українського законодавства міжнародним стандартам у галузі надання кваліфікованої юридичної допомоги та організації діяльності адвокатури; недосконалість механізму надання юридичної допомоги; наявність певної залежності адвокатських утворень від діяльності органів державної влади; нестача самостійного, корпоративного регулювання адвокатських утворень; відсутність реальної незалежності адвокатів тощо.

Виходячи з вищенаведеного, доцільним є посилення контролю за станом фінансування, порядком оплати послуг та відшкодування витрат адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу. На момент прийняття чинного Закону «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» не були створені основні інституції Національної асоціації адвокатури України (НААУ), тому досі ця сфера регулювалася державою, і є прикрі випадки порушення принципів незалежності в роботі центрів з надання правової допомоги [6, с. 162].

Проблемним питанням для адвокатської діяльності та системи безоплатної правової допомоги стала взаємодія адвокатів, що надають безоплатну правову допомогу, з органами слідства. НААУ, оскільки органи адвокатського самоврядування та комісії в межах своєї компетенції мають всіляко сприяти забезпеченню незалежності адвоката в період реалізації Закону «Про безоплатну правову допомогу».

Інтерес до теми гарантій та адвокатської таємниці посилюється у зв'язку

з випадками втручання в адвокатську таємницю з боку органів державної влади, що передбачає вироблення нових способів реагування адвокатської спільноти на зазначені дії, а також викликає необхідність доктринального аналізу відповідальності осіб, які здійснюють таке втручання. Проблеми збереження адвокатської таємниці в професійній діяльності адвоката надзвичайно важливі і вимагають правильного розуміння державою та її органами статусу адвоката в суспільстві. Закон також не містить будь-яких норм, які передбачають або встановлюють спеціальну відповідальність за порушення прав адвокатів[6, с. 162-163].

Питання забезпечення прав і свобод людини і громадянина адвокатами є необхідними та нагальними, оскільки вирішення зазначених питань виступають одним із головних критеріїв оцінки ефективності реформування всіх сфер суспільного життя. Підтримка розвитку системи безоплатної правової допомоги є важливою з огляду на те, що вона є гарантом забезпечення рівного доступу до правосуддя, правової інформації та консультацій, посилення правової спроможності громад.

Отже, у сучасних євроінтеграційних умовах Україна потребує правильного й розумного реформування органів адвокатури, оскільки останні відіграють досить важливу роль у наданні якісної правової допомоги. При цьому державна підтримка є вихідною точкою для створення основи ефективного адвокатського корпусу. Наша держава докладає достатньо зусиль для реалізації права особи на отримання безоплатної правової допомоги, спираючись на досвід зарубіжних країн. Однак багато питань, пов'язаних із наданням правової допомоги залишаються невирішеними. Пріоритетами реформування адвокатури є збереження незалежності професії та підвищення професійних стандартів. Запорукою цього є ефективне адвокатське самоврядування, а також посилення і захист прав та гарантій професійної адвокатської діяльності. Безумовно, є ряд проблемних питань, які слід вирішувати, спираючись на практичний досвід і глибокий аналіз наукових робіт, присвячених даній тематиці.

Бібліографічні посилання:

1. Бараннік Р. В. Судові, правоохоронні та правозахисні органи України : навч. посіб. 2-ге вид., переробл. і допов. Київ : КНТ, 2011. 352 с.
2. Обловацька Н. О. Адвокатура України – інститут громадянського суспільства. *Адвокат*. 2011. № 10. С. 37-40.
3. Судові та правоохоронні органи України : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Н. С. Юзікова. Київ : Істина, 2008. 320 с.
4. Медведчук В. Адвокатська діяльність – гарантія професіоналізму та доступності правозахисту. *Закон і Бізнес*. 2000. № 11. С. 12-18.
5. Скрипнюк О. В. Інститут адвокатури в контексті сучасного конституційного процесу в Україні. *Адвокатура України: історія та сучасність* : матер. Всеукр. круглого столу, 25 січн. 2013 р. Київ : Тернопіль, 2013. С. 9-14.
6. Меліхова Ю. О. Основні проблеми та напрямки вдосконалення

інституту адвокатури в Україні на сучасному етапі розвитку. *Наше право*. 2017. № 3. С. 159-164.

Чередник В.І.,
студентка II курсу юридичного факультету
Науковий керівник – д.ю.н., доцент Савіщенко В.М.
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

СУБ'ЄКТИ НАДАННЯ ПЕРВИННОЇ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ: ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Право на правову допомогу є за статусом є загальним правом кожного. Так, ст. 59 Конституції проголошує: «Кожен має право на правову допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно. Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав. Для забезпечення права на захист від обвинувачення та надання правової допомоги при вирішенні справ у судах та інших державних органах в Україні діє адвокатура» [1].

Донедавна поняття юридичної допомоги, юридичних послуг та консультування були просто поняттями, значення яких люди навіть не розуміли, тому ці послуги були недосяжними для більшості з них, враховуючи значну вартість допомоги кваліфікованого фахівця. Тому головним завданням сьогодні є створення системи державних органів, яка б викликала довіру громадськості, розуміючи, що радянська модель здійснення державної влади давно назріла, а формування європейської моделі справедливого правосуддя відбувається в сучасних реаліях. Захист прав людини, підвищення правової обізнаності та юридична освіта стали важливим питанням для здатності соціально вразливих груп захищати свої права та законні інтереси. Саме з цією метою уряд створив систему державних органів, котрі повинні імперативно забезпечити мирне життя населення України.

Закон України «Про безоплатну правову допомогу» виділяє два види правової допомоги, яка надається громадянам, зокрема безоплатну первинну та вторинну правову допомогу. Зміст безоплатної первинної правової допомоги полягає у наданні правової інформації; консультацій і роз'яснень з правових питань; складення заяв, скарг та інших документів правового характеру (крім документів процесуального характеру); наданні допомоги в забезпеченні доступу особи до вторинної правової допомоги та медіації. Безоплатна вторинна правова допомога – вид державної гарантії, що полягає у створенні рівних можливостей для доступу осіб до правосуддя. У своїй повсякденній роботі працівники безоплатної правової допомоги стикаються із двома видами такої допомоги, однак часто теорія розходиться із практикою, і деякі аспекти роботи потребують вдосконалення [2].

Зокрема, законодавство не встановлює механізму роботи з громадянами, звернення яких є необґрунтованими. Працівники центру не можуть відмовити у прийнятті апеляції, хоча можуть знати, що судова перспектива відсутня. І тоді виникає питання: як діяти в такій ситуації?

Однією з якостей, яка повинна бути присутнім у працівника безоплатної правової допомоги, є стресостійкість. Дійсно, працюючи у системі «людина-людина», потрібно зберігати холодну голову, щоб надати саме ту допомогу, яка потрібна. Однак трапляються випадки, коли звернення громадян не відповідають чинному законодавству, і, як зазначено вище, співробітники центрів не можуть відмовити у прийнятті звернення. Ця проблема виникає, коли громадяни, приходячи до центру на консультацію, приносять усі документи, що підтверджують належність до категорії суб'єктів, які мають право на безоплатну вторинну правову допомогу та готові її отримати, але не надають пакет документів, пов'язаних із суттю їх питання. Саме тому розробка чіткого механізму прийняття рішень щодо відмови від необґрунтованості є необхідною новинкою у діяльності центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги. Такі випадки не знаходять позитивного рішення, а довіра до системи безоплатної правової допомоги падає.

Одним із шляхів вирішення цієї проблеми є можливе залучення до роботи з такими громадянами психологів, які б чітко знали, як діяти в таких ситуаціях, а головне – навчали інших працівників за допомогою відповідного навчання та вправ.

Серед потреб та пріоритетів Координаційного центру з надання правової допомоги, які будуть враховані під час розробки Плану дій Ради Європи для України на 2018-2020 роки, Сергій Троценко запропонував включити питання підтримки розвитку системи ВРД до України, виходячи з основних пріоритетів її розвитку, відображені в порядку денному реформ в Україні: переорієнтація системи БПД на надання правової допомоги фізичним особам для посилення правоздатності та дієздатності територіальних громад; створення ефективної системи управління правовими знаннями та розвиток людського потенціалу юридичної спільноти та партнерських мереж системи ВРД; децентралізація системи ВРД у цивільних та адміністративних справах, а також пілотування моделі служб громадського захисту у кримінальних провадженнях; розробка комплексної інформаційно-аналітичної системи для надання безоплатної правової допомоги (CIAS) та впровадження інших нових інформаційних технологій [3].

Порівняльні дослідження досвіду зарубіжних країн, серед яких: Болгарії, Литви, Грузії, Нідерландів, Великобританії, Канади, Ізраїлю - показують, що ці проблеми в Україні не є унікальними. У тій чи іншій мірі вони були притаманні кожному з цих станів. Однак вони були вирішені в процесі всебічного реформування системи безоплатної правової допомоги [4].

Отже, запровадження системи безоплатної правової допомоги є важливим фактором побудови правової держави з фундаментальними соціальними цінностями. Надання професійної правової допомоги соціально незахищеним верствам населення є початком переходу від закріпленої у свідомості громадян радянської системи правосуддя, яка скоріше карається,

ніж виправдовується. Побудова такого інституту дозволяє громадянам вірити, що держава працює на їхню користь, намагаючись реформувати свідомість не лише простих людей, а державних службовців. Це допомагає висвітлити найбільш актуальні проблеми, з якими громадяни стикаються у своєму повсякденному житті. І головне, вони знатимуть, куди звернутися, щоб захистити свої права, і будуть впевнені, що їх вислухають і допоможуть.

Бібліографічні посилання:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 22.11.2020).

2. Про безоплатну правову допомогу: закон України від 02.06.2011 № 3460-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text> (дата звернення 22.11.2020).

3. Офіційний веб-сайт Координаційного центру з надання правової допомоги URL: <http://legalaid.gov.ua/ua/component/content/article/137-novyny/veresen2016>.

4. Офіційний веб-сайт «Права Людини – онлайн-бібліотека Харківської правозахисної групи». URL: <http://library.khpg.org/index.php?id=1130317908>.

Шакало Лілія Сергіївна,
студентка II курсу юридичного факультету
Науковий керівник – д.ю.н., доцент Савищенко В.М.
*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ У НАДАННІ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ

Сьогодні безоплатна правова допомога є актуальним та ефективним механізмом охорони і захисту прав і свобод людини і громадянина. Особливого значення така діяльність набула у межах діяльності територіальних громад. Адже для кожного громадянина одними із найважливіших суспільних цінностей його є права і свободи. Відповідно до ст. 24 Конституції України в якій закріплено, що всі громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. До того ж, Основним Законом суспільства і держави згідно, зі ст. 59 Конституції, кожен може звернутися за захистом від обвинувачення та скористатись правом на правову допомогу.

Але саме надання безоплатної правової допомоги скоріше за все, що існувало, незалежно від епохи, країни та існує скрізь, там де панує право. Оскільки, жодна правова система не може обійтись без якогось універсального закону чи історичного розвитку держави і права.

На погляд, А. Глуховського, який у своїй статті «Діяльність правозахисних організацій в Україні» зазначав, що безпосереднім право захистом з усього числа громадських об'єднань в Україні займається не більше, ніж 20% [1]. У 2011 році був прийнятий Закон України «Про безоплатну правову допомогу». Саме значення безоплатна правова допомога (БПД) означає, що це правова допомога, що надається усім особам, які потребують допомоги, навіть, не маючи коштів вони можуть звертатися, консультуватися, так як фінансується коштом державного бюджету чи іншими джерелами. Порядок надання безоплатної правової допомоги фізичним особам на благодійних засадах фізичними та юридичними особами, які займаються благодійною діяльністю самостійно або спільно з відповідними благодійними організаціями, регулюється відповідним законодавством і статутами цих організацій [2]. Слід зазначити, що даний Закон включає надання певних двох видів безоплатної правової допомоги: первинної та вторинної. Стандартом якості надання вторинної безоплатної допомоги є система вимог до надання безоплатної вторинної правової допомоги в інтересах її одержувача (клієнта), тобто суб'єктів, передбачених ч. 1 ст. 14 Закону України «Про надання безоплатної правової допомоги», що встановлюється Законом України «Про надання безоплатної правової допомоги» й охоплює процес, форму, зміст і результат надання безоплатної правової допомоги.

Стандарти безоплатної правової допомоги – це формалізовані умови, які розроблені задля того, щоб проголосити виконавчою владою держави власні очікування щодо досконалості цієї послуги; спрямувати на їх реалізацію практику суб'єктів надання безоплатної правової допомоги [3]. Крім того, можна виділити такі основні критерії стандартів, як компетентність, добросовісність, своєчасність та інші. Стандарти є певними орієнтирами, доволі сталими й такими, що їх ніколи не вдається досягти повною мірою, оскільки процес забезпечення якості роботи суб'єктів надання безоплатної правової допомоги вимагає постійних зусиль і вдосконалення, яке, як відомо, не має меж.

Варто наголосити, що є низка проблем і питань в правому регулюванні, які виникають в безоплатній правовій допомозі. Однією з таких проблем є те, що не всі адвокати можуть бути обізнаними у веденні, наприклад, кримінальних справ, тому це навряд чи забезпечить реалізацію норм закону про безоплатну правову допомогу. Безпосередньо, що таке питання стало для дискусій щодо законності та компетентності юридичного фахівця.

Другою проблемою можна вважати так, це порушення прав людини, тобто особа не може вільно обирати адвоката за своїм вибором, бо саме центр безоплатної правової допомоги приймає рішення про надання такої допомоги, що в свою чергу й призначає захисника [4].

Іншою проблемою є неможливість заміни адвоката у певних випадках і подальше затягування кримінального провадження. Якщо адвокат БПД не може з'явитися до суду, то центр БПД не може замінити його іншим адвокатом, як це зазвичай відбувається в адвокатів, які діють за угодою з клієнтом. Згідно зі ст. 24 Закону «Про безоплатну правову допомогу» адвоката БПД може бути замінено в разі хвороби, неналежного виконання ним своїх зобов'язань за умовами договору, недотримання ним порядку надання БПД або виключення з Реєстру адвокатів, які надають БПД. В інших випадках особа фактично залишається без захисника та чекає, доки призначений їй адвокат не зможе повернутися до виконання своїх обов'язків, таким чином і призводить до невиправданого затягування кримінального провадження [5].

До того ж, слід виокремити таку проблему як розголошення адвокатської таємниці. Законодавством передбачено, що визнається незалежною, у тому числі від державного впливу. Однак, адвокати, у межах надання безоплатної правової допомоги, надають певні відомості центрам з надання такої допомоги. Як наслідок, посадові особи системи безоплатної правової допомоги, зокрема ті, що обіймають керівні посади, можуть мати доступ до адвокатської таємниці, що є порушенням міжнародного та національного законодавства, а також може мати наслідком вчинення корупційних правопорушень.

Отже, безоплатна правова допомога потребує уважного вивчення та впровадження відповідних до неї змін, тобто покращення правового регулювання у зазначеній системі. Адже дані недоліки в законодавстві та

системі безоплатної правової допомоги слугують погіршенням для суспільства. Та слід пам'ятати, що кожна людина, яка потребує допомоги має бути наділена правом на необхідну безоплатну правову допомогу адвоката в судовому провадженні, будучи, наскільки це можливо, вільною у виборі кваліфікованого захисника.

Бібліографічні посилання:

1. Глуховський А. Діяльність правозахисних організацій в Україні. URL: http://management.lviv.ua/ua/resources/library/analitichni_oglyadi.html.
2. Про безоплатну правову допомогу: Закон України № 3460-VI від 2 червня 2011 року (зі змінами і доповн.). Відомості Верховної Ради України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3460-17/print1484220201545456>
3. Козьяков І., Говоруха О. Актуальні питання реалізації принципів надання безоплатної правової допомоги. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2018. № 1. С. 107-116.
4. Система безоплатної правової допомоги в Україні: поточні проблеми та рекомендації щодо її реформування: Звіт підготовлений Національною асоціацією адвокатів України, затверджений рішенням Ради адвокатів України № 125 від 13.11.15 р. URL: <https://unba.org.ua/assets/uploads/news/advocatura/2015.11.30-unba-report-legal-aid-ukr.pdf>
5. Суперечності та протиріччя системи БПД – приклади судді А. Іванова. URL: <http://unba.org.ua/assets/uploads/news/publikacii/ivanov-bpdprotyrichya.pdf>

Щербина Вікторія Олександрівна,
студентка III курсу юридичного факультету
Науковий керівник – к.ю.н., доцент Ченік-Трегубенко О.С.
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ

Право на безоплатну правову допомогу гарантується ст. 59 Конституції України. Як визначається законодавством, що у випадках передбачених Законом, вона є безоплатною. Досліджуючи глибше дане питання, можна дійти висновку, що безоплатна правова допомога гарантується лише у випадках кримінального провадження. Інший вид допомоги – за плату. Однак кримінальне законодавство є лише однією з галузей права, і пересічному громадянину скоріш за всього необхідна допомога у вирішенні питань конституційного, цивільного, господарського, фінансового та іншого законодавства.

Слід зазначити, що окремі питання функціонування системи безоплатної правової допомоги досліджували науковці, серед яких: Н.В. Камінська, Н.І. Карпачова, А.М. Колодій, А.Т. Комзюк, В.В. Копейчиков, В.О. Котюк, Р.О. Куйбіда, В.С. Личко, М.Т. Лоджук, О.М. Лоцихін, П.О. Недбайло, С.С. Немченко, С.В. Оверчук, В.Ф. Опришко, В.Ю. Панченко, В.В. Печерський, В.Ф. Погорілко, С.В. Прилуцький, О.В. Скрипнюк, М.В. Стаматіна, П.Б. Стецюк, Г.Ж. Сулейменова, М.О. Теплюк, Р.С. Титикало, Ю.М. Тодика, Ю.С. Шемшученко, Ю.Т. Шрамко, О.В. Шубейкіна, О.Г. Юшкевич тощо.

Нормативно-правова база стосовно інституту безоплатної правової допомоги досить широка, починаючи від документів міжнародного значення і до норм українського законодавства. Положення про безоплатну правову допомогу закріплені в Конвенції Ради Європи про захист прав людини і основоположних свобод та в Міжнародному пакті про громадянські та політичні права. Крім того, Конвенція про статус біженців, Конвенція про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах та інші міжнародні акти передбачають обов'язок держави забезпечити безоплатну та ефективну правову допомогу особам, які її потребують, і створити дієвий механізм, який забезпечить доступність для кожного безоплатної правової допомоги.

До того ж, існує широкий спектр національних нормативно-правових документів, які регламентують порядок і закріплюють основні положення механізму безоплатної правової допомоги. Фундаментальними правовими актами є наступні: Кримінальний процесуальний кодекс України, Кодекс України про адміністративні правопорушення, Закон України «Про безоплатну правову допомогу», «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»,

Роз'яснення Міністерства юстиції України від 09.04.2012 «Закон України «Про безоплатну правову допомогу»: основні положення та підходи впровадження», Постанова КМУ «Про утворення Координаційного центру з надання правової допомоги та ліквідацію Центру правової реформи і законопроектних робіт при Міністерстві юстиції», накази Міністерства юстиції України, укази Президента України щодо функціонування суб'єктів реалізації прав осіб на безоплатну правову допомогу. Однак, зазначені нормативно-правові акти не забезпечують ефективну систему реалізації їх положень.

Так, для надання безоплатної правової допомоги, створюються центри надання правової допомоги. Вони надають консультативні послуги, які допомагають громадян для вирішення їх питання [2]. Проте, про наявність таких центрів не є достатньо висвітленими у ЗМІ, що говорить про недостатній рівень правової культури суспільства. Крім того, багато громадян не мають достатнього розуміння щодо принципів роботи таких центрів, їх компетенції та механізму роботи. Як правило, центри надання безоплатної правової допомоги надають лише консультативну роботу, роз'яснюють громадянам положення законів, допомагають визначити, що робити в певній ситуації. Але, очікується, що спеціалісти центрів надання безоплатної правової допомоги, мають більш широкий спектр компетенцій, аніж це є насправді. Крім того, українців очікують від таких центрів и надання послуг щодо складання документів (заяв, скарг, позовів).

Зазначене питання є проблемним, адже формуються хибно-негативне ставлення до таких центрів. І вирішення даного питання нібито просте – проводити заходи, щодо ознайомлення громадян с таким видом діяльності. Проте, культура нашого народу ще довгий час буде заважати активній роботі центрів з надання безоплатної допомоги.

Також, проблемним аспектом діяльності центрів надання безоплатної правової допомоги є залученість молоді. Зараз, такі центри працюють на базі якось іншої, більш значимої або більшої організації (наприклад, юридична клініка «Істина» при ДДУВС). Молодь – це можливість держави реалізувати свій потенціал у суспільстві, вивести культури (в тому числі и праву) на новий, більш високий рівень. А тому, слід звернути увагу, наскільки сильно вона готова допомагати суспільству. Основною причиною відсутності високого рівня залученості молоді до роботи таких центрів є недостойний рівень мотивації. Тобто, молодь обирають працювати в приватних компаніях чи в інших інстанціях, адже рівень вмотивованості там більше.

Отже, якщо розглядати питання в такому спектрі, то можна зрозуміти, що вмотивованість – це не лише фінансова сторона питання. Для багатьох студентів та випускників юридичного факультету це можливість отримати якісний та цінний досвід. Практичний досвід роботи в юридичній сфері молоді потрібен не лише для пошуку роботи, а і для того, аби зрозуміти в повній мірі свої бажання та можливості, зважено підійти до подальшого напрямку свого розвитку.

Крім того, досвід роботи в центрах надання безоплатної правової допомоги далеко не завжди вважають необхідним для роботи. Роботодавці знецінюють його, і це відвертає молодь. Адже, при центрах надання безоплатної правової допомоги студенти працюють безкоштовно (за власної ініціативи), але в подальшому багато хто бажає, щоб той час, який вони присвятили цій роботі, був оцінений. А для цього на рівні суспільства слід проводити ознайомчу роботу з такими центрами, а також вивести роботу в таких центрах на більш високий, значимий рівень.

Бібліографічні посилання:

1. Кожан В.В. Особисті права та свободи людини: загальнотеоретичне дослідження : дис. ... канд. юр. наук : 12.00.01. Львів, 2016. 229 с.

2. Сердюк О.В., Яковюк І.В. Теорія та практика застосування Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: компендіум. Харків : «Право». 2019. 374 с.

3. Басовська К. Практика Європейського суду з прав людини щодо застосування статті 2 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (право на життя). *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*. 2012. № 92. С. 83–87.

Коптєвський Олексій Юрійович,
студент II курсу юридичного факультету
Науковий керівник – д.ю.н., доцент Савіщенко В.М.
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО БЕЗОПЛАТНУ ПРАВОВУ ДОПОМОГУ

Право на правову допомогу є лише одним із аспектів конвенційного права на правову допомогу у кримінальному провадженні, складовими елементами якого є також право на ефективну допомогу захисника, право обрати захисника та відмовити йому, право на спілкування із захисником та забезпечення конфіденційності такого спілкування.

В Україні право на правову допомогу є конституційним правом кожної людини, яке гарантується державою. Стаття 59 Конституції говорить: «Кожен має право на правову допомогу. У випадках, передбачених законодавством, ця допомога надається безкоштовно. Кожен може вільно обирати захисника своїх прав. Для забезпечення права на захист від звинувачення та надання правової допомоги у вирішенні справ у судах та інших державних органах в Україні діє адвокатура». Оскільки право на отримання правової допомоги закріплене в Конституції України, воно стосується основних, тобто конституційних прав і свобод. Отже, право на безоплатну правову допомогу, поряд з іншими основними правами та свободами, є основою правового статусу особи та, як конституційне право, має вищу юридичну силу та підлягає посиленому захисту.

Безкоштовна правова допомога, визначена Судом ЄС, повинна бути ефективною та дієвою. Суд зазначає, що підпункт (с) статті 6 § 3 Конвенції гарантує право на належний захист під час судового розгляду як особисто, так і за допомогою адвоката; це право посилюється зобов'язанням держави надавати безоплатну правову допомогу в певних випадках. ЄСПЛ нагадав, що Конвенція покликана гарантувати не теоретичні чи ілюзорні права, а їх практичне та ефективне здійснення; це особливо стосується права на захист, яке є помітним у демократичному суспільстві, як і саме право на справедливий суд, з якого воно випливає.

Особи, які порушили Закон України «Про правову допомогу», несуть відповідальність у порядку, встановленому законом. Особи, які подали завідомо неправдиву інформацію або неправдиві документи, що послужили підставою для віднесення їх до осіб, які мають право на безоплатну вторинну правову допомогу, несуть відповідальність у встановленому законодавством порядку. Відповідно до чинного законодавства України адвокатська діяльність може здійснюватися на основі угоди про надання правової допомоги [1, 2]. Останню вправі здійснювати центри з надання безоплатної

вторинної правової допомоги та адвокати, включені до Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу.

Вторинна правова допомога надається адвокатами, які пройшли конкурс, були занесені до Реєстру адвокатів, які надають допомогу на постійній основі та, відповідно, отримали право на безпосереднє надання допомоги клієнтам [2]. Адвокат, не зважаючи на те, що його діяльність обмежується певним територіальним органом Центру з надання безоплатної правової допомоги, зобов'язаний діяти у відношенні з клієнтом сумлінно, добросовісно, здійснювати захист в повному обсязі відповідно до потреб клієнта та вимог діючого законодавства. З метою своєчасного виявлення некомпетентності адвоката у зв'язку зі спеціалізацією та необхідністю захисту прав, свобод, законних інтересів осіб, які звернулися за допомогою діюче законодавство передбачає можливість заміни такого адвоката на іншого відповідно до спеціалізації.

Роль адвоката в наданні вторинної допомоги пов'язана з виконанням ним певних функцій. Превентивна функція полягає у наданні консультацій клієнтам стосовно правил поведінки під час розгляду справи. Це дозволяє останньому підвищити власний рівень праворозуміння, під час судового засідання вибудувати належну лінію захисту, дотримуватися процесуального порядку поведіння у суді. Відновлювальна функція тісно пов'язана із представницькою оскільки у результаті представництва інтересів довірителя адвокат за допомогою власного досвіду, спеціалізації, стажу роботи та правових інструментів може поновлювати порушені права, свободи, законні інтереси клієнта. Крім цього, відновлювальна функція може реалізовуватися й у випадку, коли адвокат надає консультації особі стосовно її дій і поведінки у тих чи інших ситуаціях. [3] Для того, щоб адвокат надавав безоплатну правову допомогу, його потрібно обрати та включити до Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу. Тобто після прийняття рішення про надання безоплатної вторинної правової допомоги центр надання безоплатної вторинної правової допомоги призначає адвоката, який надає допомогу на постійній основі за контрактом.

Таким чином, можемо спостерігати, що законодавством закріплено норми відповідно до яких особи, які подали завідомо неправдиві відомості або фальшиві документи, що стали підставою для віднесення їх до категорій осіб, які мають право на безоплатну вторинну правову допомогу, несуть відповідальність передбачену законом.

Бібліографічні посилання:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до статті 80 Конституції України (щодо недоторканності народних депутатів України)» від 03 вересня 2019 р. Відомості Верховної Ради України. 2019. № 38. Ст. 160.).

2. Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 02.06.2011 року № 3460-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 51. Ст.577. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text>

3. Кримінальний процесуальний кодекс України: наук.-практ. комент. О. М. Бандурка, Є. М. Блажівський, Є. П. Бурдоль та ін.; за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, А. В. Портнова. Х. : Право, 2012. Т. 1. 76с.

Наукове видання

**БЕЗОПЛАТНА ПРАВОВА ДОПОМОГА: ПРОБЛЕМИ ТА
ПЕРСПЕКТИВИ**

*Матеріали регіонального круглого столу
(м. Дніпро, 19 листопада 2020 р.)*

У к л а д а ч :
кандидат юридичних наук, доцент О.О. Орлова

Підп. до друку 11.12.2020 р. Формат 60x84/16. Гарнітура – Times.
Друк трафаретний (RISO), цифровий. Папір офісний. Ум.-друк. арк. 10,50.
Тираж 15 прим.

Надруковано у Дніпропетровському державному університеті внутрішніх справ
49000, м. Дніпро, просп. Гагаріна, 26, т. (056) 756-46-41
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 6054 від 28.02.2018